

A MUNKÁT NEM LEHET ELTITKOLNI

**Tiszteletkötet Tremmel
Flórián professor emeritus
75. születésnapjára**

Pécs, 2016

A MUNKÁT NEM LEHET ELTITKOLNI

Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára

Szerkesztette:

Fenyvesi Csaba
Herke Csongor

Pécs, 2016

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
7622 Pécs, 48-as tér 1.

Felelős kiadó:
Kecskés László dékán

ISBN: 978-963-429-047-6

Tördelés: Herke Csongor

A kiadást támogatta a
PTE ÁJK
Büntetőjogi és Kriminológiai Kutatóintézet

Tartalomjegyzék

A kötet szerzői	4
Köszöntő.....	6
Angyal Miklós: A kriminalisztikai megismerés, avagy a kriminalisztika megismerése	7
Antal Dániel: Aggályok a különösen védett tanú kihallgatásakor	12
Budaházi Árpád: A poligráfós vizsgálat és a fekete doboz jelenség	18
Fenyvesi Csaba: Ami a mestert azzá teszi. A TUSZEHURE értelmezése	25
Hautzinger Zoltán: Gondolatok a külföldiekkel szembeni büntetőeljárás lehetséges elveiről.....	31
Hengl Melinda: Különleges Kincsünk. Gondolatok a rovásírásról Tremmel Flórián 75. születésnapja alkalmából.....	37
Herke Csongor: Felülvizsgálat a pótmagánvádas eljárásban	40
Horváth Orsolya: Szemelvények a szagazonosítás nemzetközi gyakorlatából – Lengyelország.....	47
Kovács Csaba: A bíró kizárásának néhány kérdése	54
Kovács Tamás: A büntetőeljárás reformjának egyik dilemmája: a vádalku kérdése ..	59
Mészáros Bence: A fedett nyomozó révén történő információ- és bizonyítékgyűjtési módok.....	67
Orbán József: Bayes hatása a kriminalisztikára	73
Szili Zoltán: Joghatóság az öröklési ügyekben. Az európai öröklési rendelet hatálybalépését követő hagyatéki eljárási szabályok	78
Than Alexandra Katalin: Az elektronikus technikai eszköz hatása a házi őrizet fejlődésére	85
Tóth Gabriella: Adott is meg nem is, kapott is meg nem is – gondolatok napjaink pártfogó felügyeletéről.....	91

A kötet szerzői

- **Angyal Miklós**, egyetemi docens, tanszékvezető, NKE RTK KI, Krimináltaktikai és Metodikai Tanszék
- **Antal Dániel**, doktorjelölt, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Budaházi Árpád**, PhD adjunktus, NKE RTK BTI Büntetőeljárásjogi Tanszék
- **Fenyvesi Csaba**, habil. egyetemi docens, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Hautzinger Zoltán**, PhD c. egyetemi docens, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Hengl Melinda**, egyetemi tanársegéd, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Herke Csongor**, DSc. tanszékvezető egyetemi tanár, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Horváth Orsolya**, doktorjelölt, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Kovács Csaba**, óraadó, törvényszéki bíró (Pécsi Törvényszék)
- **Kovács Tamás**, nyugállományú legfőbb ügyész
- **Mészáros Bence**, PhD tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK, Kriminálisztikai Intézet, Bűnügyi Stratégiai Tanszék
- **Orbán József**, doktorjelölt, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Szili Zoltán**, közjegyző
- **Than Alexandra Katalin**, doktorjelölt, PTE ÁJK Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- **Tóth Gabriella**, pártfogó felügyelő, BAMKH Gyámügyi és Igazságügyi Főosztály Igazságügyi Osztály

Dr. Tremmel Flórián
professor emeritus

(Szombathely, 1941. június 17.)

Köszöntő

A kötetünk címében is szereplő veretes bölcséletet „a munkát nem lehet eltitkolni” ünnepelt professzorunk szokta mondani. Erre az egyik legerősebb, mondhatni cáfolhatatlan bizonyítékot éppen ő maga szolgáltatja immár háromnegyed százada. Anélkül, hogy munkásságát részletesen elemeznénk, csak felvillantjuk, hogy magánvádas és retorikai monográfiái mellett hazánkban azon két tudós közé tartozik, aki a második világhégest követően önálló, egyszerűs, átfogó büntető eljárásjogi egyetemi tankönyvet alkotott. Figyelme és munkája azonban nem csak a jog-, hanem a ténytudományra is kiterjedt. Alapító szerzőtársa volt a magyar joghallgatók részére készített első kriminalisztika tankönyvnek. A két alaptankönyv bővítésén, aktualizálásán már a legközelebbi tanítványaival vett részt.

Az elméleti és gyakorlati sportokban is megismert lendülete nem lankadt az elmúlt tíz évben a munka terén sem, amikor is már professor emeritusként bővítetten újrafogalmazta az igazságügyi retorika tantételeit, követelményeit, ajánlásait.

Iskolaépítő munkásságát sem lehet eltitkolni. Ennek ékes, megdönthetetlen igazolása a követők sok-sok tudományos fokozatszerzése, monográfia-tankönyv írása, hazai és nemzetközi szakmai elismertsége-pozícionálása mellett maga a jelen kötet. Éppen a tanítványai, az ő „köpönyegéből” közvetlenül vagy áttételesen kibújt új generációsok írták meg személyes és szakmai gondolataikat. Ne feledjük a szerkesztői találó mondást: nem az a tanítvány, akit tanítottunk, hanem az, aki tanult is tőlünk. A mostani tanulmányírók egyöntetűen vallják, hogy volt mit tanulniuk (és kimondják a varázsszót) a MESTER-től.

Oktatóként azt is valljuk, hogy ha csak egy gondolatot tartósan beültettünk a hallgatók memóriájába, már nem munkálkodtunk hiába. Nos, az ünnepelt azon kevés elmélkedő közé tartozik, akinek szinte minden szakmai kérdésben olyan ötletei támadnak – valljuk be –, amelyek nekünk nem nagyon jutnak eszünkbe. Sajátos, néha „ördögi” látásmódja sokunkat segített abban, hogy olyat is meg merjen fogalmazni akár a ténytudomány, akár a normatív tan körében, ami első hallásra meglepő, a másodikra elfogadható, a harmadikra pedig már követhető is.

Mi, a tanítványok, a kötet írói, szerkesztői azt kívánjuk, hogy ezt az egyéni, az ünnepeltet kevésbé mélyen ismerőket alkalmanként meglepő személyiségét, éles szókimondását, szakmai-írói-tanítói igényességét tartsa meg vidám egészségben és jóérzésben. Mi örülünk, ha a közelünkben van; ennél többet egy TANÁR talán nem is kívánhat magának.

Tisztelettel, barátsággal, szeretettel:

A szerkesztők

Angyal Miklós: A kriminalisztikai megismerés, avagy a kriminalisztika megismerése

20 évvel ezelőtt – amikor az „orvosi” POTE volt, a JPTE-s joghallgató pedig mifelénk „impote” és a friss orvosszakértői igazolványomon száradóban volt még a minisztériumi pecsét – keresett meg a Professor Úr azzal, hogy elvállalnám-e a joghallgatók tanszékük által meghirdetett igazságügyi orvostan szemináriumi oktatását. Megtisztelő felkérésnek éreztem akkor, ma már tudom, hogy jóval több volt annál. Professor Úr ugyanis a kriminalisztikával, jelenlegi nagy szerelmemmel ismertetett össze bennünket. Ennek a szerelemnek egy piciny gyümölcsét olvashatják alább. Köszönet ezért a „kerítésért”(ami nem elválaszt, hanem összeköt), és az elmúlt két évtizedben kapott sok-sok támogatásáért. Isten éltesse Professor Úr!

Bevezetés

A múlt század közepén, talán még a vége felé is, a kriminalisztikával kapcsolatban többször olvashattunk olyan, nem feltétlenül pejoratívnak szánt megjegyzéseket, miszerint a kriminalisztika nem több mint egy szakma, vagy egy szakterület. Nem kétséges, hogy a véleményt alkotók meggyőződését alapvetően befolyásolhatta, hogy hogyan, milyen formában találkoztak a kriminalisztikával. Egy bűnügyi helyszínen dolgozó, munkavédelmi (és egyben a nyomkicserélődést is megakadályozó) egyszer használatos papírruhában lévő technikus munkáját látva, vagy a fegyverszakértői laboratóriumban az összehasonlító mikroszkópot éppen beállító szakértő hozzáértését szemlélve valós lehetett azon képzetük, hogy ez valóban egy (egyébként érdekes, különleges, intellektuális) szakma. Azok számára ugyanakkor, akik ismerték a kriminalisztika alapjait, elméleteit, fejlődését, különböző tételeit, szerteágazó rendszertanát azok számára természetesen nem volt kétséges, hogy ez egy unikális tudományterület.¹ A kérdés tehát ma már nem az, hogy szakma, vagy tudomány. Egy példával szemléltetve: mindannyian elismerjük a matematika tudomány jellegét, de nem gondoljuk magunkat ezen tudomány képviselőjének, annak ellenére, hogy osztani, szorozni, háromszöget rajzolni mi is tudunk, sőt okostelefonunkkal adott esetben még akár komolyabb matematikai kihívásokkal is szembe mernénk nézni. A kérdés inkább abban fogható meg, hogy mit gondolunk ma, a XXI. század elején a kriminalisztika tudományáról, vizsgálati módszertanáról és a kapcsolódási rendszeréről? Milyen kérdések foglalkoztatják ma a kriminalisztika elméleti szakembereit, kutatóit? Tanulmányomban ezekre a kérdésekre keresem a választ.

A kriminalisztika definíciója

Azt, hogy mit is értünk kriminalisztika alatt, azt számos országban, különbözőképpen fogalmazzák meg. A kriminalisztika definícióját illetően a hazai szakirodalomban sem alakult ki (még?) egységes nézet. Ennek okát sokan a kriminalisztika (egyéb, a büntetőjogon túli) jogi területeken való térnyerésében,

---

¹ Kirk, L.: The Ontogeny of Criminalistics. The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, 1963/2. 235-238. o.

valamint az elmúlt évtizedek technikai lehetőségeinek bővülésében jelölik meg. Az utóbbi időben eljutottunk oda, hogy a szerzők a korábbi meghatározások felvonultatását követően – azok méltató, vagy kritikai elemzése után – már nem is próbálkoznak meg ennek a tudományterületnek a rövid definiálásával. Az ugyanakkor tetten érhető, hogy az értelmezések a kriminalisztika mint bűnügyi segédtudomány felől egyértelműen a kriminalisztika mint speciális megismerés (kogníció) felé mutatnak. Egy általam megfogalmazott és elfogadhatónak vélt definíció szerint a kriminalisztika jogi célok érdekében, jogi keretek között megvalósuló tudományos megismerés.

Ad 1) A lényeg tehát megítélésem szerint is a megismerés, annak azonban egy ellenőrzött, elfogadott és ezáltal egy „általánosult” fajtája, a tudományos megismerés. Ez azt jelenti, hogy az alapvetően filozófiai meghatározottságú, szubjektív (perceptuális és tudati) megismerésnek – formájában és konklúziójában is – meg kell felelnie az adott kor akceptált tudományos ismereteinek. A megismerés – olvasatomban – magában foglalja a megismerő hipotézisét, a megismerés hipotézisorientált módszertanát, annak folyamatos és célirányos fejlesztését, valamint a megismert (vagy megismerni vélt) dologról való véleményalkotás argumentációjának kontrollját is. A szubjektív megismerés végterméke, az ismeret tehát közös értéké válik. Mindehhez pedig a standardizáció mellett ma a validitás az egyik legfontosabb zsinórmérték.

Ad 2) A kriminalisztika jogi keretrendszerét kezdetben² a büntetőeljárás adta, azonban a kriminalisztikának a polgári jogban, szabálysértési, valamint a közigazgatási jogban való megjelenésével, sőt egyéb jogterületekre³ való kiterjedésével, ez ma már az adott jogág eljárási szabályait is jelenti. Emellett az önálló tudományterületté válás folyamatában a kriminalisztika megalkotta saját (sok esetben önrestriktív) normáit, ajánlásait. A jogi (normatív) szabályozottság elsősorban tehát korlátokat jelent. Korlátokat, amelyek az adott társadalom által méltányolhatónak ítélt érdekeket védenek, jogi garanciát jelentenek. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy adott esetben a keretek nem csak „szorító” határokat, hanem új, megismerendő területeket is jelölnek. A jog tehát utakat, irányokat is mutathat a kriminalisztikai vizsgálódásoknak, olyan problémákat definiálhat, amelyek megoldása új kriminalisztikai metódusok kidolgozásával és bevezetésével válhat elérhetővé. Ez az inspiráció pedig oda vezet, hogy a kriminalisztika folyamatosan újabb és újabb tudományágakkal kerül kapcsolatba, feldolgozva és saját érdekei mentén felhasználva azok ismereteit. Ennek példáját látjuk ma a kriminalisztika és a genetika, vagy a kriminalisztika és az informatika kapcsolódásaiban.

Ad 3) A kriminalisztika (jogi) célhoz kötöttsége leginkább a bizonyításban betöltött szerepében érhető tetten. A tudományos megismerés során nyert ismeret (eredmény) ugyanis jogi szempontból még általában neutrális. Ennek az adatnak kell a bizonyítási eljárás során bizonyítékká konvertálódnia. A konverciónak pedig feltétele, hogy (1) a jogalkalmazásban jogszerűen szerezzük meg, illetve, hogy (2) valamilyen

² A Hans Groß vagy Franz von List által fémjelzett posztulátumokra gondolok.

³ Lásd pl.: Mészáros Bence: A kriminalisztika és a magánnyomozás kapcsolata. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2015. (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények; 16.) 133-139. o.

jogilag releváns tény okszerű és alakszerű igazolására (bizonyítására) alkalmas legyen.⁴ A bizonyítás, bizonyíték-keletkeztetés egy olyan tudományos terület, ahol a (formális) logika és jogi érvelés egyaránt teret találhat magának, megalkotva a kriminalisztika önálló érdekszféráját. A bizonyítás tehát a kriminalisztika legitimációjának (egyik) legfontosabb bástyája.

A kriminalisztika – mint keresztmetszeti tudomány – és a rendészettudomány kapcsolata

A kriminalisztika tartalmi elemei szerint – hasonlóan a rendészettudományhoz és a kriminológiához – keresztmetszeti tudomány, amelyben az elmúlt időszakban bizonyos tudományterületek szerepe kibővült és felértékelődött. A rendészettudomány kontinentális megjelenésekor még úgy vélték, hogy ezen új, születő tudomány teljes egészében átfogja majd a kriminalisztika korábbi kutatási területét.⁵ A két tudományág vizsgálati terének alapos revíziója azonban oda vezetett, hogy ma már tudjuk, hogy ugyanúgy, ahogy a kriminológiának, a rendészettudománynak is van önálló, a kriminalisztikától elkülönülő kutatási szférája.⁶ Hazai kutatók^{7,8,9} is kijelölték már – mind a kriminalisztika, mind pedig a rendészettudomány oldaláról – ezen határterületeket.

A megoldandó feladat: individualizáció

Paul L. Kirk, a XX. századi amerikai kriminalisztika (egyik?) atyja szerint a kriminalisztika az individualizáció tudománya. Azonosítás (individualizáció) és azonosítás (identifikáció) között azonban érdemi különbség tehető. Individualizáció alatt azt értjük, amikor egy kriminalisztikai nyom összes lehetséges forrását leszűkítjük az univerzum egyetlen tárgyára. Az identifikáció ezzel szemben egy szerényebb megkülönböztetésre ad csak lehetőséget, amikor a nyom forrásának számát csupán tárgyak egy csoportjára tudjuk leszűkíteni (csoportazonosítás).¹⁰ Az individualizáció ugyanakkor egy episztematológiai probléma: hogyan állíthatjuk kétséget kizáróan, hogy két nyom forrása ugyanazon objektum? Bár a kriminalisztika történetében ennek magyarázatára számos elv és tétel született, máig adósak vagyunk egy hiteles, mindenki számára elfogadható magyarázattal. Ezt látszik áthidalni, hogy a forenzikus tudományok felől elemi erővel tör utat magának a statisztikai alapú valószínűség számítás. A numerikusan (százalékban) kifejezhető azonosság, ha pontot nem is tesz Leibniz és Wittgenstein vitájának végére, a gyakorló

⁴ Bócz Endre: A büntetőeljárásbeli bizonyítás néhány szemléleti és elméleti kérdése, Magyar Jog, LV. évf., 2. szám, 2008, 78. o.

⁵ Stock, Jürgen: Selbstverständnis, Inhalte und Methoden einer Polizeiwissenschaft. In: PFA (Hrsg.): Polizeiliche Handlungslehre – Polizeiwissenschaft, Schriftenreihe der PFA, Band 1+2/2000, 101-122.

⁶ Neidhardt, Klaus: Kriminalistik und Kriminologie im Verhältnis zur Polizeiwissenschaft; in: Lehr- und Studienbriefe Kriminalistik/Kriminologie, Band 1, VDP, Hilden, 2005, 18.

⁷ Huattinger Zoltán: A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei. Magyar Rendészet, 1/2015. 11-19. o.

⁸ Finszter Géza: Rendészetelmélet. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2014. 33. o.

⁹ Sallai János: A magyar rendészettudomány etablációja. Belügyi Szemle, 2015/6. 5-28. o.

¹⁰ Cole, A. Simon: Forensic without uniqueness, conclusions without individualization: the new epistemology of forensic identification. Law, Probability and Risk (2009) 8, 233-255.

igazságszolgáltatásnak mindenképpen kézzel fogható és jól használható segédeszköz szolgáltat.

Megosztott megismerés

Ha valamely eseménysor egy helyszínen megtörtént, annak velejáró anyagiasult jelei, nyomai az adott térben szükségszerűen megjelennek, illetve – többlet vagy hiány formájában – változást indukálnak. Ezek a jelek (nyomok, anyagmaradványok) érzékszerveink számára priméren nem feltétlenül észlelhetők. A kriminalista helyszínelő tehát lupét ragad, hogy mélyebbre lásson; ecsetével porozni kezd, hogy láthatóvá tegye azt, ami addig láthatatlan volt. Aztán úgy csomagolja el az ujjnyom fólit vagy a mintavevő pálcát, hogy nem tudja (csak reméli), hogy biztosított-e valamit a múlt történésének anyagiasult termékeiből. A fólin és a pálcán ugyanis már nem ő, hanem a laborban dolgozó szakértő (vagy annak instrumentuma) fogja érzékelni a történet jeleit, nyomait. A szakértő által – a pálcán lévő mintából – megállapított DNS-profil aztán a nyomozónál ölt ismét valós testet, az elkövető (vagy a sértett) kilétének megállapításakor. Mindez a megosztott megismerés kriminalisztikai kaszkádja, amit gyakorló kriminalistaként leírni sokszor könnyebb, mint elfogadni.¹¹

Múltbeli események gondolati rekonstrukciója

A kriminalisztikát (fel)használó eljárások kezdetén a hatóság az eset ténybeli körülményei felől többnyire hiányos, sokszor csak másodkézből származó ismeretekkel rendelkezik. Ezekből az adatokból kell a retrospektív és rekonstruktív kriminalisztikai gondolkodás révén a múltban megtörtént eseményt tényszerűen rekonstruálni. Ez a rekonstrukció azonban értelemszerűen nem a megtörtént teljes és pontos valóságot fogja mutatni, hanem a felhasznált adatok és percepciók alapján összerakott képeknek a megismerőben az ismeretei, képességei és intuíciói által képzett tükröződését. Elengedhetetlen eleme tehát a kriminalisztikai gondolkodásnak az állandó kétkedés, mint az adódó következtetés ellenőrzésének motívuma.¹² Számomra sosem volt ugyanakkor egyértelmű, hogy a meglévő adatokból a múltbeli eseményeket kell-e, lehet-e rekonstruálni, avagy az adatokat megfelelően összerakva a lehető legvalószínűbb eseménysort kell „konstruálni”, ami persze – legalábbis sikeres modellalkotás esetén – megfelelhet a „re”konstrukcióval szemben támasztott követelményeknek.

Összegzés

A kriminalisztika keresztmetszeti tudomány, ennek megfelelően társtudományaival részben közös, részben pedig önálló kutatási, érdekeltségi területekkel bír. Eszenciája szerint egy olyan „speciális” tudományos megismerés, amelynek különlegességét jogi célhoz kötöttsége és jogi keretek között történő megvalósulása adja. A tudományos megismerés megosztott, végterméke egy „extra” ismeret, ami nem más, mint maga a bizonyíték. A bizonyítékhoz vezető út (azaz a

¹¹ Angyal Miklós: Felemás korlát. Belügyi Szemle 3/2014. 110. o.

¹² Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 36. o.

bizonyítás) pedig közvetett és összetett,¹³ nota bene egy piramis megmászásához hasonlatos,¹⁴ amelynek tetején a megdicsőülés, az egyedi azonosítás (individualizáció) várhatja a gyakorló kriminalistát.

---

¹³ Tremmel Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntetőeljárásban. *Studia Iuridica Auctoritata Universitatis Pécs Publicata*, 71. szám, 1970. 18–19. o.

¹⁴ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2014. 111. o.

Antal Dániel: Aggályok a különösen védett tanú kihallgatásakor

2008 tavaszán egy ifjú harmadéves egyetemista kopogtatott a 48-as téri épület harmadik emeletén, a 205-ös szobában. Professzor úr francia zenéjére én egyedül léptem be az Ő második otthonába, ahol nagy lelkesedéssel fogadott. Bizonyítékok a büntetőeljárásban című tantárgya volt az első lépés a Tanszék felé. Nem sokkal később az ő buzdítása és felkészítése mellett vettem részt egy perbeszédversenyen, amit aztán TDK, OTDK, a demonstrátorság, majd a PhD évek is követtek. Reméljük még sok-sok hasonló alkalomra írhatok Professzor Úrnak, akinek ezúton is kívánok sok boldogságot, erőt és sok-sok bizonyítékot!

I. Bevezetés

A különösen védett tanú intézménye a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. (a továbbiakban: Be.) egyik nevesített tanúvédelmi eszköze. A tanúvédelem a büntetőeljárásban kulcsfontosságú. A bizonyítás során ugyanis a tanúk szolgáltatják a személyi jellegű bizonyítékokat, amelyek nélkülözhetetlenek a büntetőjogi főkérdésekben való döntéshez. Annak érdekében, hogy a tanúk befolyásmentes és a valósággal adekvát vallomást tegyenek, alkalmanként szükség van arra, hogy a hatóság biztosítsa részükre azt a védelmet, amely a minden külső hatástól mentes vallomás megtételéhez szükséges. Legyen szó akár a nyomozásról, akár a bírósági eljárásról, a tanúvédelem mindkét fő szakban hangsúlyos szerepet kap. A különösen védett tanú kihallgatásával kapcsolatban számos kritika érte a jogalkotót,¹⁵ amelyek több hiányosságot, és több alapvető hibát említenek az intézmény jelenlegi jogi szabályozásában. Tanulmányomban ezeket veszem számba, és de lege ferenda javaslattal élek a hibák kiküszöbölése érdekében.

II. A különösen védett tanú kihallgatásával kapcsolatban felmerülő alapvető problémák

A törvényben írt kihallgatási folyamat kétség kívül bonyolult és körülményes. Több szerző is megfogalmazta már aggályait a kihallgatás e módjával kapcsolatban, és az Emberi Jogok Európai Bírósága is számos ügyben kifejtette véleményét.¹⁶ A felmerülő hibák az alábbiakban foglalhatóak össze.

2.1. A közvetlenség elvének és a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogának sérelme

A különösen védett tanú kihallgatása egyfelől sérti a közvetlenség alapelvét. Ezen elv megsértése akár eljárási szabálysértés, akár a megalapozatlanság körében

---

¹⁵ Például Tóth Mihály, Varga Zoltán, Csák Zsolt, Herke Csongor és Mészáros Bence is kritikával éltek műveikben.

¹⁶ Csák Zsolt: A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében. Magyar Jog, 2000/2. 78-80. o.

gyakran eredményezte az elsőfokú ítéletek hatályon kívül helyezését.¹⁷ Tremmel szerint a bizonyítás egy megismerési folyamat,¹⁸ amelynek során az ítéldbíróság személyesen ismeri meg a büntetőeljárás bizonyítékait, azokat maga megvizsgálja és mérlegeli. Ebből fakadóan a közvetlenség elvének az felel meg, hogy az egész ítéldbíróság az összes bizonyítékkal érintkezésbe kerüljön, azaz a bíróság valamennyi tagja változatlan összetételben és mindvégig jelen legyen a bizonyításfelvételnél.¹⁹ A különösen védett tanú kihallgatása során az ítéldbíróság nem kerül érintkezésbe a bizonyíték forrásával (hiszen a bíróság tagjai különösen védett tanúval soha nem találkoznak személyesen, a kihallgatását nem ők végzik), ekként tehát a tanú a bírósági bizonyítás-felvételnél sincs jelen. A közvetlenség elvének fontos összetevője, hogy a bizonyítékok megismerése kontradiktórius tárgyaláson történik,²⁰ ahol a vád és (a vizsgált esetben főként) a védelem is közreműködik. A különösen védett tanú kihallgatása során a vádat képviselő ügyész ugyan jelen lehet, a védelem azonban sohasem. Ekként tehát sérül a közvetlenség alapelvének egyik összetevője is, a kontradiktórium ilyenkor nem érvényesül.

2.2. A szóbeliség elvének törése

A közvetlenség elvétől elválaszthatatlan a szóbeliség elve, amely szintén sérül a különösen védett tanú kihallgatása során. A kihallgatás e módja ugyan szóban történik, azt azonban nem az ítéldbíróság folytatja, ott csak a kihallgatási jegyzőkönyv kivonatának esetleges felolvasása, valamint a bizonyítás kiegészítése során beszerzett újabb vallomásról készült jegyzőkönyv-kivonat kerül a bizonyítás anyagába. A közvetlenség és a szóbeliség elvének e megsértése teljesen háttérbe szorítja a nem szóbeli (nonverbális) elemek, mozzanatok felhasználását, az ún. metakommunikációs folyamatok kiaknázását. Pedig pl. a személyi jellegű bizonyítékok értékelésénél egyenesen perdöntő jelentőségű lehet a vallomást tevőnek a kijelentéseit kísérő metakommunikációja: testtartása, hanghordozása, gesztusai, határozottsága, pirulása, hebegése, zavartsága, nyugalma, következetessége stb.²¹ Az ítéldbírósnak tehát e jelek felhasználása nélkül kell döntenie arról, hogy a vallomást bizonyítékként felhasználja-e, egyáltalán azt hogyan értékelje a többi – esetlegesen eredeti – bizonyíték mellett.²²

2.3. A védelem elvének sérelme

A különösen védett tanú alkalmazása továbbá sérti a védelemhez való jogot is. bár kétségtelen, hogy a tanúvédelem e fajtája éppen azért született meg ilyen

¹⁷ Csák Zsolt: A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében. Magyar Jog, 2000/2.76. o.

¹⁸ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.

¹⁹ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 101. o.

²⁰ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 74. o.

²¹ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 74. o.

²² Itt meg kell jegyezni, hogy amennyiben elfogadjuk azt, hogy a különösen védett tanú kihallgatásáról kép- és hangfelvétel készüljön, úgy azt az ítéldbíróság a jegyzőkönyvvel együtt megismerhetné, és abból következtetéseket tudna levonni. Igaz, a védelmet ez kevésbé vigasztalná, ha ők maguk nem részesülhetnek ebből.

formában, hogy az esetleges befolyásoktól a tanút megvédje, a büntetőeljárásnak alapelve a védelem elve, amely e körben sérül. A védelem ugyanis nem lehet jelen a tanú kihallgatásánál, sőt, a különösen védett tanú vallomásának felhasználásáról legkorábban az iratmegismerésnél, vagy már csak a vádirat kézhezvételekor szerez tudomást, a kihallgatási jegyzőkönyv kivonatát csak akkor ismerheti meg. Közvetlen kérdezési és észrevételezési joga nincs. Kérdések feltevését ugyan indítványozhatja a védelem, de azokat a bíróság megtagadhatja. Fenyvesi szerint a szabályozás olyképpen lenne kívánatos, hogy a Be. kötelező erővel mondaná ki a védői kérdésindítvány bírói feltevését.²³ A védelem egyetlen „ütőkártyája” az lehet, ha a vallomás alapján ki tudja sakkozni, hogy ki lehet a különösen védett tanú. Erre vonatkozóan akár találgatásokba is belemehet, de a különösen védetté nyilvánítás feloldására vonatkozó indítványában konkrétan meg kell jelölnie a különösen védett tanú személyét vagy tartózkodási helyét. Ellenpéldaként hozható fel a kérdezési jog kapcsán az Egyesült Államok, ahol kiemelt szerepe van a kereszkérdezéses rendszernek.

2.4. A nyilvánosság elvének törése

Végül, a különösen védett tanú kihallgatása sérti a nyilvánosság elvét is. A nyilvánosság elve ugyanis nem csak azt jelenti, hogy a bírósági tárgyalás nyilvános [amelyet a Be. 237. § (1) bekezdése mond ki], hanem azt is, hogy a bizonyítékoknak is, amelyeket a bíróság az ítélet alapjául elfogad, nyilvánosnak kell lenniük. A titkos bizonyítékok ugyanis mindig felvetik azt a kérdést, hogy a résztvevők és a társadalom számára is megismerhetetlenek, így létük és bizonyító erejük megkérdőjeleződik. A különösen védett tanú anonim tanúskodása miatt titkos bizonyítéknak minősül, hiszen sem a tanút, sem pedig a teljes kihallgatását a résztvevők és a társadalom tagjai sem ismerhetik meg, ezáltal pedig a társadalmi kontroll funkció nem érvényesülhet.

III. A különösen védett tanú kihallgatásának alternatív megoldásai – de lege ferenda

Láttuk, hogy a Be. kizárja, hogy a különösen védett tanút a bíróság tárgyaláson hallgassa ki [Be. 280. § (3) bekezdése és 294. §]. Az alábbiakban három, a különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó lehetséges megoldást vázolok.

3.1. Kihallgatás zártcélú távközlő hálózat útján

A technikai fejlődés következtében és a szervezett bűnözés elterjedése miatt a jogalkotó a 2002. évi I. törvénnyel emelte be a 2003. július 1-én hatályba lépett új Be-be a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatást mint a tárgyalás tartásának egyik speciális formáját. A Kommentár szerint a kihallgatás e formájának bevezetését mindenekelőtt a sértett és a tanúk kímélete és védelme, emellett az eljárás gyors és biztonságos lefolytatásához fűződő érdek indokolja.²⁴ E megfogalmazásból kitűnik, hogy a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás a tanúk védelmét és az eljárás biztonságos lefolytatását szolgálja. A különösen védett tanú intézménye a tanú

²³ Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 185. o.

²⁴ Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára II. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 688. o.

védelmét szolgálja az eljárás során, emiatt őt a tárgyaláson kihallgatni nem lehet. A zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás feltételeinél (Be. 244/A-244/D. §-a) rögzíti a törvény, hogy a tanú kihallgatható ilyen formában akkor is, ha védelme ezt indokoltá teszi;²⁵ vagy akinek a tárgyaláson való megjelenése a közbiztonság veszélyeztetésével járna.²⁶ E két kitétel egyértelműen tanúvédelmi szabályok miatt került beiktatásra, éppen ezért a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás szabályai alapján lehetőség lenne a különösen védett tanú kihallgatására is ilyen módon, a tiltó rendelkezés nem e szabályok között szerepel. Mód van rá, hogy a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás során a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságai (pl. arcvonásai, hangja) a közvetítés során technikai úton torzíthatók [Be. 244/C. § (5) bekezdés] legyenek. E szabályok összevetése alapján tehát a különösen védett tanú tárgyaláson történő kihallgatásának nincs tanúvédelmet gyengítő hatása, a védelme és anonimitása az eljárás során továbbra is fenntartható.²⁷

A kihallgatás megvalósítása során megfelelően alkalmazni lehetne a 244/C. § (4) bekezdésében foglaltakat, ahol a tizennegyedik életévét be nem töltött tanúra vonatkozó eltérő szabályok helyezkednek el. Ennek folytán tehát a különösen védett tanúhoz csak a tanács elnöke intézhetne kérdést (aki a jelenlegi szabályok szerint is dönt, hogy az indítványozott védői, ügyési kérdés feltehető-e a különösen védett tanúnak), az indítványozás pedig a korábbi szabályok szerint maradna.

A különösen védett tanú kép- és hangfelvétele torzításra kerülne, továbbá őt csak a tanács elnöke és a bíróság tagjai láthatják eredeti valójában, a teremben helyet foglalók pedig csak a torzított hangját és képmását. Ez a megoldás kettős kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas rendszer használatát igényli. Az egyik rendszer a torzított, míg a másik rendszer a valós kép- és hangfelvételek lejátszását szolgálná. Fontos további (szinte triviális) szabály lenne, hogy a kihallgatás során a tanú személyi adatait zártan kezeljék, hiszen ennek hiányában a torzítás sem tartja anonimitásban a nevén szólított tanút. Ez a megoldás a mai technikai fejlettség mellett problémamentesen megoldható, ekként tehát ez sem állhat a kihallgatás útjában.

Ez esetben a Be. zártcélú távközlő hálózatra vonatkozó részének címét is módosítani kell, hiszen enélkül ellentétbe kerülne a különösen védett tanú kihallgatása azzal a főszabállyal, hogy őt tárgyaláson nem lehet kihallgatni, holott a zártcélú távközlő hálózat alkalmazását (téves elnevezéssel) tárgyalásnak minősíti a törvény.²⁸

3.2. A tanú tárgyaláson történő kihallgatása

A harmadik – Mészáros szerint a legegyszerűbb és legjobb – megoldás az lenne, amikor a különösen védett tanú egy vászon mögött elhelyezkedve tenné meg vallomását a tárgyaláson.²⁹ Mészáros szerint ez a megoldás a legolcsóbb és ennek külföldi példái is szép számban akadnak, mindemellett pedig a közvetlenség és

---

²⁵ Be. 244/A. § (2) d) pont

²⁶ Be. 244/A. § (2) e) pont

²⁷ Erre utal egyébként Tóth Mihály is. Lásd: Tóth Mihály: Adalékok új büntetőeljárási törvényünk mozgalmas gyermekéveihez (Tanúvédelem és iratismertetési jog a módosítások sodrában). In: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. Budapest, 2009. 426. o.

²⁸ Hiszen ennek alkalmazása során tulajdonképpen nem is beszélhetünk tárgyalásról, mivel a tárgyalásnak csak egyes mozzanatait végezheti el a bíróság.

²⁹ Lásd erről bővebben: Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Doktori Értekezés. PTE ÁJK Doktori Iskola. Pécs, 2011. 108. o.

szóbeliség elve maradéktalanul teljesülhetne, és a védelem jogai is kevésbé szenvednének csorbát.³⁰

A három megoldás közül nehéz eldönteni, hogy melyik megoldás áll legközelebb ahhoz, hogy a már felsorolt és elemzett hiányosságok kiküszöbölhetőek legyenek, hiszen mindegyik valamilyen szempontból előnyösebb a másiknál.

A legjobb megoldásnak a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását tartom. A közvetlenség elvét ugyanis csak lényegesen kisebb mértékben sérti az, ha a tanút zártcélú távközlő hálózat útján hallgatja ki az ítélőbíróság, ekkor legalább áttételesen kapcsolatba kerül a tanúval. A szóbeliség elvének sérülése is enyhébb, hiszen a különösen védett tanú hangját és képmását a bíróság tagjai eredeti valójában figyelhetik meg, így annak metakommunikációs jelei is olvashatóak. A nyilvánosság elve – amennyiben a bíróság egyéb okból nem zárja ki a nyilvánosságot az eljárás egészéről vagy annak egy részéről – szintén érvényesülhet, hiszen a média és a teremben helyet foglaló hallgatóság is láthatja és hallhatja (torzítva) a különösen védett tanút, így a bizonyítékot is kevésbé érzik titkosnak. A leginkább sérelmet szenvedő védelem elve is lehetőséghez jutna, hiszen a tárgyalás keretében kihallgatott tanú vallomását előszóban és nem a jegyzőkönyv kivonata alapján ismerhetné meg. További fontos és előnyös megoldás lenne az, hogy a bíróságnak nem kellene a tárgyalást elnapolnia ahhoz, hogy a különösen védett tanúhoz szóló kérdésekre a nyomozási bíró kihallgassa, hanem az nyomban, a zártcélú távközlő hálózat útján tartott tárgyaláson megtörténhet, amelyet a bíróság már a bírósági eljárás megkezdésekor betervezhet. E megoldás pergyorsító, praktikus és akár költségkímélő megoldás is lehet. Hátrányként talán az említhető meg, hogy a különösen védett tanúnak a kihallgatás során ügyelnie kell arra, hogy személyazonossága és tartózkodási helye ne legyen kikövetkeztethető, azonban ez felkészüléssel, és a tanács elnökének előzetes instrukciói segítségével könnyen kiküszöbölhető. Továbbá, mivel a kérdezés joga csak a tanács elnökét illeti meg, az ő felelőssége és felkészültsége garanciát jelenthet a tanúvédelemre.

A Mészáros által felvetett és külföldön alkalmazott vásznas megoldás pedig mindegyik problémára megoldást jelenthet, ugyanakkor a tanú fizikai védelme a tárgyalás idején (hiszen a vádlott és a védő tudomással bírna arról, hogy ilyen tanút fognak kihallgatni) kétség kívül nehezebben megoldható feladat, amely éppen pont a védelem megszervezése miatt nehezen kivitelezhető lenne.

IV. Összegzés

A tanúvédelmi szabályok bevezetése a Be-be még az ezredforduló előtt megtörtént, és fontos garanciát jelent a büntetőeljárás sikere érdekében. A különösen védett tanúra vonatkozó megoldások azonban számos problémát vetnek fel.

A bírósági eljárási szakban a különösen védett tanú kihallgatása több eljárásjogi alapelvet is sért, így a közvetlenség, a szóbeliség, a nyilvánosság és a védelem elvét, illetve a tisztességes eljáráshoz való jogot, a kontradiktórium elvét és a fegyveregyenlőség elvét is. Mindezek a törések amiatt következnek be, mert a különösen védett tanút a Be. értelmében (vitathatatlanul jogosan) nem lehet tárgyalás

---

³⁰ Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Doktori Értekezés. PTE ÁJK Doktori Iskola. Pécs, 2011. 108. o.

keretei között kihallgatni. Ugyanakkor merőben körülményes és aggályos is a bírósági eljárási szakban az egyébként nyomozásra fókuszáló, és a bírósági eljárási szakban szinte funkció nélküli nyomozási bíróra bízni a tanú újbóli kihallgatását, hiszen arra egyéb megoldások is találhatók.

A vázolt megoldások ugyan nem tökéletesek, de a különösen védett tanú eljárásjogi pozíciója miatt kulcsfontosságú, hogy a személye, és a tartózkodási helye a védelem számára ne váljon megismerhetővé. Emiatt nehezen képzelhető el olyan megoldás, amely valamennyi eljárásjogi alapelv érvényesülését biztosítaná a tanú védelmével együtt, de – bár továbbra is korlátozottan – a közvetlenség, a szóbeliség, a nyilvánosság, a védelem elve, a tisztességes eljárás követelménye és a kontradiktórius eljárás is jobban érvényesülhet a vázolt esetekben. A fentiek miatt tehát a különösen védett tanú intézménye kapcsán indokoltnak látszik a jelenlegi szabályozás mélyreható és alapos vizsgálata, újragondolása.

Budaházi Árpád: A poligráfus vizsgálat és a fekete doboz jelenség

Tremmel Professzor Úrral akkoriban találkoztam először személyesen, amikor elkezdtem büntető eljárásjogot oktatni az egykori Rendőrtiszti Főiskolán. Meghatározó élmény volt számomra, amikor csoportvezetőmmel, az azóta közülünk eltávozott Sléder Judittal közösen utaztunk a pécsi látogatásra. Írásain keresztül már korábban ismertem Professzor Urat, azonban mindig is kíváncsi voltam arra, hogy milyen személyiséget rejt a számos monográfia és tanulmány szerzője. A találkozás egy interjú apropóján történt, a TV-s rendőrségi műsoromnak vettünk fel Professzor Úrral egy rövid beszélgetést. Azt tapasztaltam, hogy egy olyan ember ül előttem, akinek élete a tudomány és a katedra. Iskolateremtő tudós, aki fontosnak tartja, hogy tanítványai legyenek, és a tudását átadja tanítványainak. A beszélgetés végén dedikált monográfiát³¹ kaptam ajándékba, azt a legújabb könyvét, amely alapját képezte doktorandusz éveimnek, az elkészült értekezésnek, majd a monográfiámnak is. Professzor Úr nagy tudása, rendkívüli műveltsége, közvetlen személyisége, humora, és maradandót alkotni akarása követendő példaként szolgál mindnyájunk számára. Ezekkel a sorokkal kívánok jó egészséget és hosszú életet Professzor Úrnak. Isten éltesse sokáig!

1. Egy új igény: a pótbizonyíték

Tremmel Flórián a „Bizonyítékok a büntetőeljárásban” című monográfiájában fogalmazta meg, hogy érdemes lenne bevezetni a pótbizonyíték fogalmát, amellyel a bizonyítási eljárások és a bizonyítási eszközök körét lehetne bővíteni. A pótbizonyítékok azonban „fekete doboz” jellegűek, mivel ellenőrizhetőségük problémásabb, mint a hagyományos bizonyítékoknak. Nézete szerint pótbizonyítékká (vagy másképpen: titkos bizonyítékká) válhatna például a titkos adatszerzés eredménye, hiszen a titkos bizonyítékok esetében titokban marad a konkrét adatforrás, másfelől pedig „maguk a keletkezett információk is tulajdonképpen egy utólag ellenőrizhetetlen szelekción mennek keresztül, és ennek következtében a hiteltérdemlőség tisztázásához szükséges redundancia nem áll rendelkezésre, illetve a kiragadásnak a sajátos veszélyeit nehéz elhárítani, és a forráskritikára is kevés lehetőség nyílik.”³² Ugyanígy aggályosnak tartja a forráskritika hiányát a különösen védett tanú vallomása esetén is. A különösen védett tanúnál a vallomásáról készült jegyzőkönyv kivonata lesz a bizonyíték.³³ Mészáros Bence szerint „a szóbeliség elve törést szenved, hiszen a védelem alanyai a különösen védett tanú vallomását tartalmazó jegyzőkönyvet tekinthetik csak meg, és szintén csak írásban indítványozhatják a különösen védett tanúhoz kérdések feltevését a tárgyalás előkészítése során és a tárgyaláson.”³⁴ A nyomozási bíró azonban nem fogja feltenni azokat a kérdéseket az anonim tanúnak, amelyekre válaszolva a kiléte

³¹ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.

³² Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 167. o.

³³ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn, Pécs, 2014. 48. o.

³⁴ Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Doktori értekezés. PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2011. 109. o.

kikövetkeztethető lenne. „Ez viszont jelentős korlátja a szavahihetőség védelmi ellenőrzésének, vizsgálatának.”³⁵

Tremmel Flórián a tágabb értelemben vett pótbizonyítékok közé sorolja a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú vallomását, a poligráfos vizsgálat eredményét, valamint a szagazonosítást a szolgálati kutya bevonásával, mivel forráskritikájuk szinte lehetetlen.

2. A megbízhatóság problematikája

Tremmel Flórián a tágabb értelemben vett pótbizonyítékok közé helyezi a poligráfos vizsgálat eredményét is, mivel a vizsgálat „lefolytatása és eredményének értékelése is fekete dobozként viselkedik, csak a szaktanácsadó érti a paraméterek változásait”.³⁶ A poligráf két okból is fekete doboz jellegű: a szaktanácsadó monopolhelyzetben van, a módszer megbízhatósága pedig aggályokat ébreszt. Nyilvánvaló, hogy a szaktanácsadó monopolhelyzetben van, hiszen csak ő rendelkezik szakismerettel a vizsgálat elvégzéséhez és az eredmény megállapításához. A hatóság csak bízhat abban, hogy a szaktanácsadó tudja, mit csinál. Nemcsak a hatóságnak, hanem a védelemnek is el kell hinnie, hogy a szaktanácsadó tudása, szakmai tapasztalata és a műszere is megfelel azoknak a követelményeknek, amelyek teljesülése elengedhetetlen feltétele az értékelhető és figyelembe vehető vizsgálati eredmény megszületésének. A fekete doboz jelleget fokozza, hogy emellett azt is el kell hinni, hogy a poligráfos vizsgálat megbízható módszer, hiszen a megbízhatatlanság megkérdőjelezné a műszeres vallomásellenőrzés létjogosultságát.

Figyelemmel a terjedelmi korlátokra, ehelyütt csak említést teszek arról a jelenségről, hogy a különböző tudományágakban nincs egységes, mindenki által elfogadott fogalma megbízhatóságnak és ugyanez tapasztalható a „reliabilitás” és a „validitás” esetén is. A poligráfnál a reliabilitás az eredmények reprodukálhatóságával függ össze. Mivel a reprodukálhatóság vizsgálata nem oldható meg a poligráfos vallomásellenőrzésnél, mert minden utólagosan megismert mérés eredményét befolyásolja az előző mérésekre való emlékezés, ezért Kertész Imre azt érti annak mértékén, hogy „különböző szakemberek, egymástól függetlenül, ugyanazon mérések regisztrátumának értékelése alapján milyen arányban jutnak ugyanarra a következtetésre.”³⁷ Ezzel szemben a validitás azt mutatja meg, hogy hogyan aránylik egymáshoz a valóságnak megfelelő és az attól eltérő eredmény. A poligráfra vetítve a valóság vizsgálata azt jelenti, hogy a gyanúsított, amikor nemmel válaszol arra a kérdésre, hogy ő ölte-e meg a sértettet, és a szaktanácsadó megtévesztő választ jelez, a valóságban is „igen”-e a helyes válasz, vagyis a gyanúsított, ha őszinte lett volna, igennel kellett volna, hogy válaszoljon. Erdei Árpád a megbízhatóság alatt nemcsak a reprodukálási eredményeket érti – mint ahogy azt Kertész Imre teszi –, hanem a

³⁵ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2012. 150. o.

³⁶ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 180. o.

³⁷ Kertész Imre: A poligráfos vizsgálat helye a büntetőeljárásban I. rész. Főiskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. 117. o.

pontosságot (validitást) is.³⁸ Magam is úgy vélem, hogy a megbízhatóság kétféle: a reliabilitás és a validitás is befolyásolja.

3. Reliabilitási és validitási értékek

Kutatásaim során mindössze két olyan forrással találkoztam, amely reliabilitási adatot közölt. Az egyik reliabilitási vizsgálat során poligráfus vizsgálatokat végeztek el az Amerikai Egyesült Államokban, majd a vizsgálatok dokumentációját (a vizsgálati eredmény kivételével) más szakértőknek adták át. Az volt a szakértők feladata, hogy a dokumentációk alapján állapítsák meg a poligráfus vizsgálat eredményét. Azt hasonlították össze a kísérlet során, hogy az újabb szakértők ugyanarra az eredményre jutnak-e mint a vizsgálatot eredetileg elvégző szakértők. A kísérlet azt az eredményt hozta, hogy mindössze 52,5%-ban egyeztek meg a vizsgálati vélemények az eredetiekével.³⁹ Ezzel szemben Lykken szerint általában 90%-ra teszik a poligráfus vizsgálat reliabilitását.⁴⁰ Napjaink amerikai kontinensén ez utóbbi szám áll közelebb a valósághoz, legalábbis ezt erősítik meg azok a tengerentúli poligráfus vizsgálók is, akikkel a közelmúltban konzultáltam. Az ok abban kereshető, hogy egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek a kontrollra. Ez leginkább abban nyilvánul meg, hogy poligráfus vizsgáló, mielőtt megállapítaná a poligráfus vizsgálat eredményét, bemutatja a vizsgálati dokumentációt egy másik poligráfus szakembernek.

A megbízhatóság másik tényezője a validitás. Az tapasztalható, hogy az egyes tanulmányokban közölt validitási értékek kísérleteken vagy valós ügyeken alapulnak. Még az értékek közlése előtt fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a validitási vizsgálatok nem feltétlenül tükrözik a valóságot. A kísérletekkel az a probléma, hogy jellemzően túlságosan „sterilek” a körülmények, ami azt jelenti, hogy minden lehetséges hibázási lehetőséget igyekeznek kiiktatni a kísérlet során, a poligráfus vizsgálat tökéletes működésére törekednek. Megfelelő minőségű műszerrel, ideális vizsgálati helységben, jól felkészült poligráfus vizsgálókkal végeztetik el általában a kísérletet, ideális alanyokon. Viszont nincs félelmi reakció, lehetetlen olyan körülményeket teremteni, amelyek egy valós büntetőügyet jellemeznek. Egy bűncselekmény elkövetése, valamint a lelepleződéstől való félelem nagyobb stresszt okoz, mint néhány száz dollár felajánlása arra az esetre, ha valaki eredményesen csapja be a poligráfot. Úgy tűnik, a nem valós ügyekben mért validitási adatok igencsak tájékoztató jellegűek a poligráfus vizsgálat pontosságának meghatározásában.

A valós ügyeken alapuló validitási számok alapját az képezi, hogy a poligráfus vizsgálati eredményt a bírósági ítéletekkel vetik általában össze. Megnézik, hogy az alany megbukott-e a poligráfus vizsgálaton, és ezt a vizsgálati eredményt összehasonlítják a bírósági ítélettel, amely megállapítja a valóságot, vagyis azt, hogy az alany valóban elkövette-e a bűncselekményt. A módszerrel az a probléma, hogy a validitást vizsgálók nem számolnak annak lehetőségével, hogy a bíróság téves ítéletet

³⁸ Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 154. o.

³⁹ Kertész Imre: A poligráfus vizsgálat helye a büntetőeljárásban I. rész. Főiskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. 125. o.

⁴⁰ Lykken, David T.: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetris Journal 1987/3. Volume 27. American Bar Association, USA, 1987. 264

is hozhat.⁴¹ Előfordul, hogy a beismerő vallomás meglétét is feltételül szabják a validitási arányszám megállapításához, de ez sem feltétlenül jó módszer, mert a hamis beismerés lehetősége okozhatja ekkor a hibás számadatot. Persze ez utóbbinak is az előfordulási esélye minimális, nem véletlenül írja Fenyvesi Csaba, hogy „épelméjű, normális személyiségű, nem bűnös embernél külön ráhatás, külső körülmények nélkül nem találunk „beismerést””.⁴²

Emellett mind a valós ügyeknél, mind a kísérleteknél a validitás vizsgálat eredményét pontatlanná teheti, amikor a poligráfos vizsgáló nem tud állást foglalni arról, hogy megtévesztő-e az alany válasza. Ilyenkor a szaktanácsadó azt írja le a jegyzőkönyvben, hogy „nem dönthető el” a válasz őszintesége. A validitásvizsgálat pontatlansága abból fakadhat, hogy egyes kutatók ezt a szaktanácsadói bizonytalanságot hibaként veszik számításba, ezáltal pedig csökkentik a poligráfos vizsgálat validitási arányszámát, annak ellenére, hogy ebben az esetben nem hibáról van szó, hiszen a szaktanácsadó akkor hibázna, ha tévesen minősítené megtévesztőnek az alany tagadását.

Ha a kísérletekre vetünk egy pillantást, az tapasztalható, hogy vannak a poligráf számára kifejezetten kedvező eredmények. Ilyen például Bollók Sándor megállapítása, aki mindössze 0,5%-os hibamennyiséget jelöl meg, amikor az 1980-as évek elején egy kártyateszt segítségével 150 főiskolás diákot vizsgáltak meg. Egy másik kísérletről számol be Christopher J. Patrick és William G. Jacono, amelynek során 48 alanyt vizsgáltak, akik közül 24-en pszichopáták voltak.⁴³ A poligráfos vizsgálat validitását a kísérlet alapján 73,2%-ban határozták meg. A kedvezőtlenebb eredményt az okozhatta, hogy pszichopátákat is vizsgáltak, akiknél 62,5%-ban tévesen megtévesztőnek minősítették az őszinte válaszokat.⁴⁴

Valós ügyekben is vizsgálták a poligráf validitását. Baskin, Edersheim és Price legfeljebb 85%-ra teszik a poligráfos vizsgálat validitását⁴⁵, Kaye úgy véli, hogy 83 és 97% között lehet.⁴⁶ Az Egyesült Államokban 2000 embert vizsgáltak a műszerrel, fals pozitív eredmény⁴⁷ 85 esetben történt, amely 4,25%-nak felel meg.⁴⁸ Egy kanadai

---

⁴¹ Furedy, John J. – Heslegrave, Ronald J.: Validity of the Lie Detector – A Psychophysiological Perspective. Criminal Justice and Behavior 1988/2. Volume 15. American Association for Correctional Psychology, Alexandria, Virginia, USA, June 1988. 238

⁴² Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014. 184. o.

⁴³ Patrick, Christopher J. – Jacono, William G.: Psychopathy, Threat, and Polygraph Test Accuracy. Journal of Applied Psychology, 1989/2. Volume 74. Washington, USA, 1989. 348

⁴⁴ Patrick, Christopher J. – Jacono, William G.: Psychopathy, Threat, and Polygraph Test Accuracy. Journal of Applied Psychology, 1989/2. Volume 74. Washington, USA, 1989. 353

⁴⁵ Baskin, Joseph H. – Edersheim, Judith G. – Price, Bruce H.: Is a Picture Worth a Thousand Words? Neuroimaging in the Courtroom. American Journal of Law Medicine, 2007/2-3. Volume 33. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 265

⁴⁶ Kaye, D. H.: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal 1987/4. Volume 27. American Bar Association, USA, 1987. 357

⁴⁷ „Fals pozitív” a poligráfos vizsgálat eredménye, ha tévesen azt mutatja az őszinte válaszok esetén, hogy azok nem őszinték, amiből helytelenül azt a következtetést vonják le, hogy az alany lehetett az elkövető.

⁴⁸ National Research Council: The Polygraph and Lie Detection. The National Academies Press. Washington, 2003. 35

szakfolyóirat ezt a rátát 12-23%-ra teszi.⁴⁹ John J. Furedy és Ronald J. Heslegrave úgy látják, hogy a poligráf validitása 64 és 90% között van.⁵⁰ Szíjártó István szerint a különböző cikkekben 70-90%-os validitási adatok szerepeltek, de vannak szerzők, akik ennél is nagyobb számokat közöltek.⁵¹ Vannak a poligráf számára kifejezetten kedvezőtlen validitási adatok is. Lykken szerint a poligráf validitása alacsony, ha olyan csoportot vizsgálnak, amelyben csak kevesen vannak, akik hazudnak.⁵² Akkor sem tartja megfelelőnek a validitást, ha nagy számban olyan terhelteket vizsgálnak, akikről kétséget kizáróan lehet tudni, hogy ők követték el a bűncselekményt. Lykken számokkal is alátámasztotta eredményeit. Abból indult ki, hogy a bíróság csak az alany számára kedvező vizsgálati eredményt fogadja el bizonyítéknak. „Ha azt feltételezzük, hogy a poligráf validitása 80%-os, és a bíróság elé kerülő vádlottak 80%-áról állapítják meg a bűnösséget, akkor az 1000 főn végzett vizsgálat azt az eredményt hozná, hogy a 200 nem bűnösből 160 lesz a poligráf vizsgálat alapján is nem bűnös, így 160 poligráf vizsgálat eredményét fogadja el bizonyítékként a bíróság.” Emellett azonban 20%-nak azt fogja mutatni a poligráf vizsgálat, hogy nem követte el a bűncselekményt, annak ellenére, hogy valójában elkövetőkről van szó. Figyelemmel arra, hogy a bíróság az 1000-ból csupán 320 poligráf vizsgálat eredményét használja fel bizonyítékként (160 valóban nem bűnös és 160 az olyan elkövető, akinél a poligráf vizsgálat azt jelezte, hogy nem volt a bűncselekmény elkövetője), a poligráf vizsgálat validitása nem 80%-os, hanem csupán 50%-os.⁵³ Lykken összességében 68,5%-ra teszi a poligráf vizsgálat validitását.⁵⁴ David C. Raskin és John C. Kircher szerint azonban Lykken önkényesen választotta ki a számára hitelesnek aposztrofált három kutatási eredményt, ugyanis az OTA (Office of Technology Assessment) tanulmányában tíz olyan publikációt nevez meg, amely hitelesnek tekinthető a kutatási eredményt tekintve. Ezekből pedig az derül ki, hogy a poligráf vizsgálat validitása 90%-os azoknál a terhelteknél, akik valóban elkövették a bűncselekményt és 80%-os a nem bűnös terhelteknél.⁵⁵

Ha a rendelkezésre álló kutatási eredményeket vizsgáljuk (amelynek csak töredékét képezik az ismertetett validitási értékek), az tapasztalható, hogy a legkedvezőtlenebb validitási arány 50%, a legkedvezőbb pedig 98,6%. Zubanska szerint „azzal széles körben egyetértenek, hogy a legalább 80%-os validitás elfogadhatóvá tenné a poligráf vizsgálatot.”⁵⁶ Kertész Imrénél is a 80% szerepel,

⁴⁹ Meijer, Ewout H. – Verschuere, Bruno – Merckelbach, Harald L. G. J. – Geert Crombez: Sex offender management using the polygraph: A critical review. *International Journal of Law and Psychiatry*, Montreal, Kanada, 2008. 425

⁵⁰ Furedy, John J. – Heslegrave, Ronald J.: Validity of the Lie Detector – A Psychophysiological Perspective. *Criminal Justice and Behavior* 1988/2. Volume 15. American Association for Correctional Psychology, Alexandria, Virginia, USA, June 1988. 243

⁵¹ Szíjártó István: Poligráf a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 46. évfolyam, 1998/7-8. 35. o.

⁵² Kaye, D. H.: The validity of tests: caveat omnes. *Jurimetrics Journal*, 1987/4. Volume 27. American Bar Association, USA, 1987. 349

⁵³ Kaye, D. H.: The validity of tests: caveat omnes. *Jurimetrics Journal*, 1987/4. Volume 27. American Bar Association, USA, 1987. 354

⁵⁴ Lykken, David T.: The validity of tests: caveat emptor. *Jurimetrics Journal*, 1987/3. Volume 27. American Bar Association, USA, 1987. 264

⁵⁵ Raskin, David C. – Kircher, John C.: The validity of Lykken's criticisms: fact or fancy? *Jurimetrics Journal*, 1987/3. Volume 27. American Bar Association, USA, 1987. 272

⁵⁶ Zubanska, Magdalena: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr Bogdalski (ed): *Internal Security*, 2009/1. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 56

amit „a poligráffal foglalkozó szakember nagyfokú sikerként él át.”⁵⁷ A publikációk jelentős része 80% fölé helyezi a poligráfós vizsgálat validitási arányát, így meghaladja Zubanska, illetve Kertész Imre 80%-át. Ez biztató a poligráf szempontjából, még akkor is, ha az egyedi ügyben alkalmazott poligráfós vizsgálat valós validitását, illetve megbízhatóságát teljes pontossággal nem lehet meghatározni, mert az számos körülménytől függ.

4. A poligráf megbízhatóságát csökkentő tényezők

A poligráfós vizsgálat megbízhatóságát több tényező is befolyásolja:

- a) a műszer,
- b) a vizsgálati helyiség,
- c) a poligráfós vizsgáló,
- d) a kérdések,
- e) az alany.

a) A műszer

A poligráfós vizsgálat megbízhatóságát csökkentheti, hogy a műszernek mérési korlátai vannak. Minél korszerűbb azonban a poligráf, ez a veszély egyre kevésbé fenyeget. Azt mondhatjuk, hogy a mai korszerű műszerek érzékenysége elérte azt a szintet, hogy ez a tényező legfeljebb már csak csekély mértékben befolyásolja az eredményt.

b) A vizsgálati helyiség

Szintén ronthatja a megbízhatóságot, ha nem megfelelő a vizsgálati helyiség. A szennyezett fal, a bebútorozott az iroda, vagy a beszűrődő zaj egyaránt kedvezőtlen lehet a pontos vizsgálati eredmény szempontjából.

c) A poligráfós vizsgáló

A szaktanácsadó tapasztalatlansága vagy szakmai felkészületlensége téves vizsgálati eredményt szülhet.

d) A kérdések

A vizsgálat során elhangzó, megfelelően összeállított és feltett kérdések elengedhetetlenek a megbízható poligráfós vizsgálat szempontjából. Ez egyrészt a szaktanácsadó felelőssége, másrészt a nyomozó hatóságé is, amely ha rosszul készíti elő az ügyet a poligráfós vizsgálatra, téves vizsgálati eredményt okozhat, illetve ellehetetleníti a vizsgálatot. Pl. hibás szemlejegyzőkönyv, gyanúsítással közölt „információdömping” az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban.

---

⁵⁷ Kertész Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntetőeljárásban I. rész. Főiskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. 119. o.

e) Az alany

Helyesen kell felmérnie a szaktanácsadónak, hogy az alany fizikai és szellemi állapota is lehetővé teszi-e a vizsgálatot. Átfogja-e például a tudata, hogy csak a valóságnak megfelelőt állíthat, mert ha hazudik, a poligráfos vizsgálat leleplezheti. Szintén észre kell, hogy vegye a poligráfos vizsgáló, ha az alany megpróbál ellentévékenységet folytatni, vagyis manipulálni igyekszik a vizsgálati eredményt.

5. Záró gondolatok

Megállapítható, hogy a poligráfos vizsgálat valóban fekete doboz jellegű, mivel a poligráf esetében is szinte lehetetlen a forráskritika. A hazai és a külföldi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a poligráf működik, számos ügyben van segítségére a nyomozó hatóságnak. Ezért a fekete doboz jelleg nem szabad, hogy kizárja a műszeres vallomásellenőrzést a büntető eljárásból, még akkor sem, ha a téves vizsgálati eredmény rossz irányba terelheti az ügyet.

Mivel a poligráf elsősorban az elkövető azonosítására alkalmas, tehát felderítési célokat szolgál, ezért igénybe vételének elsődleges helye a nyomozás kell, hogy legyen, illetve maradjon. A poligráfos vizsgálat eredményéből származó bizonyíték bizonyító ereje igencsak csekély, ezért felmerül a kérdés, szükség van-e egyáltalán arra, hogy adott esetben bizonyítékként is tekinthessen a bíróság a poligráfos vizsgálat eredményére. Bár a pótbizonyíték bevezetésének ötlete valóban felveti, hogy miért ne emeljük magasabb szintre a poligráfos vizsgálat eredményét bizonyítási szempontból, ennek ellenére azt gondolom, a poligráfos vizsgálat természetéhez jobban illik a nyomozást segítő szerep, mint a (pót)bizonyítékká válás lehetősége.

Fenyvesi Csaba: Ami a mestert azzá teszi. A TUSZEHURE értelmezése

Az ünnepelt tudásának ékes bizonyítéka az önállóan megírt büntető eljárásjogi tankönyve. A kölcsönös szeretetet a jelen kötet hirdeti. Humorát az igazi tanítványai jegyzik és anekdoták formájában közvetítik. Aki a büntető perrenddel immár öt évtizede foglalkozik, az nem lehet híján a rendnek sem. Így aztán teljesen aktuális a Mester köszöntésére a „tuszehure” négyes fogata.

Az alcímben szereplő, első hallásra talán „indiánosnak” vagy spanyolosnak tűnő kifejezés valójában egy mozaikszó, amely – meglátásom szerint – a négy kulcsszót rejt magában, és amely vezérfonalul szolgálhat egy jogtanár, így az ünnepelt tevékenységében, szellemi felfogásában, kisugárzásában és amely – talán nem túlzó állítás – ars poetica-ként is megfogalmazható egy jogtanár, egy (iskolát teremtő) igazi Mester számára.

Értelmezésem szerint a
TU=TUDÁS
SZE=SZERETET
HU=HUMOR
RE=REND

kvartettje alkotja a jogtanári alapköveket.

Ad I. TUDÁS

A tanított anyag, a jogi matéria, az emberi sorsokat jobbítani igyekvő jogtudomány (a társadalmat alkotó emberi közösség, valamint az egyén) mélyreható ismerete és szellemének, üzeneteinek megértése nélkül nem beszélhetünk tanári eredményességről, ez szinte evidensnek, „conditio sine qua non”-nak, elmaradhatatlan feltételnek és prioritásnak tűnik. Kevésbé evidens, hogy a tudásnak vannak más aspektusai, amelyeket szintén követelményként fogalmazhatunk meg. Nevezetesen ismerni kell a helyes-útmutató-érdekelkeltő tanítási módszereket, továbbá a diákokat és nem utolsósorban saját magunkat.

- a) Egyetemi jogtanárként nem haszontalan, ha az aktuális, naprakész⁵⁸ elméleti (szakkönyvi-folyóirati) forrásokon kívül személyes szakmai kapcsolatokat, hazai és külföldi konferencia, vendégtanári élményeket⁵⁹ és gyakorlati tudnivalókat is (netán praxist is folytatva, ahogy az ünnepelt is megtette néhány éven át) magába szippant az igényes oktató és törekszik örök kíváncsiságával,

⁵⁸ Divatos ma az élethosszig tartó tanulás kifejezés, magam erre a következő gondolatot közvetítem: „Az élet olyan, mint a biciklizés. Csak úgy tarthatod meg az egyensúlyt, ha mozgásban maradsz.” Albert Einstein a kisebbik fiának, Eduardnak írt levelében fogalmazott így 1930. február 5-én. Walter Isaacson: Einstein. Alexandra, Pécs, 2009. 7. o.

⁵⁹ A II. világháborút megelőzően a külföldön járt jogtanárok rendszeresen publikálták élményeiket, tapasztalataikat. A mára elfeledett jó szokás felelevenítése szellemében született a szerző tollából egy négyszáz oldalas, három földrészt, negyven helyszínt érintő kötet. Lásd Fenyvesi Csaba: A világ különleges országai, szigetei. Kódex Kiadó, Pécs, 2015.

gyermeki rácsodálkozási képességével⁶⁰ a valódi tudást, vagyis az összefüggések keresését, a szabad, önálló gondolkodást, a bölcselkedést is megtanítani.⁶¹ (Így válhat maga is bölccsé, vagy legalább bölcsébbé az idők folyamán.)

- b) A 21. századi hatékony oktatási módszertan nem élhet már meg az elődök tapasztalatára épülő hagyományos eszközökből,⁶² az interaktivitás szinte napi követelménnyé vált. A digitális forradalom e körben is megtette a hatását; „taktikai elemként” gyakorta szükség van a power pointos, precíz bemutatókra,⁶³ a képi-hangi-demonstratív megjelenítésre,⁶⁴ a gyakorlati élmény közelségre, a közvetlen megtapasztalásra, érzékelésre, megfigyelésre.⁶⁵ (Például nyomozási cselekményes, tárgyalásos, büntetés-végrehajtási intézeti, bírósági-ügyészeti, ügyvédi kamarai látogatásokkal, élő perbeszédekkel és szimulált tárgyalásokkal.)
- c) A diákok megismerése, az egyéniesítés, a személyre szabott oktatás-tanítás-igehirdetés még a többszáz fős évfolyamok esetében is követelmény, ha máshol nem, akkor a szemináriumok, tudományos diákkörök, szakkollégiumok, (évfolyam-szak-PhD) dolgozatokra felkészítés keretében. Ne feledjük az arányigazságot: a tanár van a diákért és nem fordítva! Ebbe még annak is bele kell férnie – mivel az egyetemi oktatás része/célja is egyben –, hogy tanítsa meg kérdezni,⁶⁶ illetve tanulni a diákokat. Ez egy életre szóló tanítás, hiszen az

⁶⁰ A játékos ember, a „homo ludens” kutatója, Grastyán Endre megfogalmazta „A játék neurobiológiája” című 1982-es akadémiai székfoglalójában: „Az alap kutatás meghatározóan játéktevékenység, ahol az egyik nagy feszítő- és hajtóerő az ismeretlenség.”

⁶¹ Vallom magam is, hogy „Az iskolai oktatás sikerét soha nem azon mérhetjük le, hogy hány adatot képes beleverni a diákok fejébe, hanem azon, hogy mennyire képes megtanítani őket a gondolkodásra.” Walter Isaacson: Einstein. Alexandra, Pécs, 2009. 320. o., illetve „Az egyetemnek nem az a célja, hogy a kötelező tanítási idő alatt hallgatóinak fejébe 100 vagy 200 kilónyi könyv tartalmát átpréselje, azután ismét szabadlábra helyezvén őket.” Idézet Szentgyörgyi Albert 1930 novemberében az Országos Testnevelési Tanács kongresszusán elmondott felszólalásából.

⁶² A jogtanári előadások retorikai lehetőségeiről, a bőséges tárházzal lásd éppen az ünnepezt, Tremmel Flórián Igazságügyi retorika című kötetét (Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014.).

⁶³ Mértékkel tegyük ezt, hiszen Freund Tamás szerint: „A modern kori kommunikáció igen hatékonyra tette az információ átadását, de ha ez nélkülöz mindenféle személyes kontaktust az emberek között, nem tapasztalhatják meg egymás hanghordozását, mimikáját, illatát, az menthetetlenül lelki elsívárosodáshoz vezet.” Molnár Csaba interjúja, Magyar Nemzet, 2014. március 8. 23. o.

⁶⁴ Vallom, hogy lehet egy szövegnek bármilyen láttató ereje, nem veheti át a kép helyét. (Különösen nem a főleg természettudományra épülő, kifejezetten gyakorlatias alkalmazott tudományág, a kriminalisztika esetében.) A kép – hatásossága mellett – ugyanakkor önmagában nem tud mit kezdeni a lét egyik fontos dimenziójával, az idővel. A vizuális megjelenítéshez szükséges tehát az oksági-következményi magyarázat is. A kettő – a hang/beszéd és a kép – együtt erősebben közvetíti a meggyőző erőt.

⁶⁵ Nem feledve Romhányi György megfogalmazását: „Az élő szó – megfelelő didaktikai formában és tartalommal – az egyetemi oktatás leghatékonyabb fegyvere. ... A stimulatív jellegű oktatás (kellő tartalom mellett) amely az oktató tartós személyes ráhatásai folytán sugárzik az oktatottra, annál inkább dolgozik a jövőnek, minél inkább fel tudja kelteni az érdeklődést, megkedveltetni a tudomány-szakot és indukálni a felelősségérzetet az oktatottban saját állandó továbbképzése iránt. Az informatio és stimulatio dinamikus egysége képezi az oktatás-tanulás dinamikus egységének alapprincípiumát. Az oktatónak ki kell lépnie a tudományos elvontság neutralizálásából és szenvedélyes kiállással kell meghódítani a hallgatóságot távlati stimulatio megvalósítására.... Az előadónak meg kell hódítania az oktatás során kifejtett személyes ráhatások révén”. Romhányi György: A tantermi előadásról. Orvosi Hetilap, 1979/19. 1119-1120. o.

⁶⁶ Sokrates óta ismert a vezetékes „kérdéskifejtéses” módszer, melynek lényege szerint a tanár vezeti a hallgatót a (jól megfogalmazott) részkérdések (hipotézisek) feltevésében, megválaszolásában, ilyenformán a diák jut el az önálló gondolkodás folyamatában a végső, bizonyítékokkal alátámasztott eredményhez.

egyetemi tanulmányok csak belépők a jogelmélet-jogalkotás-jogalkalmazás örök tanulást igénylő mezőire. (Szoktam volt mondani a katedráról: itt nem joghallgatók ülnek, hanem jogbeszélők! Szíveskedjenek megszólalni, kérdéseket megfogalmazni, érvelni, vitázni, hiszen a „jogász kenyere a szó”, a „jogászé a legszebb színészi pálya”.)

- d) Gnothi se auton, azaz ismerd meg önmagad – hirdette a Delphoi jósdá felirat. A tudásközvetítőnek tisztában kell lennie magával; elsősorban magát kell ismernie, kellő mértéktartással, oldallépéssel, önkritikával kell vizsgálat, górcső alá vetnie személyét,⁶⁷ hogy pontosan tudja közvetíteni az a) pontban már megjelölt tudáshalmazt. (A tudás átadása, annak képessége legalább annyira fontos, mint a megszerzése!) Ismernie kell korlátait, stratégiai és taktikai erősségeit, gyengeségeit. Az universitasra épülő tudástranzplantáció csak becsületes, tisztességes, hiteles, eredetiségre, együttműködésre, „csapatmunkára” törekvő,⁶⁸ szervilizmustól mentes, egyenes derekú és gerincű, magát ismerő és nem túl-, de alul sem értékelő tanártól érkezhetsz át megbízhatóan a befogadóhoz. Az egyetemistáknak hosszú távon tökéletes antennáik, membránjaik vannak a valós-hiteles felismerésére, az értékek, a nemes anyag, a tiszta csengésű hang kiválasztására.⁶⁹

Ad II. SZERETET

a) Vannak nagy, mondhatni óriási tudású, lelkiismeretes egyetemi oktatók, talán még számtalan kutatást, monográfiát, tankönyvet is jegyeznek, mégsem sikerül belopniuk magukat a diákok szívébe. Szándékosan kerültem a szót, hogy a tanítványaikéba, mert általában, ha nincs a tudás mögött/mellett érző, empatikus készséggel bíró szív, akkor igazán követő tanítvány sem bukkan fel hosszú távon. Itt emelem ki azon gondolatomat, hogy szerintem nem az a TANÍTVÁNY, akit tanítottunk, hanem, az, aki tanult is tőlünk.

Átadás csak úgy lehetséges, ha azt szívből adjuk, ha valóban vonzódunk, affinitásunk, lelkesedésünk, motivációnk⁷⁰ van a tantárgyunkhoz. Látjuk annak

⁶⁷ Neumann Jánost 1933-as megérkezésekor megkérdezték a Princeton egyetemen, hogy mire lenne szüksége a tanításhoz, gondolkodáshoz, miközben megmutatták a tervezett irodáját. „Egy asztal, egy szék, papír és ceruza. Ja és egy hatalmas szemétkosár, amibe az összes hibámat beleszórhatom.” Denis Brian: Einstein. A Life. Hoboken, N.J., Wiley, 1996. 251.

⁶⁸ A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum 2015 októberi kiállításán Selye János professzorról azt emelték ki többek között, hogy mindig az eredetiséget hangsúlyozta. Arra biztatott mindenkit (kollégát, tanítványt), hogy ne másokat utánozzon, hanem új ötletek mentén kutasson, hiszen a tudományban, művészetben mindig az újdonságok a legvonzóbbak, miközben a régi dolgok feledésbe merülnek.

⁶⁹ „A felsőfokú oktatás igazi formájában azonosítható az alkotó tevékenységgel: az alkotóéval, aki az anyagát mindig újra és újra formálja, fejleszti, áttekinthetőbbé teszi; az anyagának tudományos és gyakorlati összefüggéseit gyakran egyéni alkotó értelmezésben fejti ki; folyton javítja a presentatio módját és kialakítja a Sokrates óta jelentősnek ismert személyes ráható kapcsolatot tanítványaival.” Romhányi György: A tantermi előadásról. Orvosi Hetilap, 1979/19. 1123. o.

⁷⁰ Freund Tamás szerint: „Minél motiváltabb, minél érzelmgazdagabb tehát valaki – ami például abban nyilvánul meg, hogy szereti a zenét, egyéb művészeti ágakat – annál könnyebben tesz szert új ismeretekre. Az érzelmeink, motivációink alkotta belső világunk, mondhatni ráüti a maga pecsétjét az elraktározni kívánt információcsomagokra. Úgy is elképzelhetjük ezt a folyamatot, mintha belső világunk habarcsával vonnánk be az információtéglákat. Minél vastagabb ez a habarcs, annál könnyebben egymáshoz ragadnak a téglák, annál nagyobb, stabilabb építményt lehet emelni belőlük. Nagyon fontos ezért, hogy hagyjunk időt belső világunknak, hogy elvégezze a feladatát, ugyanakkor gazdagítsuk és alakítsuk egyedivé ezt a belső világot. Ezt szolgálja a zene, a költészet, a képzőművészet és minden más, az érzelmekre ható impresszió, például az emberek közötti érintkezés is.” Molnár Csaba interjúja, Magyar Nemzet, 2014. március 8. 23. o.

szépségeit, értékeit és közvetíteni is tudjuk kellő tisztelettel, barátsággal, kedvességgel, szeretettel, és szuggesztivitással. Mintha saját gyermekünk lenne, úgy dédelgetjük, „simogatjuk”, dicsérjük saját tantárgyunkat. És ez így van rendjén, kell az egészséges elfogultság, elnézés és bátorítás a gyengeségei kapcsán; alkalmanként a szenvedélyt is megengedhetjük.

b) Szeretni célszerű az oktatás, tudásátadás helyét is. A legkisebbtől a legmagasabb egységig: a tanszéktől a karon és egyetemen át a városig. Erősebb a hit, ha van az intézménynek, a városnak szellemi, építészeti tradíciója, méltó történelme. Ha az ódon falakból (netán) sokszáz év (jog)tudása, tapasztalása árad, ha van kire és mire emlékezni. Felemelő érzés a tanárnak, ha „otthon érzi magát”,⁷¹ ha – sporthasonlaltal élve – mindig hazai pályán játszhat akár az épületen, akár a városán belül. Büszkeséggel, erővel, méltósággal töltheti el a hely, a helység szelleme és ezt közvetítheti és közvetíteni is kell az újaknak, a most jötteknek. Tanár kollégáknak, ifjú kolléga-jelölteknek, a jurátusoknak is.

c) A példászerű jogtanárnak szeretnie kell a tantárgyán, témáján kívül a hallgatót is. Az IQ mellé fel kell sorakoznia az EQ-nak, csak azon tanárookra emlékeznek jó szívvel a jogot végzettek, akikből áradt a másokért való élés, a mást is szeretni tudás, az intellektuális partnerkapcsolati igény, a tiszta egyszerűség,⁷² a barátságosság, a türelem,⁷³ a megértés, a nem elvtelen közvetlenség, a jóindulat, az egészséges magabiztosság és a kételkedés bátorsága egyaránt. Aki engedte, hogy a sokszor lappangó tehetségű⁷⁴ „csiszolatlan gyémántok”, Bachman Zoltán Kossuth-díjas építész professzor szavaival élve a „csillagszeműek” megőrizték és fejlesszék (sokszor kritikus, kezdeményező, alkalmanként lázadó) egyéniségüket, belső méltóságukat, hogy önálló, szuverén, kreatív, nyitott, folyton érdeklődő, szárnyaló képzelőerejű, újdonságokat felfedező, ötletekkel bíró, intuitivitást sem mellőző, eredeti gondolkodókká, saját következtetéseiket bátran levonó, intellektuálisan teljesen szabad, „csiszolt drágakövé” váljanak.⁷⁵

d) Végül a tantárgy, az alma mater (a város), a téma és a diák után még egy fontos alanya kell, hogy legyen a tanári szeretetnek. Ez pedig maga a tanár. Aki nem szereti önmagát, az másokat sem tud igazán. Mértékkel kell érezni persze. Túlzásba esni nem szabad. A narcista, önmaga ajnározásával, elhalmozó önszeretetével és

⁷¹ Oravecz Imre Kossuth-díjas író nemrégiben azt mondta egy interjúban, hogy azért költözött el a fővárosból vidékre, mert úgy érezte, hogy amint kilép a pesti lakása ajtaján „már nincs otthon”.

⁷² Szentgyörgyi Albertnek tulajdonítják a találó mondás alapját: Ha egy tanár nem tudja elmondani a tantárgya lényegét egy 8 éves gyermeknek érthetően, akkor kontár a szakmájában. (Newton megfogalmazásában: „A természet kedveli az egyszerűséget”.)

⁷³ „Száz kilométeres sebesség mellett senkinek nem látni az arcát. Egybefolynak a részletek.” Végh Alpár Sándor: Legyél vándor! Magánkiadás, Budapest, 1994.

⁷⁴ Spiró György szerint: „Született tehetség csak a matematikában és a zenében létezik.” (HVG, 2014. január 11. 30. o.) Egyetértve a gondolattal hozzáteszem, hogy a jogtudományban (csakúgy mint az irodalomban, képzőművészetben) nagyon keményen meg kell küzdeni azért, hogy az esetlegesen lappangó „tehetséget” (ha egyáltalán beszélhetünk ilyen készségről a jogtudomány körében) kihozza, kipróbálja magából az ember.

⁷⁵ Buzsáki György USA-ban élő, Agy-díjas kutató szerint: „Durva becslések szerint a tudományos felfedezések 50%-a a tudósoknak mindössze 5-10%-ához kötődik. Ez figyelemre méltó adat: nagyon kevés ember nagyon sokat produkál. Viszont ahhoz, hogy 100% tudáshalmaz legyen, sok más ember munkájára is szükség van: be kell hozni a maradék 50% felfedezést, mely nem az említett 5-10% különleges csoport terméke.” Az agy jobb, mint a komputer. Harka Éva interjúja. Univ. 2014. nov. 3. 12-13. o.

öntekintélyével⁷⁶ elfoglalt (még ezt hirdető is) tanár példakép nem lehet, inkább taszító az egyébként is általában szerényen meghúzódozó, visszafogott, ám realista diák szemében.

Ad III. HUMOR

- a) Láthatunk, hallhatunk a katedrákon nagy tudású, szeretni képes tanárokat, ám mégis hiányérzete van sokszor a hallgatóságnak. A jóindulatú előadások (alkalmanként inkább monologizálások) szárazak, unalmasak, nedv nélküliek. Utóbbi szót nem véletlenül használtam. Ugyanis a humor latin eredetű kifejezés és nedvet jelent. Ahogyan a szerelmi életünkben, a táplálkozásban, úgy a tanári pályán is szükséges nedv, vagyis humor. Ez színesíti az előadást, és magát az előadót is.⁷⁷ Bölcs megfigyelésből fakad, hogy akinek van humora mindent tud, akinek meg nincs, az mindenre képes. Többen óvakodnak a humortalan (nem derűs, nem vidám, kellően szomorkás) emberektől, így a tanárok esetében is nagy hátrány, ha „sótlanságot” érzékel a diák, ha nincs „cum grano salis” vagyis csipetnyi sóval fűszerezve a mondanivaló, a személyiség.
- b) A humornak ezernyi változata van,⁷⁸ így elvi éllel csak az adható irányfényként, hogy az nem fordulhat gúnyba, diákon való élcelődéssé, még rosszabb esetben megalázóvá, durvává, obszcéné. Csak akkor erkölcsös, ha nem más (diák, tanártárs) kárára történik.

Ad IV. REND

- a) Az egyik szabadon választott órám jöttem rá, hogy nem elég az első hármas, a TUSZEHU. Ugyanis a hátsó sorokban két diáklány folyamatosan csevegett egymással, nevetgéltek az egyébként (a többség szerint) tartalmas, szeretetteljes, humorral fűszerezett tanórán. Megmutatkozott a nagy igazság, hogy REND nélkül nincs igazán mérhető teljesítmény, kreativitás, érdemi munkavégzés, eredmény produkálás. (Ahogy a népi mondás üzeni: „Rend a lelke mindennek.”)
- b) Rendnek kell lenni elsősorban a tanár fejében. Magas erkölcsű elvhűségen és tudásalapon van esély csak hiteles, hosszú távú, igényes tudásátadásra.⁷⁹ A tanári tisztességes gondolatokat csak rendezett, kiegyensúlyozott agy/elme/személyiség/ego továbbíthatja. Ami elhangzik, a szó csak rendszerben folyhat ki, annak helyénvalónak, odatartozónak és odaillőnek, kellően nemesnek és tisztának is kell lennie. Ez még a ruházatra, megjelenésre,

---

⁷⁶ Einsteiní bölc mondás:”A tekintély iránti tisztelet az igazság legnagyobb ellensége.” Walter Isaacson: Einstein. Alexandra, Pécs, 2009. 90. o.

⁷⁷ 2016 januárjában Stephen Hawkingot a BBC Reith előadások sorozatában megkérdezték, hogy mi az életerejének forrása. Rövid választ adott erre korunk legnagyobbjának tartott (ám súlyosan beteg) fizikusa: munka és humor.

⁷⁸ Lásd erről részletesen a szerző tollából származó kötetekben: A jog humora. Kódex Kiadó, Pécs, 2003, illetve: A jog humora és rejtélyei. Kódex Kiadó, Pécs, 2010.

⁷⁹ Hankiss Elemér megfogalmazásában: „Újra és újra a semmiből kell kezdeni, és évek hosszú munkájával lehet csak eljutni egy bizonyos szintre. De megvan ennek a csapongásnak az öröme is, a felfedezés remek élmény.” Pion István: Hankiss Elemér halálára. Magyar Nemzet 2015. január 12. 10. o.

metakommunikációra, testbeszédre,⁸⁰ a használt tárgyakra is értendő. Mindezek csak alapos odafigyelés, felkészülés, RENDszeres (egokorlátozó) fejlesztés, edzés és tervezés után jöhetnek elő.

- c) Rendre van szükség a diákok körében is. Csak fegyelmezett tanórai és tanórán kívüli magatartással lehet érdemi eredményeket elérni a jogelmélet, joggyakorlat körében is. Tapasztalatom szerint az Országos Tudományos Diákköri Konferenciákat nyerő diákokat meg lehet nézni. Rendszeretük, szorgalmuk, határidőkre való figyelmük, lelkiismeretük, belső és külső rendjük (a tudás és témaszereteten túlmenően) viszi őket előre és érnek el kimagasló eredményt-eredményeket.
- d) A REND nem keverendő össze bármiféle parancsuralmi rendszerrel, diktátumok által kikényszerített álrenddel. Belülről (belső harmóniából) kell fakadnia, ám mindenképpen külső megjelenésének is kell lennie. A rendtelenségben ugyanis mások is könnyen azzá válnak, az „edzések” lazasága teljesítmény hiányhoz, rendtelenséghez vezet. Szoktam mondani:” az erős edzések könnyed meccsek” híve vagyok és nem fordítva. Utóbbiak lehetnek kellemesek ideig-óráig, de hosszú távon nem járnak haszonnal, nem szolgálják sem a tanár, sem a diák, végeredményben a jogászság, a jogász hivatásrend érdekeit.

V. Zárógondolatként

Nem véletlenül utaltam az utolsó sorban a hivatásrendre és nem a foglalkozásra, szakmára, pályára. Ugyanis az emberi közösségekben, a civilizált társadalmakban a papi és orvosi hivatás mellett a szintén fokozott felelősségű jogászé is a magas státuszú és presztizsű rendekbe tartozik. „Ennek végső soron az a gyökere, hogy a professziók tagjai, a papok, az orvosok, a jogászok sok szempontból „élet és halál urai”,⁸¹ de legalábbis tudásuk következtében a kontroll gyakorlóit a laikusok fölött.”⁸² Ez adja a jogtanár, a MESTER – fokozott – felelősségét is.⁸³

⁸⁰ A kutatások szerint „a hallgatóságra tett hatás 55%-át a testbeszéd (testtartás, gesztusok, szemkontaktus), 38%-át a hangszín és csak 7%-át képviseli az előadás tartalma.” Joseph O'Connor-John Seymour: NLP – Segítség egymás és önmagunk megértéséhez – Pszichológiai gyakorlatok. Bioenergetic Kiadó Kft, Budapest, 2013. 56. o.; illetve Kondákor Ferenc: Beszéd, előbeszéd, perbeszéd, vádbeszéd. In: Vóko György (szerk.): Tiszteletkötet dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. 200. o.

⁸¹ Ami a másik tantárgyam, a büntető eljárásjog súlyát illeti, Király Tibor örökbecsű szavait idézem: „A büntetőeljárás olyan hatalom, amely embereket törölhet ki az élők sorából, megfoszthatja őket szabadságuktól, vagyonuktól, becsületüktől. A büntetőeljárás útján békeidőben is háborút lehet folytatni. A büntetőeljárás az emberi szenvedélyek ütköző tere. A büntetőeljárásban a bírák rosszindulata, tévedése vagy tudatlansága tragikus következményekkel járhat. Ez a magyarázat annak, hogy a büntetőeljárás lefolytatását jogi normák közé szorítják, nem bízzák a mikénti lefolyást kinek-kinek a kénye-kedvére. Igyekeznek olyan szabályokat felállítani, melyek háttérbe szorítják az egyéni elfogultságot, a szenvedélyt, a rosszindulatot, a bosszút és kizárják a tévedést.” Király Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 121. o.

⁸² Fónai Mihály – Barta Attila – Gyüre Annamária Csilla – Pénzes Ferenc: A joghallgatók reputációja és professzió-képének néhány eleme. Pro Futuro, 2014/2. 12. o.

⁸³ A legenda szerint, amikor akadémikus lett Kodály Zoltán, megkérdezték a tanítványai hogyan szólítsák ezek után. Akadémikusnak, professzornak? A mindig szerény Kodály Zoltán azt felelte: „Tanár úrnak, mint eddig.” Ennél többet mi sem kívánhatunk magunknak.

Hautzinger Zoltán: Gondolatok a külföldiekkel szembeni büntetőeljárás lehetséges elveiről

Tudományos pályafutásom első tanulmányát Tremmel Flórián professzor úr hatvanadik születésnapja tiszteletére, a Minúciák címmel megjelentetett tanulmánykötetbe készíthettem*. Nagy öröömre szolgál, hogy másfél évtized elteltével is, immár a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara oktatójaként, de továbbra is a pécsi tanszék címzetes egyetemi docenseként tiszteleggetek tanárom előtt, akitől nemcsak a bizonyítás elmélete, a magánvád mibenléte és az igazságügyi retorika szépségei, hanem páros teniszben a hálónál végzendő hatékony (fantom)mozgás terén is nagyon sokat tanulhattam.

Kedves Professzor Úr! Köszönet a megannyi önzetlen szakmai és emberi támogatásért! Isten éltesse! Hajrá Tanszék!

1. Bevezetés

Tremmel Flórián a magyar katonai büntetőjogi kodifikáció első jelentős alkotásainak, a szövetkezett országok rendjei által elfogadott általános katonai szabályzat (Regulamentum Universale) és a Kalay Pál főhadi-bíró szerkesztette a „Hadi Regulák, Artikulusok, Edictumok és Törvények” kiadásáról szóló katonai szabálygyűjtemény (Edictum Militare) megalkotásának háromszáz éves évfordulója alkalmából írt tanulmányában vállalkozott arra, hogy a büntetőeljárásban különös jogalanyisággal rendelkezőket illetően összehasonlítsa a katonák és a fiatakorúak bűnügyeivel kapcsolatos anyagi jogi, szervezeti és eljárási kérdéseket.⁸⁴ Ez az összehasonlítás – a szerző szerint – több okból is indokolt volt. Egyfelől mindkét ügycsoportnak megvannak a maga kriminológiai és kriminalisztikai sajátosságai, másfelől e két személyi kör esetében újra és újra válaszolni kell arra a kérdésre, hogy különbírórságra vagy szakbírórságra van-e szükség?⁸⁵

A katonák, illetve a fiatakorúak szabályozásának párhuzamosságait és elhatárolását megismerve azonban érdemes a kérdések sorát gazdagítani azzal, hogy az említett személyi körön kívül más terhelti kategóriára vonatkozóan is lehet-e hasonlóan jól elkülöníthető szabályokat és törvényszerűségeket összefoglalni? A válasz megadására a 21. század második évtizedének derekán tapasztalható emberi vándorlás tendenciái, a globalizáció révén is növekvő turizmus és a külföldi gazdasági érdekeltségek minél szélesebb elterjedése, ezáltal a tartózkodás helye szerinti állampolgársággal nem rendelkező személyek nagyobb létszámú megjelenése⁸⁶ önmagában elég támpontot jelenthet. E köszöntő tanulmány ugyanakkor további indokokat is kíván nyújtani azzal, hogy áttekinti, a külföldiekkel – különösen a nem

* E tanulmány az MTA Bolyai János kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

⁸⁴ Tremmel Flórián: A katonai igazságszolgáltatás tricentenáriumi vetületei. In: Bögöly Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma. Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2007. 231-246. o.

⁸⁵ Tremmel Flórián: A katonai igazságszolgáltatás tricentenáriumi vetületei. In: Bögöly Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma. Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2007. 231-232. o.

⁸⁶ A külföldiek bűnözési rátája az elmúlt években lényegében változatlan. Az összes bűnelkövető mindössze 3-4 %-a nem magyar állampolgár, akik közül a legtöbben szomszédos országból (Románia, Szerbia, Ukrajna, Szlovákia és Ausztria) érkeztek.

magyar állampolgárságú terheltekkel – összefüggő törvényi rendelkezésekből milyen, az önálló szabályozást előmozdító elvszerűségek olvashatók ki.

2. A külföldiekkel szembeni eljárás sajátos elvei

A speciális terheltekkel szembeni büntetőeljárások szellemét átható alapelvek közös jellemzője, hogy azok – a büntetőeljárás működési elveit ide nem értve – egyetlen más eljárásban sem hangsúlyosak. A fiatakorúak esetében ilyen – Tremmel szerint – a nevelő hatás követelménye, valamint néhány sajátos részletrendelezésből kiolvashatóan a kímélet követelménye. Ez utóbbi elvi tézis olyan jogszabályi fundamentumokon nyugszik, mint például büntetőjogi szankció helyett óvó-, nevelő intézkedés alkalmazása, a fiatakorú érdekében a nyilvánosság kizárása, az előzetes letartóztatás elrendelésének szigorúbb törvényi feltételei vagy a letartóztatás fogatosításának enyhébb körülmények közötti megengedése, továbbá a törvényes képviselő (gondozó) közreműködésének széles lehetőségei.⁸⁷ A katonai büntetőeljárásban – még mindig Tremmel Flórián megállapításait kölcsönvéve – olyan princípiumok jelentkeznek, mint a fegyelem erősítése, az eljárások gyorsításának követelménye, illetve lényeges szempontként jöhetnek számításba a szakszerűség vagy akár a titoktartás, de ez utóbbiak alapvető kiemelése nem feltétlenül lehet indokolt.⁸⁸

A külföldiekkel szembeni⁸⁹ büntetőügyekre vonatkozó jogi szabályokban élő, lehetséges elvek körében mindenekelőtt ki kell emelni az anyanyelvhasználat – nem mellesleg a büntetőeljárásban már jó ideje nemzetközi jogi garanciákkal is megerősített – alapelvét, de számba lehet venni a külföldi védekezését támogató részletszabályok összegzéseként a többletvédekezési jogosítvány követelményét, illetve a nem magyar állampolgárok által megvalósított bizonyos bűncselekmények esetén meglévő nyomozási akadály okán az állami szuverenitás primátusát.

2.1. Az anyanyelvhasználat elve

Az anyanyelvhasználat elve lényegében egy egyetemes elismerésre váró emberi jog, amely a büntetőeljárásban olyan evidenciákkal bír mint a diszkrimináció tilalma („a magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány”) avagy maga a nyelvszabadság,⁹⁰ azaz a „büntetőeljárásban mind szóban, mind írásban mindenki az anyanyelvét, törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés alapján, az abban meghatározott körben regionális vagy nemzetiségi nyelvét vagy – ha a magyar nyelvet nem ismeri – az általa ismertként megjelölt más nyelvet használhatja.”⁹¹

⁸⁷ Tremmel Flórián: A katonai igazságszolgáltatás tricentenáriumi vetületei. In: Bögöly Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma. Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2007. 242-243. o.

⁸⁸ Tremmel Flórián: A katonai igazságszolgáltatás tricentenáriumi vetületei. In: Bögöly Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma. Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2007. 243. o.

⁸⁹ A külföldi terhelt fogalmát a terhelt általános meghatározásából kiindulva úgy célszerű a legegyszerűbben megfogalmazni, mint az a nem magyar állampolgárságú személy, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak.

⁹⁰ Andrassy György szerint az ún. nyelvszabadság már az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából levezethető, miszerint mindenekelőtt a saját nyelvünkön van jogunk a gondolat, a lelkiismeret és a vallás, valamint a vélemény és a kifejezés szabadságának gyakorlására. Vö. Andrassy György: Nyelvszabadság. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013. 111. o.

⁹¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 9. § (1)-(2) bek.

Az anyanyelv használatának joga bárkit megillet, mindenfajta bizonyítás vagy igazolás nélkül, aki a büntetőeljárás alanyává válik, és igényli e jog gyakorlását. Ha a büntetőeljárásban részt vevő személyek az anyanyelvüket, regionális vagy nemzetiségi nyelvüket avagy más, általuk megjelölt nyelvet kívánják használni, tolmács alkalmazása kötelező, és ennek igénybevétele alól az sem mentesít, ha az eljáró hatóság tagja is beszéli az adott idegen nyelvet.⁹² Az anyanyelv használatának joga a Strasbourgban 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáján alapszik, míg legfontosabb európai uniós jogi forrása a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv.⁹³ Az irányelv a tolmácsolás és fordítás terén alkalmazandó közös minimumszabályokat állapít meg. Rendeltetése, hogy a tolmácsolási jog kétsédelem nélküli biztosítása révén hozzájáruljon a költségmentes és kielégítő nyelvi segítségnyújtáshoz, lehetővé téve a büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak számára a védekezési jog hatékonyabb gyakorlását. A tolmácsoláshoz való jog nemcsak a rendőrségi kihallgatás, a bírósági tárgyalás és bármely szükséges közbenső meghallgatás során kell, hogy érvényesüljön, hanem – amennyiben a tisztességes eljárás céljából szükséges – a gyanúsítottak vagy vádlottak és jogi képviselőjük közötti, az eljárás során lefolytatott bármely kihallgatással vagy meghallgatással, fellebbezési, illetve egyéb kérelmek benyújtásával összefüggő kommunikáció során is.

A fenti nemzetközi jogi és európai közjogi követelmények egyértelmű irányt szabnak, hogyan kell a külföldi terhelt számára biztosítani az anyanyelvhasználat jogosítványait. A magyar büntetőeljárás törvényben annak az eljáró hatóságnak (bíróságnak, ügyésznek, nyomozó hatóságnak), amelyik a büntetőeljárásban keletkezett iratot (határozatot) meghozza, gondoskodnia kell a fordításról is. Ez alól némi mentességet ad az a szabály, hogy – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a kézbesítendő iratot nem kell lefordítani, ha erről az érintett kifejezetten lemond.⁹⁴ A terhelt esetében továbbá a Be. külön szól arról, hogy a vádiratnak, illetve a határozatnak a rá vonatkozó részét az eljárásban általa használt nyelven kell kézbesíteni.⁹⁵ Bár, a törvény a rá vonatkozó rész fordítását kívánja csak meg, ez a gyakorlatban ténylegesen a teljes irat idegen nyelvű kézbesítését jelenti. Több vádlott esetén, különösen a társas bűnelkövetés különböző alakzatainál ugyanis a védekezésre való felkészülés részét képezi a vádlott-társ szerepének az ismerete is. A fordítás és a tolmácsolás költsége bűnügyi költség, amelyet az állam visel.

2.2. Külföldi terhelt többletvédekezési jogosultságai

A külföldi terhelt fokozott védelmének elve a védelem alapelvének szükséges, egyben követelményszerű bővítését jelenti a nem honos állampolgárságúként eljárás alá vont személy tekintetében. Ez szükségszerűen magában foglalja a fentebb már említett anyanyelvhasználat jogát, illetve az ahhoz kapcsolódó tolmácsolás és fordítás kötelezettségét, továbbá a védelem alapelvéhez favor defensionisként társuló kötelező

⁹² Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: Büntető eljárásjog I. Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2015. 57. o.

⁹³ Malloy, Tove H. (ed.): *Minority Issues in Europe: Rights, Concepts, Policy*. Frank & Timme, Berlin, 2013. 60-62. o.

⁹⁴ Be. 9. § (3)-(4) bek.

⁹⁵ Be. 219. § (3) bek. és 262. § (6) bek.

(lemondhatatlan)⁹⁶ védelem törvényi biztosítását, amely a külföldi terhelt esetében elsősorban az eljárás nyelvének nem ismeretéből származik.⁹⁷

A terhelti védekezési jogosítványok körében elsőként azt a rendelkezést kell említeni, amely szerint a fogva lévő külföldi jogosult arra, hogy államának konzuli képviselőjével a kapcsolatot felvegye, vele írásban és szóban ellenőrzés nélkül érintkezzék.⁹⁸ Ez a jogosítvány a terhelt védekezési (ezen keresztül ügyelőbbreviteli) jogát segítheti, amelynek révén egyúttal ügyismereti jogai is szélesednek, hiszen a konzuli képviselő is meg tudja adni a büntetőeljárás tárgyához kapcsolódó legalapvetőbb tájékoztatásokat. E quasi védői lehetőség mellett a konzul – csakúgy, mint például fiatalkorú terhelt esetében annak nagykorú hozzátartozója – védői meghatalmazást is adhat.⁹⁹

A Be. szabályozza a konzuli tisztségviselő jelenlétét a bírósági eljárásban is. Ennek keretében a bíróság a konzuli tisztségviselő jelenlétét a tárgyaláson a nyilvánosság kizárása során is engedélyezheti.¹⁰⁰ Olyan jogosítványról van szó, amely arra hatalmazza fel a külföldi állam konzuli tisztségviselőjét, hogy zárt tárgyaláson is jelen legyen, azaz részvétele akkor sem korlátozható, ha egyébként a nyilvánosság kizárása állam- vagy szolgálati titok védelme miatt indokolt. Erre tekintettel bírósági határozat szól arról, hogy külföldi vádlott esetén a tárgyalásról értesíteni kell hazájának konzulátusát.¹⁰¹ Szintén a bíróság előtti védekezés jogát erősítheti az a szabály, amennyiben a vádat a sértett (magánvádló) képviseli, a külföldi feljelentett személy (terhelt) személyes meghallgatásán is jelen lehet államának konzuli tisztségviselője.¹⁰²

A konzuli védelemmel összefüggő magyar szabályozás szépséghibája ugyanakkor, hogy az nem követi a menedékjogi törvény által deklarált kapcsolat-felvételi tilalmat. E szerint ugyanis magyar hatóság, illetve bíróság nem léphet kapcsolatba az elismerését kérő származási országával, olyan országgal, amelyről feltételezhető, hogy információt továbbít a származási országba, olyan személlyel vagy szervezettel, akiről vagy amelyről feltételezhető, hogy az elismerését kérőt üldözte, üldöznék vagy információt továbbítana az elismerését kérő üldözőinek, ha a kapcsolatfelvétel eredményeként az üldözők tudomást szereznének arról, hogy az elismerését kérő elismerés iránti kérelmet nyújtott be, vagy a kapcsolatfelvétel következtében az elismerését kérő, illetve valamely családtagja testi épségét vagy az elismerését kérő származási országában élő családtagjának szabadságát vagy biztonságát veszély fenyegetné.¹⁰³ A konzuli védelem igénybevétele tehát meghatározott személyt illetően párhuzamosan folytatott büntetőeljárás és menedékjogi eljárás esetén nem lehet automatikus. Ez egyfelől a hatóság oldaláról a származási országgal történő kapcsolat-felvételi tilalmat,¹⁰⁴ másfelől a terhelt számára egy tájékoztatási kötelezettséget jelent, miszerint a konzuli védelem igénybevétele

⁹⁶ Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 45. o.

⁹⁷ Be. 46. § d) pont

⁹⁸ Be. 43. § (3) bek. a) pont, illetve az előzetes letartóztatással összefüggésben a 135. § (3) bek.

⁹⁹ Be. 47. § (1) bek.

¹⁰⁰ Be. 238. § (2) bek.

¹⁰¹ BH2005. 278. I.

¹⁰² Be. 502. § (3) bek.

¹⁰³ A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 42. § (1) bek.

¹⁰⁴ Amíg a menedékkérelem alapjául szolgáló üldözés megalapozottsága nem kérdőjelezhető meg, minden magyar hatóságot és bíróságot abszolút módon terheli a tilalom. Vö: Szép Árpád: Kiadatás vagy menedékjog? Iustum Aequum Salutare, 2014/3. 171. o.

egyúttal a menedékjogi eljárás megszüntetéséhez is vezethet. Minthogy ezek a körülmények csak a menedékjogi rendelkezésekből vezethetők le, indokolt lenne azok megjelenítése a magyar büntetőeljárás törvényben is.

2.3. Az állami szuverenitás primátusa a büntetőeljárás lefolytatásával szemben

A külföldi terhelthez sajátos eljárási akadályként kötődik az a törvényi rendelkezés, amely szerint nem lehet nyomozást indítani „közokirat-hamisítás (Btk. 342. §) miatt, ha a hamis vagy hamisított, illetve más nevére szóló valódi úti okmányt a külföldi az ország területére történő beutazás érdekében használja fel, feltéve, hogy vele szemben idegenrendészeti eljárásnak van helye. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a külföldivel szemben más bűncselekmény elkövetése miatt is nyomozást kell indítani.”¹⁰⁵

Az idézett törvényhely lényegében célszerűségi megfontolásból enged kivételt a büntetőeljárás megindításának elméleti alapjául szolgáló hivatalbóliság elve alól. A jogalkotói szándék gazdaságossági szempontokra épül, miszerint, ha a bűncselekmény elkövetése kizárólag a magyarországi – jelen esetben jogszerűtlen – beutazásra irányult, és emiatt idegenrendészeti eljárásnak van helye, nem lehet nyomozást indítani.

A nyomozási akadály csak több feltétel egységes fennállása esetén alkalmazható.¹⁰⁶ Először is speciális alanyi körről beszélhetünk, hiszen a bűncselekmény feltételezett elkövetője csak olyan külföldi lehet, akivel szemben helye van a beutazás megtagadásának és a határátkelőhelyen való visszairányításnak, avagy idegenrendészeti eljárásként kiutasításának. Ez – a külföldiek fentebb értelmezett büntetőjogi differenciálására is figyelemmel – a harmadik országbeli állampolgársági kört jelenti, mivel a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyekkel szemben a személyazonosság és az állampolgárság beazonosíthatósága esetén ilyen intézkedésekre nem kerülhet sor. Ebből fakad a második feltétel, hogy a nyomozást csak az idegenrendészeti eljárás lefolytatása miatt lehet kizárni. Ha a külföldivel szemben idegenrendészeti eljárás bármely okból nem indítható, a nyomozást az általános szabályok szerint kell lefolytatni. Szintén nyomozást kell elrendelni abban az esetben, ha a külföldi terhelttel szemben más bűncselekmény megalapozott gyanúja is felmerül. Ennek oka, hogy az officialitás alóli kivétel csak a közokirat-hamisítás bűncselekményére (így a jogellenes beutazás szándékára) vonatkozik, ezért nem ad felmentést olyan bűncselekmények esetében, amelyek célja nem, vagy nemcsak az országba való illegális bejutás. Ekkor pedig a büntetőeljárás célja csupán idegenrendészeti eszközök alkalmazásával nem is érhető el.

A nyomozási akadály – vagy sajátos feljelentés elutasítási ok¹⁰⁷ – gyakorlatával összefüggő további fontos kitétel, hogy az csak határátkelőhelyen, és a határellenőrzés során alkalmazott rendészeti célú személyazonosítás folytán felfedett közokirat-hamisítás alkalmával vehető figyelembe. Nincs helye e rendelkezés értelmezésének a külföldi nem határátkelőhelyen való – ún. mélységi – ellenőrzése során, mivel ekkor a

¹⁰⁵ Be. 170. § (6) bek.

¹⁰⁶ A magyar büntető eljárásjogban az ilyen jellegű büntetlenség feltételekhez kötött biztosítása nem egyedülálló. Ld. Mészáros Bence: Még egyszer a fedett nyomozó büntetlenségét lehetővé tevő törvényi rendelkezések alkotmányosságáról. In: Trócsányi László (szerk.): Dikaiosz logosz. Tanulmányok Kovács István emlékére. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2012. 415. o.

¹⁰⁷ Herke Csongor: Büntető eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010. 191. o.

közokirat-hamisítás már nem az országba való beutazás, hanem a jogszerű magyarországi tartózkodás igazolása érdekében követik el. Szintén nem lehet erre a nyomozási akadályra hivatkozni, ha az államhatárt a határátkelőhely megkerülésével, különösen a biztonsági határzár megrongálásával lépik át.

Minthogy azonban az említett eljárás-gazdaságossági szempontok – ti. az anyanyelvhasználat és a kötelező védelem biztosításából, a külföldi elhelyezéséből eredő költségek megtakarítása – továbbra is fennállnak, illetve a külföldi jogszerűtlen tartózkodásával keletkezett állapot megszüntetéséhez, a külföldi kiutasításának elrendeléséhez és végrehajtásához (kitoloncolásához) az idegenrendészeti eljárás továbbra is elégséges lehet, érdemes lenne a fentebb említett célszerűségi okból törvénybe iktatott büntetőeljárás akadályt minden olyan ügyben alkalmazni, amikor a kívánt cél (a jogellenes állapot megszüntetése, azaz a külföldi kiutasítás) büntetés kiszabása nélkül, rendészeti eszközökkel is elérhető.

4. Összegzés

A büntetőeljárásban a sajátos terhelti körre alkalmazandó szabályok a jelenlegi törvényi szabályozásban csak a fiatalkorúak és a katonák esetében vannak külön alrendszerként is artikulálva. Mindkét személyi kategória tekintetében az általánostól eltérő szabályozás mögött sajátos, az általános terhelti körre nem érvényes elvi tézisek is megállapíthatók. A fiatalkorúaknál – Tremmel Flórián e tanulmányban citált megállapításai értelmében – ilyen elv a nevelő hatás és a terhelt kímélete, míg a katonai büntetőeljárásban a katonai fegyelem erősítéséhez és az eljárás gyorsításához fűződő többletkövetelmények.

Az említett személyi körön kívül, különösen az egyre könnyebbé váló emberi mozgás (utazás) vagy vándorlás (migráció) miatt, nem beszélve a napjainkban is rendkívül élénk idegen honos gazdasági érdekeltségekről, egyre fokozódó mértékben lehet számítani olyan büntetőeljárások lefolytatására, amelyek tekintetében a terhelt nem állampolgára az elkövetés helye szerint illetékes ország hatóságának. Mindezekkel összefüggésben érdemes áttekinteni, hogy a külföldiekkel összefüggő büntető eljárásjogi rendelkezések egyfelől összefoglalhatók-e a katonákhoz vagy a fiatalkorúakhoz hasonló általánostól eltérő eljárásban (külföldiekkel szembeni büntetőeljárás), másfelől ezt a szabályrendszert meg lehet-e alapozni sajátos (sui generis) elvekkel?

E rövid, tisztelő írás arra próbált kísérletet tenni, hogy mindezekhez vitaindító javaslatként szolgáljon kiemelve – az anyanyelv használatának alapelve mellett – a külföldiek védekezési jogának többletszabályait (a kötelező védelem, valamint különösen a konzuli védelem és kapcsolattartás joga), illetve az állami szuverenitás primátusából fakadóan annak szükségességét, hogy egyes bűncselekmények elbírálása helyett célszerűségi okokból (opportunitás) idegenrendészeti eszközök legyenek alkalmazhatók. Ezzel is kikerülve olyan, a külföldi személyéből eredő szabályok alkalmazását, amelyek az eljárás elhúzódásához, a bűncselekmény súlyával arányban nem álló költségekhez vezethet.

Hengl Melinda: Különleges Kincsünk. Gondolatok a rovásírásról Tremmel Flórián 75. születésnapja alkalmából

A címben megjelölt „Különleges Kincsünk” kettős jelentéstartalommal bír számomra. Tremmel Flórián Professor Úr PhD hallgatójának lenni, megtiszteltetés volt. Professor Úr szenvedélyes stílusa, tudomány iránti teljes elhivatottsága, hatalmas tudása és mérhetetlen segítőkészsége alapján, úgy gondolom, hogy Személye: „Különleges Kincsünk”. Természetesen a cím utal a rovásírásra mint nyelvtörténeti különlegességre is, ezért választottam ezt a témát.

A rovásírás története és emlékei

„A székely rovásírás néven ismert régi magyar írás népünk felbecsülhetetlen értékű kulturális kincse.”¹⁰⁸

Az írásfejlődés jelentős állomásai: a képírás (piktográfia), a fogalomírás (ideográfia), a szóírás (logográfia), a szótagírás és a betűírás (fonográfia).¹⁰⁹ A magyar rovásírás eredete még nem teljesen tisztázott.

Fűr Zoltán azt az álláspontot vallja, hogy a magyar rovásírás az észak-mezopotámiai képírásból és a szubartui hurri rovásírásból ered, és közeli rokonságban van a sumér és egyiptomi képírással, valamint a közép-ázsiai és mediterrán rovásírásokkal.¹¹⁰

Friedrich Klára szerint a több ezer éves leletek (bajóti csont pálcavég, Torma Zsófia régész női korongjai, edénytöredékek és Vinca jelek) azt mutatják, hogy a magyar rovásírást (minden előzmény nélkül) egyből betűírásként alkották meg ősünk. Később a más nyelvű népekkel való könnyebb kommunikáció igénye hívta életre a rovásírás képírásos és fogalomírásos alakjait (amelyek nem rögzítettek hangértékeket, így a különböző nyelveken beszélő népek számára is érthetőek voltak), mintegy „nemzetközi közlekedő” írásként. Véleménye szerint a rovásírás jelentős hatást gyakorolt más népek íráskultúrájára. Az írást átadó elődeink ősi betűi, nagyarányú alaki egyezéssel találhatók meg többek között: a Yang Shao és a Balkán térség műveltségében, a germán runákban, az etruszk, az ó-görög és a föníciai abc-ben, valamint a latin nagybetűkben is.¹¹¹

A ránk maradt rovásírásos emlékek közül jelentős például: a pécsi kőbe vésett rovásfeliratos címerpajzs az 1200-as évek végéről, az 1300 körüli rovásírásos botnaptár, az 1475 körüli székelyderzsi templomfelirat, a nikolsburgi rovásírásos ábécé 1483-ból, a csikszentmártoni római katolikus templom felirata 1501-ből, a konstantinápolyi rovásírásos emlék 1515-ből, a miskolci Csulyák Gáspár emléksora 1654-ből, az énlakai unitárius templom felirata 1668-ból és a nagybányai református egyház anyakönyvébe rovásírással bejegyzett Miatyánk és abc 1820-ból.¹¹²

Annak magyarázata, hogy a jelentőségéhez képest viszonylag kevés ősi írásos emlék maradt ránk, a kereszténységet erőszakkal terjesztő, és az ősi pogány kultúra

¹⁰⁸ Bíró János: Székely rovásírás. Szeged, 1992, 5. o. Idézet Simon Péter Előszavából

¹⁰⁹ Friedlich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból. Szakács Gábor Kiadó, Budapest, 2010. 12-13. o.

¹¹⁰ Fűr Zoltán: A magyar rovásírás ABC-s könyve. A szerző kiadása, 13. o.

¹¹¹ Friedlich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból. Szakács Gábor Kiadó, Budapest, 2010. 45-46. o.

¹¹² Fűr Zoltán: A magyar rovásírás ABC-s könyve. A szerző kiadása, 22-45. o.

minden emlékét pusztító hittérítésben keresendő.¹¹³ Az I. István rendelkezéseiből ránk maradt emlék szerint „.....Szilveszter pápa tanácsolása folytán határozatott, hogy a magyarok, székelyek, kunok, valamint az egyházi magyar keresztény papság által is használt régi magyar betűk és vésetek, a jobbról balra pogány írás megszüntetődjék és helyébe a latin betűk használtassanak. ... Az egyházakban található pogány betűkvelí felírások és imakönyvek megsemmisíttessenek és latinval felcseréltessenek. Valamint pedig azok, akik régi pogány iratokat beadnak, 1-től 10 dénárig kapjanak jutalmat. A beadott iratok és vésetek pedig tűzzel és vassal pusztíttassanak el, hogy ezek kiirtásával a pogány vallásra emlékezés, visszavágyódás megszüntetődjék.”.¹¹⁴

A rovásírásos abc

A rovásírásban minden hangra van egy betű. A régi abc-ék eleinte 32 betűből álltak, majd bővültek és már magánhangzókat is tartalmaztak. A tizenkettedik századi botnaptárban fellelhetők az A, E, I, O, Ö, U és Ü, a tizenhatodik századi Csepregi Ferenc palatáblán az É és az Á hang írásjelei.¹¹⁵

Az írás iránya az ősi leleteken jobbról balra haladó. A hagyományt nem követő balról jobbra történő írás esetén, meg kell fordítani a betűket. A mondatokban a szavakat szóközök választják el egymástól, az írásjelek megegyeznek a latin betűs írásnál alkalmazottakkal. Tiszteletből csak azok a betűváltozatok használatosak, amelyek valamely régi rovásírásos emléken megtalálhatók. Így az újabb hangoknak (Q, W, X, Y) nincs egy konkrét rovásírásos megfelelője, hanem a régi betűk kombinációival fejezhetők ki.¹¹⁶

A rovásírás mitológiáját tekintve a jelnevek nagy részét az ábrázolt dolgok azonosításával sikerült meghatározni. Így valószínűsíthető, hogy ezekből a nevekből keletkezett egykor a székely rovásbetűk hangalakja. Az akrofónia (írástörténeti folyamat) során a jelnevekből betűk keletkeztek, például a hal jelnévből a „h”, a sarok jelnévből az „s”.¹¹⁷

H = R	1 = Í	1 = A
Λ = S	1 = J	1 = Á
I = SZ	◊ = K	X = B
γ = T	Λ = L	↑ = C
X = TY	θ = LY	⌘ = CS
⌘ = U	3 = M	† = D
⌘ = Ú	> = N	3 = E
4 = Ü	D = NY	3 = É
⌘ = Ű	3 = O	θ = F
M = V	3 = Ó	Λ = G
⌘ = Z	K = Ö	‡ = GY
Υ = ZS	3 = Ő	3 = H
1 = AK(?)	3 = P	† = I

¹¹³ Friedlich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból. Szakács Gábor Kiadó, Budapest, 2010. 47. o.

¹¹⁴ Für Zoltán: A magyar rovásírás ABC-s könyve. A szerző kiadása, 51. o.

¹¹⁵ Friedlich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból. Szakács Gábor Kiadó, Budapest, 2010. 34. o.

¹¹⁶ Friedlich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból. Szakács Gábor Kiadó, Budapest, 2010. 5. o.

¹¹⁷ Varga Géza: A székely rovásírás eredete. Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest, 1998. 25. o.

A rovásírás abc-je, Forrai Sándor betűivel, Friedrich Klára nyomán.¹¹⁸

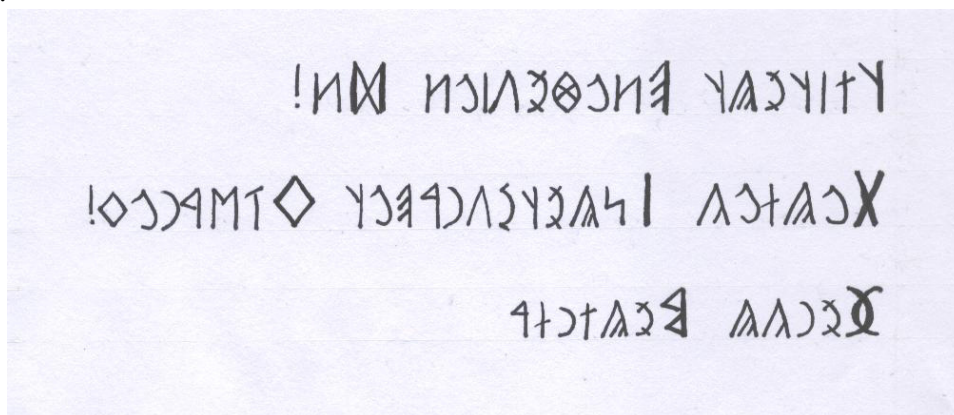
A rovásírás továbbélése

Forrai Sándor érdekes összefüggéseket tárt fel a magyar rovásírás és a mai gyorsírás kapcsolatára vonatkozóan. Megfigyelései szerint a rovásírás rövidítési rendszere, a gyorsírás szinte minden alapelvét alkalmazza.¹¹⁹

A határon innen és a határon túlról (Erdély, Felvidék, Délvidék, Muravidék, Kárpátalja, Órvidék) érkező, rovásírással szakkörökben foglalkozó általános- és középiskolás gyerekek, évek óta részt vesznek – először a századfordulón megrendezett – rovásírás verseny budapesti döntőjén.¹²⁰

Zárszó

Zárszóként rovásírással kívánok boldog születésnapot a tisztelt Professor Úrnak.

Felhasznált irodalom

- Bíró János: Székely rovásírás. Szeged, 1992.
- Dittler Ferenc: Az ősi magyar rovásírás és mai alkalmazásai. Kiadja a HUN-idea Szellemi Hagyományőrző Műhely, Budapest, 2006.
- Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1994.
- Friedlich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból. Szakács Gábor Kiadó, Budapest, 2010.
- Fűr Zoltán: A magyar rovásírás ABC-s könyve. A szerző kiadása.
- Varga Géza: A székely rovásírás eredete. Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest, 1998.

¹¹⁸ Friedlich Klára: Írástörténeti áttekintő magyar szempontból. Szakács Gábor Kiadó, Budapest, 2010. 5. o.

¹¹⁹ Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1994. 116. o.

¹²⁰ Dittler Ferenc: Az ősi magyar rovásírás és mai alkalmazásai. Kiadja a HUN-idea Szellemi Hagyományőrző Műhely, Budapest, 2006. 46. o.

Herke Csongor: Felülvizsgálat a pótmagánvádas eljárásban

Negyedéves joghallgató koromban lettem Tremmel professzor úr demonstrátora. Sokan sokszor megkérdezték tőle, hogy nem nehéz-e mellette dolgozni, és én mindig értetlenül álltam a kérdés előtt. Nem hiszem, hogy tudtam bármit kérni tőle az immáron eltelt negyedszázad alatt, amit tőle telhetően ne tett volna meg, és én is, amikor tudtam, igyekeztem hasonlóan viszonyozni ezt.

Most már a nevemet is tudja, bár ez nem volt mindig így. Eleinte egyáltalán nem tudta megjegyezni, hol így hívott, hol úgy, aztán valami furcsa oknál fogva rászokott a Csabára. Mindig mondta, hogy „Csaba!”, én mindig mondtam, hogy „Csongor...” (lehet, hogy azt hitte, hogy én hiszem azt, hogy őt hívják Csongornak?). Aztán már másfél éve voltam tanársegéd, azaz több mint három éve ismert, amikor tanszéki értekezletet tartottunk. Három fős volt akkoriban a tanszék: ő, Fenyvesi Csaba és én. Az értekezlet kezdetén professzor úr fel volt dobódva, és azzal kezdte, hogy tudjuk-e, mi az igazán érdekes a tanszékiünkben. Mi? – kérdeztük. – Hát az, hogy hárman vagyunk, és abból kettő Csaba. – Kivéve én – jegyeztem meg – aki ugye Csongor vagyok... Professzor úr összehúzta a szemöldökét, majd megjegyezte: – Ez így már nem is olyan érdekes. Talán ekkor tudatosult benne, hogy hárman vagyunk, és mindhármunknak más a neve. Innentől kezdett el tegezni és lettem számára Csongor.

Több mint 30 évvel ezelőtt, 1985-ben jelent meg Tremmel professzor úr egyik fő műve, „A magánvád”. A Szabóné Nagy Teréz és Vargha László által lektorált mű a mai napig nem látott alapossággal tekinti át a magánvád elméleti és gyakorlati problémáit, a kor általános elvárásainak megfelelő szocialista kitekintés mellett belecsempészve az 1896-os Bp. igencsak megszívlelendő jogi megoldásait. Ennek során több helyütt is kitér a pótmagánvád kérdésére, ami a szocializmusban enyhén szólva sem volt támogatott jogintézmény.

Noha a fenti műből egyértelműen kiderül, hogy Tremmel Flórián alapvetően kiáll a közvád monopólium mellett, ám igenis szükségesnek tartja egyes esetekben a magánvád lehetővé tételét. A pótmagánvádnak a szocialista jogrendszerben nyilvánvalóan nem volt létjogosultsága, de a szerző sem tudott elmenni szó nélkül az 1896-os Bp. korának nagy tudósai, így pl. Balogh Jenő véleménye mellett, aki egyértelműen kiállt a pótmagánvád szükségessége mellett. Különösen sajtóperekben, az egyesülési és választási joggal összefüggésben, valamint az államhivatalnokok kötelelesszégésénél emelte ki a pótmagánvád jelentőségét¹²¹.

A rendszerváltást követően Tremmel professzor úr egyre nyíltabban állt ki a pótmagánvád szükségessége mellett. Egyszerűs tankönyvében, amelyet már az 1998-as Be. megjelenését követően írt, üdvözli a pótmagánvád jogintézményének (új) megjelenését a magyar jogban. Ahogy kiemeli, ennek elsősorban azért van nagy jelentősége, mert jelentős szerepet játszott a sértett jogállásának felerősödésében, hiszen még a közvádas ügyekben is úgy kell tekinteni a sértettre, mint potenciális magánvádlóra (pótmagánvádlói várományosra)”¹²².

Már ebben a tankönyvében is kitér úrra arra a minden művében hangoztatott alapvető problémára, miszerint mindamelllett, hogy üdvöztetőnek tartja a pótmagánvád

¹²¹ Tremmel Flórián: A magánvád. KJK, Budapest, 1985. 32-33. o.

¹²² Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 189-190. o.

újbolí bevezetését, nagyon elhibázottnak tartja annak széttöredezett szabályozását. Éppen ezért következő, immáron háromszerzős művében a pótmagánvádat mint de facto különjárást kezeli, és szükségesnek tartja annak szabályait egy csokorba gyűjtve elemezni. Ennek a különjárásként kezelésnek két indokát is adja: egyrészt a járulékos sértetti vádképviselőten alapuló büntetőeljárásnak számos nagyjelentőségű sajátossága, a közvadás eljárástól eltérő alapvonása van, másrészt nehezen kezelhető a Be. nagyon szétszórt, (széttöredezett) és részben nem egyértelmű utalásokkal kialakított szabályozása. Ez a széttöredezettség egyébként nemcsak a sértett (pótmagánvádló) és annak képviselője, hanem a hatóság munkáját is jelentősen megnehezíti, és számos eltérő jogértelmezéshez vezethet¹²³.

Túlzás nélkül állítható, hogy a pótmagánvádlói jogintézmény bevezetésében Tremmel Flórián igen jelentős szerepet töltött be. Erre a prognózisára pedig, miszerint a széttöredezett szabályozás eltérő jogértelmezésekhez vezethet, álljon példaként az alábbi jogeset.

I. Előzmények

A vádlott és a sértett édesanyja 2003 márciusában fogadták örökbe a sértettet, mivel közös gyermekük nem született. Ezt követően mind az anya, mind az apa igen szoros kapcsolatot alakított ki a gyermekkel. Ugyanakkor az anya egy idő után úgy érezte, hogy az apa kötődése abnormális irányba mozdult el. Időközben egyébként az apa és az anya kapcsolata is megromlott, de miután az anya állítása szerint többször is tapasztalta, hogy az apának merevedése van, amikor a kislány mellől felkel az ágyból és emiatt felelősségre is vonta őt, nem látott más kiutat, mint a kislánnyal elköltözött a közös házból.

A sértettel történt beszélgetésekből az anya számára az derült ki, hogy az apa számos olyan cselekményt is végrehajtott a kislány sérelmére, ami már bűncselekménynek minősül, ezért 2011 novemberében feljelentést tett az apa ellen. A feljelentéshez klinikai szakpszichológusi véleményt is csatolt, amely alátámasztotta a sértett által elmondottakat.

Az ügyben a feljelentés alapján nyomozás is indult a nevelése alatt álló sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak büntette miatt, amit az ügyészség 2012 augusztusában megszüntetett. Ezután került sor 2012 októberében a pótmagánvád benyújtására, de a vádindítványt a bíróság elutasította. A végzés indokolása nem vitatta, hogy az ügyben törvényes határidőben, a Be. által előírt alaki kellékeket maradéktalanul betartva került sor a vádindítvány benyújtására. Ugyanakkor az elsőfokú bíróság szerint az anya (mint a sértett törvényes képviselője) nem lett volna jogosult a vádindítvány benyújtására. Az indokolás szerint a lánya sérelmére az apja által elkövetett bűncselekmény miatt azért nem képviselheti az anya a lányát a büntetőperben, mert közte és az apa között a pszichológusok szerint ellentét van.

A vádindítványt elutasító végzés elleni fellebbezésnek a másodfokú bíróság helyt adott és az elsőfokú bíróságot kötelezte az eljárás lefolytatására. Ezután újabb váratlan fordulat következett be, ugyanis az elsőfokú bíróság bejelentette elfogultságát, mondván, hogy az egyik ülnök az apa tekintetében (pozitíve) elfogult. Csak zárójelben

---

¹²³ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 204. 177. o.

jegyezzük meg, hogy ez az elfogultság az elsőfokú bíróság szerint a vádindítvány elutasításakor még nem befolyásolta a bíróságot.

Ezután az ügyben a Szekszárdi Járásbíróság járt el egyesbíróként, 2014 májusában, júniusában és augusztusában is tárgyalást tartott, ahol részletesen kihallgatta a vádlottat, az anyát mint pótmagánvádlót és a tanúkat, valamint meghallgatta az ügyben felmerült összes szakértőt. A sértett részére eseti gondnokot rendelt ki. Kissé érthetetlen indokolással azért, mert az anya és az apa között ellentét van, noha az minden büntetőügyben előfordulhat, hogy a sértett (és/vagy annak képviselője), valamint a terhelt között érdekellentét van.

A bíróság 2014 októberére tűzte az utolsó tárgyalást perbeszédre és ítélelhozatalra. Ezen tárgyalás előtt azonban észlelte, hogy az ügyben a bűncselekmény szabadságvesztéssel fenyegetettsége miatt ülnököknek kellett volna részt venni, ezért az októberi tárgyaláson már ülnökökkel kiegészülve tartotta meg a tárgyalást. Ezen tárgyalás elején két perc alatt ismertette az iratokat, majd sor került a perbeszédre és az ítélelhozatalra is.

A bíróság a vádlottat bizonyíték hiányában felmentette. Az ítéletet az ügyész és (kissé váratlan módon) a sértett részére kirendelt, az egész ügyben addig meg sem szólaló eseti gondnok is tudomásul vette, így az elsőfokon jogerőre emelkedett.

II. A pótmagánvádló törvényes képviselője által kezdeményezett felülvizsgálati eljárás

Az elsőfokon jogerőre emelkedett ügydöntő határozat ellen a pótmagánvádló törvényes képviselője kezdeményezett felülvizsgálati eljárást. A felülvizsgálati indítvány indoka szerint az elsőfokú bíróság az ügyben mindvégig ülnökök közreműködése nélkül járt el, holott a vád tárgyává tett bűncselekmény (1978. évi IV. törvény 198. § (2) bekezdés b) pont) törvényi fenyegetettsége (5 évtől 10 évig terjedő szabadságvesztés) alapján erre nem lett volna lehetősége. A Be. 14. § (1) bekezdése szerint ugyanis a járásbíróság egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban jár el, ha a bűncselekményre a törvény nyolcévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel.

A Be. 416. § (1) bek. c) pontja alapján (a Be. 373. § (1) bekezdés II/a) pontjára tekintettel) felülvizsgálati ok, ha a bíróság nem volt törvényesen megalakítva. Az ilyen eljárási szabálysértések miatt a felülvizsgálati eljárásnak helye van arra tekintet nélkül, hogy az ügydöntő határozat első-, másod- vagy harmadfokon emelkedett-e jogerőre.

A vád (a pótmagánvádló törvényes képviselőjének) álláspontja szerint ez a hiba nem volt kiküszöbölhető pusztán azáltal, hogy az ítélelhozatali tárgyalásra a bíróság kiegészült két ülnökkel és a tanács elnöke két percben ismertette a korábban lefolytatott bizonyítás anyagát azzal, hogy még a vád újbóli ismertetésére és a vádlott ismételt kihallgatására sem került sor.

Ennek megfelelően a pótmagánvádló törvényes képviselője indítványozta, hogy a Kúria a Be. 428. § (2) bekezdése alapján a jogerős határozatot helyezze hatályon kívül és a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságot utasítsa új eljárásra.

A felülvizsgálati indítványt a Kúria Bfv.III.1.791/2014/2. számú végzésével tanácsulésen elutasította. Az indítvány alapján a Kúria szerint ugyanis felülvizsgálatra nem volt törvényes lehetőség. Az indokolásában kifejtette, hogy a felülvizsgálat olyan rendkívüli jogorvoslat, amely kizárólag a Be. 416. §-ának (1) bekezdésében tételesen

felsorolt okokra hivatkozással és a 417. § (1) bekezdésében meghatározott jogosultak által vehető igénybe. A 2013. évi CLXXXVI. törvény 61. §-ával módosított Be. 417. § (1) bekezdés I. pontja szerint viszont 2014. január 1. napjától a terhelt terhére kizárólag az ügyész nyújthat be felülvizsgálati indítványt, a pótmagánvádló nem. Mindezek alapján a Kúria az ekként nem jogosulttól származó felülvizsgálati indítványt (a Be. 424. §-ának (1) bekezdése szerinti tanácsülésen eljárva) a Be. 421. § (2) bekezdés alapján érdemi vizsgálat nélkül elutasította.

III. A Főügyészség által kezdeményezett felülvizsgálat

Az időközben megváltozott jogi szabályozásra tekintettel a pótmagánvádló törvényes képviselője nem tehetett mást, mint az ügyben a Legfőbb Ügyészséghez fordult. Ebben felvázolta a fenti ügy lényegét azzal, hogy az ügyészség nyújtson be felülvizsgálati indítványt, különben az igen súlyos eljárási szabálysértés (amelynek meglétét egyébként a Kúria sem vitatta, csak éppen érdemben nem vizsgálta) kiküszöböletlen maradna.

A Tolna Megyei Főügyészség a törvényes határidőn belül, 2015 márciusában benyújtotta felülvizsgálati indítványát. A felülvizsgálati indítványban a Főügyészség utalt rá, hogy a járásbíróság az ügyben három alkalommal úgy tartott tárgyalást, hogy a bíróság nem volt törvényesen megalakítva, az utolsó tárgyalási napon immáron tanácsban eljárva pedig ténylegesen nem kezdte előlről a tárgyalást, hanem csak a korábbi tárgyalások anyagát ismertette. A Be. 296. § (1) bekezdés c) pontjának ezen lehetőségre vonatkozó szabálya azonban a Be. 287. § (3) bekezdésére utal csak vissza, amely a (4) bekezdéssel összevetve akkor teszi lehetővé a tárgyalás anyagának ismertetését, és a tárgyalás ilyen egyszerűsített megismétlését, ha a tanács összetételében történt változás (és nem akkor, ha a korábban törvénytelen összetételű tanács ül össze törvényesen). Az adott esetben viszont éppen az volt a probléma, hogy a bíróság előzőleg nem is volt törvényesen megalakítva, így a Be. 373. § II/a) pontjában megjelölt abszolút hatályon kívül helyezési okot megvalósító eljárásjogi szabálysértés valósult meg. Mindezekre tekintettel a Főügyészség indítványozta, hogy a Kúria a Be. 428. § (2) bekezdése alapján a Szekszárdi Járásbíróság 9.B.385/2013/26. számú ítéletét helyezze hatályon kívül és a bíróságot utasítsa új eljárás lefolytatására.

A Kúria Bfv.III.539/2015/5.számú végzésével ezt a felülvizsgálati indítványt is elutasította. Az indokolás szerint a Kúria a 2013. november 13-án meghozott 5/2013. BJE számú jogegységi határozatában kimondta, hogy a magánvádló vagy pótmagánvádló által képviselt ügyekben a Be. 416. § (I) bekezdés a)-d) pontja szerinti okból az ügyész nem jogosult felülvizsgálati indítvány benyújtására.

A Kúria a végzésében kiemelte, hogy a felülvizsgálat rendkívüli jogorvoslat. A jogerős ügydöntő határozattal szemben (anyagi vagy eljárásjogi kifogás által) teszi lehetővé az anyagi jogerő bekövetkeztével lezárt büntetőjogi főkérdés ismételt eldöntését. Ehhez mérten a törvény részletesen meghatározza a rendkívüli perorvoslat alanyi, tárgyi és bizonyos esetben időbeli feltételét, kiváltképpen okát, jogosultját, valamint a Kúria felülbírálati és döntési jogkörét.

Alanyi feltétel, hogy felülvizsgálati indítvány kizárólag az arra jogosult által, az őt megillető körben és irányban (Be. 417. § (1) bek.), a 416. § (1) bekezdés e) és g) pontja szerinti esetet kivéve egy ízben (Be. 418. § (2) bek., 421. § (3) bek.) terjeszthető elő.

E törvényi feltételek megléte esetén vizsgálendő, hogy a beadvány valóban a felülvizsgálat valamely törvényi okára hivatkozik-e, illetve az adott felülvizsgálati ok alá eső anyagi, avagy eljárási jogi szabályra vonatkozik-e, megfelel-e annak feltételeinek, így nem ütközik-e a tényálláshoz kötöttség tilalmába (Be. 423. § (1) bek.). Ha valamelyik előzetes feltétel nem áll fenn, hiányzik, akkor nincs törvényi lehetőség a megtámadott határozat, illetve a felülvizsgálat további törvényi feltételei (s így a beadvány szerinti kifogások) vizsgálatára.

Jelen felülvizsgálati indítvány esetében a Kúria szerint hiányzott a felülvizsgálat alanyi feltétele.

A 2013. december 31-éig hatályos szabályozás szerint (a Be. 417. § (1) bekezdés I. pontjának b) alpontja kifejezett rendelkezése alapján) pótmagánvádas ügyben vádlói részről kizárólag a pótmagánvádló, kizárólag a terhelt terhére, és kizárólag felmentés vagy eljárás megszüntetése miatt volt jogosult felülvizsgálati indítvány benyújtására.

A Be. ezen jogállapota idejében született az 5/2013. BJE számú büntetőjogi jogegységi határozat, amely szerint a Be. 417. § (1) bekezdése alapján az ügyész nem jogosult felülvizsgálati indítvány benyújtására azokban az ügyekben, amelyekben a vádat magánvádló vagy pótmagánvádló képviselte. A BJE határozat utalt az Alkotmánybíróság 3112/2013. számú, valamint a 3113/2013., 3153/2013. számú határozataira, miszerint akkor, ha az ügyész a nyomozást a törvényben meghatározott okok valamelyikére tekintettel megszünteti, vagy a már megindult bírósági eljárásban a vádat elejti, az állam büntetőigénye az adott cselekmény, illetve személy tekintetében megszűnik; a pótmagánvádló fellépése esetén nincs állami büntetőigény, arról ugyanis az államot képviselő ügyész lemondott. Tehát ha az egyébként a közvád alapján folytatandó eljárásokban az állam büntetőigénye megszűnt, mert az ügyész a nyomozást a törvényben meghatározott okok valamelyikére tekintettel megszüntette, az ügyészt már nem illetik meg az olyan jogosítványok, amelyek vádlói feladatainak ellátásával járnak együtt. A BJE határozat kifejtette, hogy a Be. nem rendelkezik arról külön, hogy a pótmagánvád (illetve magánvád) alapján folyó eljárásban az ügyészt nem illeti meg a fellebbezés joga, ennek ellenére fel sem merül, hogy párhuzamosan fellebbezési jog illetné meg az ügyészt is, mivel a vádlói funkció nem halmozódik. A felülvizsgálati eljárás kezdeményezése rendkívüli jogorvoslati jog. Ezért a felülvizsgálati eljárásban is a vádlói szerephez kötődnek az ügyészt, illetve a pótmagánvádlót megillető jogorvoslati jogosultságok. Az ügyészt a rendkívüli jogorvoslat indítványozásának joga csak azokban az ügyekben illeti meg, ahol ő képviselte a vádat. Azokban az ügyekben, ahol a vádat a pótmagánvádló képviselte, a pótmagánvádlót illetik meg ezek a jogok. Abból tehát, hogy a törvény nem tartalmaz az ügyészre kifejezetten tiltó rendelkezést a felülvizsgálati eljárás szabályai között, éppúgy, mint a rendes jogorvoslatra vonatkozó szabályok között sem, nem következik, hogy az ügyészt a pótmagánvádló mellett is megilleti a felülvizsgálat indítványozásának jogosultsága.

A vádlóhoz kötődő jogok azokban az ügyekben, amelyekben a vádat a pótmagánvádló (illetve a magánvádló) képviseli, főszabályként a pótmagánvádlót (illetve magánvádlót) illetik meg. Ezért, ha a törvény feljogosítani kívánja az ügyészt az ilyen ügyekben is a felülvizsgálat kezdeményezésére, akkor a BJE szerint nem ezt tiltó, hanem ezt megengedő rendelkezést indokolt adnia. Mindezekre figyelemmel mondta ki a BJE, hogy a 417. § (1) bekezdésének logikai értelmezése szerint akkor, ha a vádat magánvádló vagy pótmagánvádló képviselte, a 416. § (1) bekezdés a)-d)

pontjaiban megjelölt felülvizsgálati okokra tekintettel az ügyész nem nyújthat be felülvizsgálati indítványt. Ezek a szabályok azonban nem befolyásolják a legfőbb ügyésznek a Be. XIX. Fejezetében biztosított jogorvoslati jogosultságát a törvényesség érdekében.

A Kúria szerint az 5/2013. BJE számú jogegységi határozat szerinti jogértelmezés érvénye változatlan, annak alapját és tartalmát a 2014. január 1-jén hatályba lépett módosítás, illetve az azt követő (jelenleg is hatályos) szabályozás valójában nem érinti, mivel a pótmagánvádló fellépése esetén már nincs állami büntetőigény, arról ugyanis az államot képviselő ügyész lemondott.

Végül megjegyezte a Kúria, hogy az ügyészség jelen ügyben a terhelt terhére szólóan, viszont eljárási szabály megsértése miatt nyújtott be felülvizsgálati indítványt. A feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértést sérelmező felülvizsgálati indítvány iránya a Kúria szerint közömbös, nem tekinthető a terhelt terhére bejelentettnek (BH 1996.190.). Ennek nyilvánvaló indoka, hogy ilyen szabálysértés esetében a határozat eleve, törvény erejénél fogva nem érvényes (nem tekinthető meghozottnak). Ezzel összhangban a törvény kötelezővé teszi a 416. § (1) bekezdés c) pontja szerinti ok hivatalbóli vizsgálatát, a felülvizsgálati indítvány benyújtásának pedig időbeli korlátja sincs. A felülvizsgálati okot képező eljárási szabálysértések (éppen a feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező hatásukkal összefüggésben) a Kúria szerint időhöz nem kötöttek, ekként nem függnek attól, hogy a terhelt terhére, vagy javára szólóak.

A Kúria tehát a Be. 424. § (1) bekezdése szerint tanácsulésen eljárva a felülvizsgálati indítványt, mint törvényben kizártat a Be. 421. §-ának (2) bekezdése alapján elutasította.

IV. Következtetések

Könnyen belátható, hogy a Kúria két tanácsának két döntése furcsa jogi helyzetet eredményez. Ahogyan arra a Legfőbb Ügyésznek a Főügyészség felülvizsgálati indítványához fűzött Bf.207/2015/3. sz. átirata is kifejtette, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény rendelkezéseit a 2013. évi CLXXXVI. törvény 60. §-ának 2014. január 1. napjától hatályos rendelkezései módosították, amelynek alapján bővítésre került a felülvizsgálattal nem támadható határozatok köre. Az új rendelkezés szerint nincs helye felülvizsgálatnak a terhelt terhére magánvádas eljárásban vagy pótmagánvád alapján folytatott eljárásban azon okból, hogy felmentésére vagy vele szemben az eljárás megszüntetésére a büntető anyagi jog szabályainak megsértése miatt került sor. A megfogalmazásból arra lehet következtetni, hogy egyéb okból a magánvád vagy pótmagánvád alapján folyamatban volt büntetőeljárásokban is helye lehet felülvizsgálati indítvány benyújtásának. A Be. 417. §-ának (1) bekezdés 1. pontja alapján erre azonban csak az ügyésznek lehet jogosultsága. Figyelemmel azonban arra, hogy a jogszabályváltozást megelőzően a Kúria 2013. november 13. napján hozott 5/2013. Büntető jogegységi határozatában kimondta, hogy a magánvádló vagy pótmagánvádló által képviselt ügyekben a Be. 416. § (1) bekezdésének a)-d) pontjaiban megjelölt okokból az ügyész nem jogosult felülvizsgálati indítvány benyújtására, a két rendelkezés között ellenmondás található.

A törvényi szabályozás hiányosságaiból adódó ellentmondás azonban ahhoz vezet, hogy ezekben az ügyekben orvoslás nélkül is elkövethetőek abszolút hatályú eljárási szabálysértések, amelyek sértik az eljárásban résztvevő személyek azon

alapjogait, miszerint mindenkinek joga van a tisztességes és törvényes eljáráshoz (Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés).

Tekintettel tehát arra, hogy a hivatkozott jogegységi határozat a jogszabályváltozást megelőzően született, ezért annak figyelmen kívül hagyásával, a Be. 416. §-ának (4) bekezdés c) pontjában megfogalmazott rendelkezésre figyelemmel, a Be. 416. §-ának (1) bekezdés e) pontjában meghatározott okból a Kúriának joghatályos indítványnak kellett volna tekintenie a Tolna Megyei Főügyészség felülvizsgálati indítványát.

A Kúriának ez a két végzése egymással egybevetve azt sugallja, mintha pótmagánvádas ügyben bármilyen abszolút eljárási szabálysértés megtorlatlan maradna, ha az ítélet jogerőre emelkedik. A Kúria szerint megjelölt törvényességi jogorvoslat pedig szintén nem lehet megoldás, mert annak adott ügyben csak a terhelt javára lehet érdemi kihatása. Ad absurdum tehát a Kúria szerint a jegyzőkönyvvezető is hozhat jogerős bírói döntést, mivel azt a hatályos Be. szerint a pótmagánvádló, a BJE szerint pedig az ügyész nem támadhatná meg felülvizsgálati indítvánnyal. Ez azonban nyilvánvalóan nem lehetett a törvényalkotó célja, ezért mindenképpen indokolt lehet vagy újabb Büntető Jogegységi Határozat meghozatala, vagy még inkább a Be. szabályainak egyértelművé tétele.

Horváth Orsolya: Szemelvények a szagazonosítás nemzetközi gyakorlatából – Lengyelország

Doktoranduszként – a költözések ellenére – mindig Tremmel professzor úr irodaszomszédja lehettem. Sokszor volt szerencsém ezáltal az esti órákban klasszikusokat hallgatni. Többször csendültek fel Ravel művei is. Ahogy a zeneszerző alkalmazta a crescendo-t a Bolero-ban, úgy látom Tremmel tanár úr munkásságát is. Legutóbbi monográfiája, a Retorika és igazságszolgáltatás szintén egy erőteljes alkotás. Ezúton köszöntöm professzor urat születésnapja alkalmából és kívánok jó egészséget, további erőt a jogi művek komponálásához.

I. Bevezetés

A kriminalisztikai értelemben vett szagazonosítás mind Magyarországon, mind Lengyelországban használt krimináltechnikai módszer. A személyazonosító eljárást a képzett szagazonosító kutya végzi a kutyavezető közreműködésével. A hazai jogi szabályozás számos ponton (felül)vizsgálatra szorul. Eltekintve néhány jeles hazai képviselő korábbi évtizedekben végzett munkájától, jelenleg nincsenek kutatások, amelyek akár az emberi szag összetételét, akár az eljárás és a kutya megbízhatóságát vizsgálnák. Az európai kitekintés – jelen tanulmányban fókuszálva a lengyel szabályozásra – alkalmas lehet a két ország szabályozásában szereplő közös pontok és különbségek feltárására, segítségül szolgálhat a hazai összehasonlító eljárás fejlesztéséhez, a kutatások alapjainak meghatározásához és nem utolsósorban az európai gyakorlat bemutatásául is szolgál.

II. Fogalmi meghatározások

Tekintettel a tanulmány jellegére, a jogi, valamint egyéb kriminalisztikai szakkifejezések használatára, azok magyarázata indokolt. Szagazonosítás alatt értjük a hatóság által végzett összehasonlító eljárást helyszíni szagmaradványok és személyi szagminták alapján, amelynek célja a bűncselekményt elkövető személyazonosságának megállapítása, vagy sorozat bűncselekmények felderítése a speciálisan erre a feladatra kiképzett szagazonosító kutya segítségével. Helyszíni szagmaradvány a bűncselekmény helyszínén rögzített szagmaradvány, amely feltehetően tartalmazza az elkövető és a helyszín jellegzetes szagát. Személyi szagminta a potenciális gyanúsított(ak)ról (tanúkról, sértettekről) rögzített szag, amely a kérdéses személy egyedi szagát tartalmazza kizárólag. Zavaró szagok az eljárás során felhasznált a kérdéses cselekménnyel nem közvetlen összefüggésben keletkező szagminták. Lehetnek személyi szagminták és helyszíni szagmaradványok egyaránt. Az eljárás befolyásmentességét és a szagazonosító kutya választási lehetőségét hivatottak szolgálni. Szagbank az, ahol a személyi szagmintákat, a helyszíni szagmaradványokat és a zavaró szagokat tárolják elkülönítetten. A szagazonosító kutya az eljárás szereplője, ő végzi az azonosítást, a kutyavezető pedig közreműködik, és egyben értékeli a kutya munkáját és közvetíti azt az eljáró hatóságok felé. A lengyel szabályozásban a szagazonosítást ozmológiának hívják, míg az eljárás egy további szereplővel bővül: a szagazonosítási szakértővel, aki meghatározza az eljárást, értékeli

az eredményeket és felügyeli a törvényben és egyéb szabályozásban meghatározottak betartását. Ezzel ellentétben a magyar szabályozás mindezen feladatok ellátását a kutyavezetőre és annak segédjére testálja.

III. A lengyel szagazonosítás

3.1. Jogi szabályozás

A lengyel szagazonosítás jogi szabályozást tekintve megegyezik a hazai gyakorlattal. A büntetőeljárásról szóló törvény külön nem nevesíti a szagazonosítást mint bizonyítási eljárást, és a szagmaradványt mint tárgyi bizonyítékot. A bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből következően tehát, akár csak hazánkban, a bíróság mérlegelési jogköre, hogy a szagazonosítás eredményét figyelembe veszi-e és a bizonyítékok láncolatába helyezi-e el. A két ország eljárási szereplőinek jogi helyzete azonban eltérő. Sarkalatos különbség a szagazonosítási szakértő jelenléte a lengyel szabályozásban. Míg hazánkban nem ismert ez a fogalom, addig Lengyelországban a személyazonosítás folyamatában meghatározó szereppel vesz részt a szakértő.

Az ellentétes szakvélemények és a széles érthetőség érdekében bizonyos alapelvek kerültek kidolgozásra a joggyakorlat során, amelyek alapján a bíróság elfogadottnak tekintheti a szagazonosítás eredményét. A Varsói Fellebbviteli bíróság egy indoklásában rögzítette ugyanakkor, hogy: a tudomány jelen állása szerint a szagazonosítás eredményéből származó bizonyítékot nagy óvatossággal kell kezelni...és minden esetben alaposan és mélyrehatóan kell azt elemezni.

Alapelvként került leírásra, hogy elengedhetetlen feltétel a szagazonosító szakértői vélemény kialakításához – ahogy a Legfelsőbb Bíróság is rámutatott –, hogy helyesen gyűjtsék össze és biztosítsák a helyszínen a szagmaradványokat az összehasonlításához, és ugyanígy járjanak el a szagminták rögzítésénél is a bűnügyi technikusok.

3.2. A szagmaradványok mint tárgyi bizonyítékok rögzítése a bűncselekmény helyszínén

A lengyel szagrögzítő eljárás keretében a bűncselekmény helyszínén, szintén a dinamikus, nyomrögzítő szakaszban történik az elkövető egyedi szagának helymeghatározása, valamint annak rögzítése. A szagrögzítő textillel – ami steril géz (TZMOsa) és kizárólag Torunban gyártják a hatóság részére – harminc percen keresztül szintén alumínium fóliával lefedve rögzítik a szagmaradványokat. A szagrögzítő eljárás ezen folyamata tehát megegyezik a hazai módszerrel. Szintén a gondolati rekonstrukció segítségével határozzák meg a bűnügyi technikusok, hogy honnan rögzítsék a bűncselekmény helyszínén hátrahagyott emberi szagokat.¹²⁴

---

¹²⁴ A kriminalisztikai értelemben vett megismerés, a helyszín megismerése függ a bűnügyi technikus munkájától, megismerési képességétől. A felderítés során alkalmazott gondolati rekonstrukció a szagrögzítés folyamatában ölt testet, majd az eljárás eredménye jegyzőkönyveken keresztül jut el az igazságszolgáltatás későbbi szereplőjéhez. Lásd a kriminalisztikai megismerésről részletesebben Angyal Miklós – Kricskovics Antal:

Azonban, ha eredetben találunk egy feltételezhetően az elkövetőtől származó nyomot, tárgyi bizonyítási eszközt, például egy mobiltelefont, vagy egy kulcsesomót, azt helyezik el mintavételezés céljából 30 percen keresztül a szagkonzervben.

3.3. Szagmintavétel

A szagminta vételnél az eljárás megegyezik a magyar módszerrel. A lényeges különbség magában az összehasonlító eljárás módszertanában ragadható meg.

3.4. A szagazonosítás szervezeti keretei

A szagazonosítást szintén a rendőrség végzi. Az eljárás nagyon szigorúan szabályozott, az összes részlete pontosan kidolgozott, úgy, mint a szagazonosító helyiség, a „labor” eszközparkjának pontos meghatározása, a hőmérséklet és még a fényviszonyok szabályozása is.

A szagazonosítási szakértő a rendőrség igazságügyi szakértői társaságának tagja. A szakértővé válás feltétele, hogy a jelöltnek alapvégzettsége (felsőfokú diplomája) legyen. Lehetőség szerint biológus, vagy állatorvosi diplomát jelölnek meg bementi követelményként, azonban más diploma megléte sem akadályozza a tanulmányok megkezdését. 1-3 évnyi tanulás után válik szakértővé az, aki elsajátította az eljárás alapjait, több vizsgát és tréninget is teljesített, mind a kutya egészségtanára, anatómiájára és magára az eljárásra vonatkozóan. A szakértő feladata, hogy biztosítsa az eljárás törvényességét, irányítsa azt és megismertesse a rendőrséget, a bíróságot az eljárás eredményével. Minden egyes szakértő jelöltként kezdi meg munkáját és egyben tanulását is a szagazonosító laboratóriumok egyikében. Utóbbiakból összesen 7 darab található az országban, így a rendőrség keretein belül az eljárások lefolytatása is ott történik.¹²⁵ Minden egyes jelölt mellé egy mentort jelölnek ki, aki irányítja és felügyeli a jelölt munkáját. Ha a bíróságnak kérdése van az adott ügyben keletkezett eljárási eredményekről, mind a szakértőjelölt, mind a szakértő megidézhető és meghallgatható a releváns kérdésekről. A szagazonosító laboratóriumok a regionális illetékességű rendőri szervhez tartoznak. Az utolsó vizsgát a jelöltek a Központi Igazságügyi Laboratóriumban teszik le.

A kutyavezetőket és a szagazonosító kutyákat a Központi Kutyakiképző Iskolában, Sukovicében képzik ki. A bíróságok előtt a kutyavezetőnek nemcsak a kutyával és az eljárással kapcsolatban van speciális szakértelme, hanem általános kriminalisztikai tudással is rendelkezik. Kutyavezetői munkakörbe legtöbbször már hivatásos állományban dolgozók kerülnek. Jelenleg körülbelül hetven szagazonosító kutya végzi a biológiai mintákon alapuló személyazonosítási eljárást.

A legnépszerűbb szagazonosításra alkalmas fajták Lengyelországban a németjuhász, belga juhász (malinois), a lengyel juhászkutya, a labrador és a német schnauzer. Mind a kutya mind a kutyavezető egy 7 hónapos kiképzésen vesz részt a

---

Helyszíni halottvizsgálat. Elméleti alapok és gyakorlati útmutató. Korszerű Családorvosért Alapítvány, Pécs, 2014.

¹²⁵ Krakow, Warsaw, Poznan, Bydgoszcz, Kielce, Radom és Lublin.

lengyel kutyakiképző központban. Az alapozó tréning után a szagazonosító kutya csak akkor kap megfelelő minősítést, ha sikeresen teljesítette a próbaidőt egy rendőri egységnél és sikeres vizsgát tett. Minden évben meg kell újítani ezt a vizsgát, amely döntés alapján a kutya folytathatja a szagazonosítási munkát, vagy „selejtezik” a nem megfelelő teljesítmény alapján.¹²⁶

A rendőrségi egységek tagozódása szerint elkülöníthetünk egy „Bűnmegelőzési Osztályt”, ahol őrző-védő, robbanószer és kábítószer-kereső kutyák végzik munkájukat, míg az „Igazságügyi Azonosító Osztályon” kizárólag a szagazonosító kutyák látják el feladataikat. Minden szagazonosító kutya évente egy alkalommal felmérő vizsgán vesz részt, ahol eldöntik, hogy a kutya a jövő évben is folytathatja-e munkáját.

3.5. A lengyel módszer

A szagazonosító eljárást 2 „alkalmas” minősítésű kutyával kell lefolytatni. Minden kutyának 3 ellenőrző indítást kell végrehajtania az „éles” eljárás megkezdése előtt. Az ellenőrző indítások közül egynek üres keresésnek kell lennie, amely megegyezik a magyar üres keresés (vakpróba) módszerével. Amennyiben a kutya nem azonosít, vagy tévesen jelez, az a kutya kizárást vonja maga után a további eljárásból. Az összehasonlító személyazonosító eljárást soralapú, vagy köralapú technikával hajtják végre. A soralapú eljárás minimum 5 állomásból, azaz mintából áll, míg a köralapú azonosítást 10 állomással hajtják végre. Minden egyes eljárás alkalmával a kutyavezető „vak”, ami azt jelenti, hogy nem tudja melyik állomás tartalmazza a kérdéses (gyanúsított, helyszíni szagmaradvány) mintát. Kizárólag a szagazonosítási szakértő tudja a szagkonzervekben lévő minták eredetét. A gyakorlatban általában az 5 állomásos eljárást szokták alkalmazni a köralapú azonosítási módszerrel szemben. Minden esetben a szagazonosítási szakértő dönti el, hogy melyik módszert válassza. A bíróságok álláspontja, miszerint a köralapú azonosító eljárásnál a kutya pórázon történő vezetése kevésbé megbízható, azaz a kutya befolyásolható nem megalapozott, hiszen a kutyavezető nem tudja melyik „állomás” rejtje a gyanúsított szagmintáját. Így a gyakorlati oldalt tekintve nem tekinthető befolyásolási lehetőségnek az eljárás viszonylatában.

A kirendeléseket mind a bíróság mind a nyomozóhatóság fogantatosíthatja. Ezek alapján a magyar eljárással, gyakorlattal ellentétben a bírói szakban is lefolytatható az összehasonlító eljárás. Az eljárás eredményeit a következő táblázat tartalmazza:

1. kutya	2. kutya
+	+
-	-
+	-

Az első esetben, amikor mindkét kutya pozitív eredményt, azaz azonosságot állapít meg a bűncselekmény helyszínén rögzített szag és a gyanúsított szagmintája

¹²⁶ http://www.policechiefmagazine.org/magazine/index.cfm?fuseaction=display_arch&article_id=934&issue_id=72006 (letöltés ideje: 2014. 11. 02.)

között. A szagazonosítási szakértő véleményében leírja, hogy a két minta nagy valószínűséggel egyezik, azaz a gyanúsított járt a bűncselekmény helyszínén.

Itt fontos hangsúlyozni, hogy a szagazonosítás eredménye kizárólag közvetett bizonyítékot eredményez,¹²⁷ azaz a kriminalisztikai piramismodell¹²⁸ alapkérdéseinek (mi történt, hol történt, mikor történt, hogyan történt, ki-kivel és miért követte el a bűncselekményt) megválaszolása során nem tudjuk a gyanúsítotthoz kötni a mikor kérdés megválaszolását. A pozitív eredmény valószínűségi véleményalkotásra ad lehetőséget.

A szagazonosító eljárás eredményeinek értelmezésénél a második esetben, ha mindkét minősített szagazonosító kutya negatív eredményre jut, azaz nem jelez azonosságot a helyszíni szagmaradvány és a gyanúsított szagmintája között, többféle értelmezési lehetőség merül fel.

- (1) A helyszíni szagmaradvány nem azonos a gyanúsított szagmintájával, azaz a gyanúsított nem járt a helyszínen, mivel a kutya az azonosítás során nem talált megegyező szagkomponenseket a minták között.
- (2) Nem zárható ki, hogy a gyanúsított nem azonos a bűncselekmény elkövetőjével.

Ebben az esetben is tehát valószínűségi véleményt tud mondani a szakértő.

Amennyiben Ad (1) esetében azt a tényt fogadjuk el, hogy a gyanúsított nem járt a helyszínen, a kérdéses személyre vonatkozó verzió elvethető.

Ugyanakkor, ha figyelembe vesszük Ad (2) esetét, látható, hogy a verzió elvetésének lehetőségét óvatosan kell kezelnünk, tekintettel arra, hogy a negatív eredmény oka a nem megfelelő szagrögzítésből, vagy egyéb körülményből (kutya tévedése) is eredeztethető. A szag mint anyagmaradvány láthatatlan, így sosem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy a kérdéses szagkonzervben ténylegesen az elkövető szagmaradványa megtalálható-e. Ilyenkor az egyéb bizonyítékokkal együttesen mérlegelve dönthet a nyomozóhatóság a verzió elvetése, vagy megtartása mellett.

Az utolsó lehetőséget elemezve megállapítható, hogy amennyiben az egyik kutya pozitív eredményt, azaz azonosságot állapít meg, míg a második kutya negatív eredményt, azaz a második esetet, a szakértői vélemény „nem vonható le pontos következtetés” megállapítását fogja tartalmazni. Ilyenkor az eljárás megismételhető. Azaz mind a bíróság, mind a nyomozóhatóság részéről kérhető, hogy másik szagazonosító központban, vagy másik kutyával végezzék el az eljárást. Az eljárás ezen pontján is kiemelendő, hogy megfelelő mennyiségű szagmaradványt és szagmintát kell rögzíteni az adott ügyre vonatkozóan, tekintettel a megismételt eljárás lefolytatására. Minden egyes esetben új mintákat kell felhasználni, azonban a mintáknak egy időben, adott körülmények között kell keletkezniük az eljárás hitelességét biztosítva. Amennyiben a megismételt eljárás során mindkét minősített

¹²⁷ Tremmel szerint pótbizonyíték a szagazonosítás eredménye és az eljárás. Quasi feketedobozként viselkedik a kutya mint szereplő munkája, tevékenysége okán is. Lásd: Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 181. o.

¹²⁸ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei. Belügyi Szemle, 2012/10. 14-26. o.

kutya pozitív eredményre jut, ezt fogadják el a hatóságok is, és a szakértő is az (1) eset alapján fogja megtenni megállapításait a szakvéleményében. Ha a szolgálati kutyák az első eljárásban lefolytatottal azonos eredményre jutnak, azaz eltérő az eredmény, nem folytatnak le több szagazonosítást, következésképpen a szagmaradvány nem megfelelő rögzítésének hibájára.

A szagazonosító eljárás során, ahogy már fentiekben is részletezésre került, három ellenőrző indítás előzi meg az „éles” eljárást. A köralapú módszernél azonban mások a szabályok. A körformában elhelyezett tíz minta közül egy tartalmazza a gyanúsítottról rögzített szagmintát, míg egy az „etalon” szagminta, amit a bűncselekmény helyszínéről rögzítettek és azonos összetételű anyagot tartalmaz a helyszíni szagmaradvánnyal. A többi nyolc minta egyaránt tartalmazhat személyi szagmintákat és nem a bűncselekmény helyszínén rögzített szagmaradványokat is. Figyelemmel az eljárás befolyásmentességének biztosítására, azaz, hogy hasonló időben, hasonló felületű anyagokról rögzítsenek szagmaradványokat a bűnügyi technikusok. Ebben az eljárási módszerben egy ellenőrző indítás van, és egyszer kell a szagazonosító kutyának az „éles” eljárást is végrehajtania. Az összehasonlító eljárásnál a kutyának minden egyes üveget (szagmintát) meg kell szagolnia az „etalon” minta jelenléte miatt. A jobb megérthetőség kedvéért, és tekintettel arra, hogy hazánkban nem alkalmazzák az „etalon” mintát szintén egy táblázat segítségével mutatom be az eljárás lehetséges eredményeit és külön részletezem az azokból levonható következtetéseket.

Gyanúsított szagmintája	„Etalon” szagmaradvány
+	+
-	+
+	-
-	-

Az eljárást minden esetben a helyszíni szagmaradványról történő indítással kezdik, azaz ez lesz az azonosítandó, keresett szag.

- (1) Ebben az esetben a szagazonosító kutya mind a gyanúsított szagmintájára, mind az „etalon” szagmaradványra vonatkozóan pozitív eredményt jelzett, azonosságot állapított meg.
- (2) A minősített szolgálati kutya nem találta azonosnak a gyanúsított szagmintáját a helyszíni szagmaradvánnyal, ezzel ellentétben az „etalon” szagmaradványt azonosnak találta vele.
- (3) A gyanúsított szagmintáját azonosnak jelezte, míg az „etalon” tekintetében negatív eredményre jutott.
- (4) Végül egyiket sem találta azonosnak, az eljárás negatív eredménnyel zárult mindkét esetben.

A bíróság előtt folyamatban lévő ügyekben ennek az eljárási módszernek különösen jelentős szerepe lehet.

Ad (1) esetben két következtetés vonható le a szagazonosító szakértő számára. Az egyik, hogy a gyanúsított megegyezhet a bűncselekmény elkövetőjével és a szagazonosító kutya jól dolgozott, tekintettel arra, hogy az „etalon” szagot is jelezte. A

helyszíni szagmaradvány tehát egyezik a kutya jelzése szerint az „etalon” szaggal és megfelelő mennyiségű szagkomponenseket is tartalmaz, mivel az azonosság megállapításához elegendőnek bizonyult.

Ad (2) eljárás eredménye a bíróság számára a legértékesebb. Ebben az esetben ugyanis, úgy „fordíthatjuk le” az eljárás eredményét, hogy a gyanúsított szagmintája nem egyezik a helyszíni szagmaradvánnyal, azonban a kutya jól dolgozott, mivel az „etalon” szagot azonosította. Tekintettel arra, hogy az „etalon” szag és az indító helyszíni szagmaradvány is ugyanarról a bűncselekmény helyszínéről származik, tehát tartalmazhatja az elkövető egyedi szagát, mivel a kutya azonosságot állapított meg az „etalonnal”, ezért a helyszíni szagmaradvány sem tartalmazta ebben az esetben a gyanúsított szagát, tehát nem jár(hatott) a bűncselekmény helyszínén az elkövető.

Ad (3) szintén jelentős következtetések levonására ad lehetőséget. Első esetben mivel a szagazonosító kutya azonosságot állapított meg a gyanúsított tekintetében és, ha figyelembe vesszük, hogy az „etalon” szagot nem jelezte, ez jelentheti, hogy a gyanúsított szagát valamiért vonzónak találta a kutya, azért választotta ki azt. Az „etalon” szag nem jelzése tekintetében a kutya nem megfelelő munkájával, vagy az etalon szag „üres” jellegével – azaz nem tartalmazott a helyszínről származó szagkomponenseket – magyarázható a negatív eredmény.

Ad (4) végül utolsó lehetőségként mindkét minta negatív jelzése során vagy nem alkalmas a helyszíni szagmaradvány és az „etalon” az azonosítás lefolytatására, – mivel nem tartalmaz (elegendő) emberi szagkomponenst – vagy a kutya képtelen adott napon az eljárás elvégzésére.

Megjegyzendő, hogy azokban az esetekben, ahol a magyarázat a kutya alkalmatlan munkavégzésével van összefüggésben kétséges, mivel az ellenőrző indítás során mindig tesztelésre kerül az adott napi kondíció megállapítása az „éles” eljárások előtt, valamint a szakértő feladata is, hogy értékelje a kutyát a munkavégzés megkezdése előtt.

A köralapú módszer ritka alkalmazásának magyarázata a bonyodalmas mintagyűjtésben gyökerezik, hiszen sokkal nehezebb több zavaró szagot, mind más helyszíni szagmaradványt, mind az ügyben független személytől származó szagmintát gyűjteni, mind az öt mintát tartalmazó hagyományos eljárás során. Megjegyzendő az is ugyanakkor, hogy az öt mintával elvégzendő eljárásnál a szagazonosító kutyának nem kötelező az összes mintát tartalmazó üveget megszagolnia. Így, ha az adott sorolásnál már a második üvegben felfedezni véli az azonos szagkomponenseket, jelezheti azt a kutyavezetőnek.

IV. Összegzés

A lengyel szabályozás bemutatása is igazolja azt a megállapítást, hogy a szagazonosítás hasznos felderítési eszköznek bizonyul. A lengyel módszer számos elemében eltér a magyar szabályozástól. Lényeges különbség az etalon szagminta, amely a lengyel ítélkezési gyakorlat számára az eljárás megbízhatóságát és elfogadhatóságának növelését tette lehetővé. A nemzetközi gyakorlat megismerése és a „biztosítékok” feltárása hozzájárulhat a jövőben a Daubert kritériumoknak történő megfeleltetés alapjaihoz. Mindemellett elengedhetetlenek az empirikus kutatások, amelyek az emberi szag összetevőinek pontos meghatározását célozzák, a láthatatlant láthatóvá teszik az ember számára.

Kovács Csaba: A bíró kizárásának néhány kérdése

Tisztelt Professzor Úr!

Az azonos csillagjegy szülöttei jól kijönnek egymással, amit igazolni látszott, hogy éveken keresztül zökkenőmentesen vizsgáztattunk együtt. A szigorlatok után ugyan nem ültem le Veled sakkozni, de a tenispályán kellemes órákat töltöttünk el, ahol közelebbről megismerhettem a családot és a tanszék több oktatóját is. Köszönet érte!

Bevezető gondolatok

A büntetőeljárás a pártatlanság, a terhelt iránti előítélet-mentesség és az elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. A vádlottnak joga van ahhoz, hogy ügyében független és pártatlan bíróság döntsön, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény 6. cikke értelmében. További követelmény a bírósággal szemben, hogy tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyaljon egy-egy ügyet és hozzon határozatot.

A fenti rendelkezéssel egyezően mondta ki az Alkotmány 57. § (1) bekezdése, és mondja ki az Alaptörvény XXVIII. Cikke a tisztességes eljáráshoz való jogot, a fair eljárás elvét, a bírósághoz fordulás jogát, a védelemhez való jogot, az ártatlanság vélelmét, a jogorvoslathoz való jogot, valamint a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvét.

A tisztességes eljárásnak az Egyezmény és az Alaptörvény szövegében nem nevesített, de senki által nem vitatott eleme, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben kifejtthesse véleményét és ezekben a kérdésekben állást foglaljon. Ebben találkozunk a „fair trial” elve a védelemhez való jog hatékonyságának és a védelemre való felkészülés kellő idejének és eszközeinek követelményével.¹²⁹

Témánk szempontjából feltétlenül utalni kell a bíró pártatlanságának követelményére, az Alaptörvény 26. Cikkének (1) bekezdésére: a bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak, továbbá nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény¹³⁰ a bíró jogait és kötelezettségeit tartalmazó IV. Fejezetnek a 36. § (1)-(2) és (4) bekezdéseiben rögzíti, hogy a bíró hivatását esküjéhez hűen köteles gyakorolni, igazságszolgáltatási feladatainak teljesítését nem tagadhatja meg, a rábízott ügyekben folyamatosan, lelkiismeretesen, minden ügyben befolyástól mentesen, és részrehajlás nélkül köteles eljárni, és az eljárása során köteles az ügyféllel szemben tisztességes és pártatlan magatartást tanúsítani.

¹²⁹ Ennek részletes kifejtését lásd a 6/1998. (III. 11.) AB határozatban.

¹³⁰ A 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.).

Amennyiben a büntetőeljárás szereplői közül valaki a bíróval, a bíróság tanácsával szemben jelent be kizárási okot, akkor annak elintézése a Be. 24. és 24/A. szakasza szerint történik.

A bíró kizárásának egyes kérdései

A Be. 21. § (1) bekezdése a bíró kizárásának okait sorolja fel, két markánsan elválasztható csoportban. Az abszolút okokat a 21. § (1) bekezdés a)-d) pontjai, a (3) és (4) bekezdése, míg a relatív okot az (1) bekezdés e) pontja tartalmazza.

Amennyiben egy adott ügyben abszolút kizárási okot lehet megállapítani, a bíró nem járhat el, és nem kell a továbbiakban a pártatlanságát vizsgálni.

A törvényben részletesen felsorolt abszolút okoktól eltérően a relatív kizárási ok minden más okot magába foglal, és azért relatív, mert esetenként kell mérlegelni, hogy a bíróval szemben fennáll-e, megállapítható-e a pártatlanság hiánya.

A bíróval szemben bejelentett kizárási okok döntő többségét a Be. 21. § (1) bekezdés e) pontjára alapítottnak tekintik.

A Legfelsőbb Bíróság (Kúria) a 86/2010. BK véleményben fejtette ki a bíró kizárására vonatkozó rendelkezések egyes kérdéseit.¹³¹

A törvény az eljárás szereplői közül viszonylag széles körnek biztosítja a bírósági szakaszban az elfogultsági kifogás benyújtását: az ügyésznek, a terheltnek, a védőnek, a sértettnek, a magánvádlónak, a pótmagánvádlónak, a magánfélnek, valamint ezek képviselőjének.

A felsoroltak által bejelentett elfogultsági kifogást a bíróság másik tanácsa bírálja el. A bíróság kizárást megtagadó határozatával szemben önálló fellebbezésnek nincs helye, a jogalkotó a jogorvoslati jogot összekapcsolta az ügydöntő határozat elleni jogorvoslattal.

Figyelemmel arra, hogy a sértettnek az ügydöntő határozattal szemben nincs fellebbezési joga, így az eljárás során az általa bejelentett, és utóbb a bíró kizárását megtagadó végzéssel szemben nem élhet jogorvoslattal.

Majdnem hasonló a helyzet a magánfél esetében is, ha reá vonatkozóan rendelkezést tartalmaz az ítélet, a polgári jogi igényt érdemben elbíráló rendelkezés elleni fellebbezésével sérelmezheti az általa bejelentett, de a bíróság másik tanácsának bíró kizárását megtagadó határozatát. Viszont a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasító rendelkezésével szemben a magánfélnek nincs jogorvoslati lehetősége, emiatt a kizárást megtagadó határozatot sem sérelmezheti.

Érdekes problémát vett fel egy jogerősen befejezett büntetőügyben¹³² az Alkotmánybíróság 25/2013. (X. 4.) AB határozata, amelyben a taláros testület megállapította, hogy az Alaptörvény XXVIII. Cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 416. § (1) bekezdésének c) pontjában meghatározott felülvizsgálati eljárást megalapozhatja a törvény 21. § (1) bekezdés e) pontjában foglalt elfogultsági okra alapított felülvizsgálati indítvány.

Az alkotmánybírósági határozat áttörte a Kúria addig követett gyakorlatát, amely szerint a felülvizsgálati eljárásban kizárási okként csak a Be. 21. § (1) bekezdés

¹³¹ Megjelent a Bírósági Határozatok 2010. évi 5. számában.

¹³² A Baranya Megyei Bíróságnak a Pécsi Ítéletáblán jogerőre emelkedett ügye.

a)-d) pontokban szabályozott abszolút kizárási okok szolgálhatnak. A Kúria az ismételt felülvizsgálati eljárásban arra mutatott rá, hogy a kizárás Be. 21. § (1) bekezdés e) pontjában meghatározott oka a felülvizsgálati eljárásban már akkor sem érvényesíthető, ha a kizárás okáról a terhelt a jogerős döntés meghozatalát követően szerez tudomást, ezért a felülvizsgálati indítvány az erre alapított részében a törvényben kizárt.

Az alkotmányjogi panasz vizsgálata során az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy éppen az elfogultságra okot adó körülmény leplezéséhez fűződő érdekek miatt nem tartja életszerűtlennek, hogy a Be. 21. § (1) bekezdés e) pontjára alapított ok csak a jogerős elítélést követően jutott a terhelt tudomására. Az indítványozó többek között azért nyújtott be felülvizsgálati kérelmet a Baranya Megyei Bíróság ítéletével szemben, mert álláspontja szerint az elsőfokú ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt bíró vett részt. Az elítélt érvelése szerint unokatestvére a megyei bíróság elnökhelyettese, emiatt az ügyben eljáró elsőfokú bírótól nem volt elvárható, hogy tárgyilagosan ítélezzék.

Az eljárási törvény a relatív, vagyis az elfogultságra alapított kizárási ok érvényesíthetőségét további, szigorú korlátok között engedélyezi, illetve kivételt is megfogalmaz:

- a relatív kizárási okot a tárgyalás megkezdését követően kizárólag abban az esetben lehet érvényesíteni, ha az indítványozó egyúttal bizonyítja, hogy a bejelentés alapjául szolgáló okról a tárgyalás megkezdését követően szerzett tudomást és azt nyomban bejelenti;¹³³
- az elfogultsági kifogás kizárólag konkrét és alapos ok megjelölésével vezet eredményre;
- az elfogultság mindig az adott ügghöz kapcsolódjon, illetve pontos tények alapozzák meg;
- indokolás nélkül lehet elutasítani ugyanazon bíró ellen az ismételten bejelentett, a kizárás ugyanazon pontjára hivatkozó és alaptalan indítványt;
- a fenti körülmények fennforgása esetén a Be. 25. §-a rendbíróság kiszabását teszi lehetővé;
- az érintett bíró a nem általa, illetve nem az eljáró tanács elnöke által tett bejelentés esetén az ügyben eljárhat és az ügydöntő határozat meghozatalában is részt vehet (Be. 24. § (3) bekezdése).

A fentiek ismertetése mellett, az Alkotmánybíróság értékelése szerint éppen ezért a felülvizsgálat lehetőségét korlátozó bírói jogértelmezés nem szolgálhatja a rendeltetésellenes joggyakorlás visszaszorításának igényét sem, és a kialakult bírói gyakorlat akaratlanul sem járulhat hozzá ahhoz, hogy a bíróság elfogultságát esetlegesen megalapozó körülményt, annak bejelentése ellenére továbbra is titok övezzé.

Ezzel az állásponttal összefüggésben a határozatban megjegyzésre került, hogy az elfogultsági kifogások előterjesztésére a büntetőeljárási törvény végső határidőt nem határoz meg.

Álláspontom szerint a büntetőeljárás jogerős befejezését követően időkorlát nélkül bejelenthető elfogultsági kifogás – felülvizsgálati eljárás lefolytatása céljából

---

¹³³ A Be. 23. § (3) bekezdésében a relatív kizárási ok korlátozása

történő – befogadása lehet a visszaélésszerű joggyakorlás melegágya, és jogbizonytalansághoz is vezethet, ezért a megalkotásra kerülő új büntetőeljárási törvénynek egy végső határidőt kellene megjelölnie a relatív kizárási ok bejelentésére.

Egy további kizárási ok a nyomozási bíróval szemben

A Be. 21. § (3) bekezdés a) pontja szerint a bíróság további eljárásából ki van zárva (bíróként nem járhat el), aki az ügyben nyomozási bíróként járt el.

Az abszolút kizárási ok alóli kivételek:

- A nyomozási bíró nincs kizárva a további bírósági eljárásból, ha csak ügyviteli jellegű rendelkezéseket tett az ügyben (Kúria 4. BK vélemény).
- Az ügy érdemi elbírálásából nincs kizárva az a bíró, aki megelőzően a nyomozási bíró által hozott határozatot másodfokon felülbíráló tanács tagja volt (BH2010. 34.).
- A nyomozási bíró határozatai felülbírlatában részt vevő bíró nem minősül nyomozási bírónak, ezért az ügy érdemi elbírálásából nincs kizárva (BH2013. 328.).
- A törvényszék egyesbírája az előzetes letartóztatás egy éven túli meghosszabbítása tárgyában nem nyomozási bíróként dönt, nem a nyomozási bíró feladatát látja el, így ez okból az ügy érdemi elbírálásából nincs kizárva (EBH2013. B.1.).

Ez utóbbi elvi határozattal ellentétes álláspontot foglalt el az Alkotmánybíróság a 34/2013. (XI. 22.) AB határozatban, miszerint a Be. 207. § (6) bekezdése szerint eljáró bíró ugyanezen törvény 21. § (3) bekezdés a) pontjának megfelelően a bíróság további eljárásából ki van zárva.¹³⁴

Az Alkotmánybíróság határozata rendelkező részének két pontja között diszkrepancia állapítható meg, és ezek az indokolás [57] pontjában írtakkal együtt ellentétben állnak az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLII. törvény (Abtv.) több rendelkezésével.¹³⁵

A határozat levezetéséből következik, hogy az inkriminált ítélőtáblai ítéletet meg kellett volna semmisíteni, mert az Alkotmánybíróság megállapította az alkotmányjogi panasz alapján a bírói döntés alaptörvény-ellenességét.¹³⁶

Amennyiben az AB határozat arra az álláspontra helyezkedett volna, hogy jogalkotó általi mulasztás idézte elő az alaptörvény-ellenesség fennállását (Abtv. 46. § (1) bekezdése szerint), akkor a mulasztást elkövető szervet – határidő megjelölésével – felhívhatta volna feladatának teljesítésére.¹³⁷ Ebben az esetben az ítélet megsemmisítésének lehetősége nem merülhetett volna fel.

¹³⁴ Az alkotmánybírósági ügyszám: IV/3376/2012.

¹³⁵ Lévay Miklós alkotmánybíró különvéleményében kifejtettek szerint.

¹³⁶ Az ítélet megsemmisítésének az Abtv. 43. § (1) bekezdése alapján kellett volna megtörténnie.

¹³⁷ Miután jogalkotói feladat elmulasztásának minősül, ha a jogi szabályozás Alaptörvényből levezethető lényeges tartalma hiányos (Abtv. 46. § (2) bekezdés c/ pontja).

A büntetőeljárás szabályozás a felvetett akadály, a benyújtott alkotmányjogi panasz szempontjából több helyen is hiányos:

- A törvényszékek elnökei a Be. 207. § (1) bekezdése alapján csak járásbírói bírákat jelölnek ki nyomozási bírói feladatok ellátására.
- A kérdés a Be. 21. § (3) bekezdés a) pontjának értelmezésével nem oldható meg, mert a nyomozási bíróra vonatkozó kizárási okot nem lehet a törvényszéki egyesbíróra kiterjeszteni.
- A fenti két Be. szakaszból következik, hogy nem állapítható meg az alkotmánybírói panasszal érintett büntetőügyben a Be. 373. § (1) bekezdés II. b) pontjában írt abszolút hatályon kívül helyezési ok.

Álláspontom szerint az alkotmánybírói határozatban citált bírósági döntés megfelel a hatályos büntetőeljárás törvény szabályainak és a Kúria által kialakított bírói gyakorlatnak is, ezért nem alaptörvény-ellenes. A törvényszék egyesbírója nem válik nyomozási bíróvá, mert a kényszerintézkedés meghosszabbításán túl további jogosítványa nincs.

Tárgyilagosan megállapítható, hogy az előzőekben felvázolt alkotmányossági probléma, az Alaptörvény XXVIII. Cikkének sérelmét az okozza, hogy a törvényszéki egyesbíróra vonatkozó kizárási szabály hiányzik a büntetőeljárás törvényünkből.

Az új Be. szabályainak inkább szűkítenie, megszorítania kellene a bíró kizárására vonatkozó rendelkezéseket, és nem kitágítani, mert ez több ügyben azt eredményezheti (egy kisebb járásbírói esetén), ha a vádirat benyújtása előtt a helyi bíróság valamennyi büntető ügyszakos bírója eljár nyomozási bíróként, akkor a másodfokú bíróságnak az első fokú eljárás lefolytatására másik helyi bíróságot kell kijelölni (Be. 24/A. § (1) bekezdése alapján).

E rövid írás arra igyekezett rámutatni, hogy a bíró kizárásával összefüggésben több kérdés vár megoldásra az új büntetőeljárás törvényben, és bízom benne, hogy az elfogadásra váró jogszabályi szöveg majd nem vett fel alkotmányossági aggályokat, és a pártatlanság szubjektív és objektív feltételrendszere összhangba hozható lesz a magyar szabályozással.

Kovács Tamás: A büntetőeljárás reformjának egyik dilemmája: a vádalku kérdése

Amikor azt a megtisztelő felkérést kaptam, hogy egy írásommal járuljak hozzá az általam is nagyrabecsült Tremmel Flórián 75. születésnapja alkalmából készülő ünnepi kötethez, kórtársként, diáktársként, sőt kollégiumi lakótársként is nosztalgikus derűvel gondoltam vissza az ifjúkori emlékekre, de ugyanakkor tisztelettel és elismeréssel gondoltam a valahai pécsi diákból az Alma Mater meghatározó professzorává, a büntető eljárásjog iskolateremtő tudásává lett Tremmel Flórián munkásságára. Mint volt katonai főügyész külön köszönettel tartozom azért, hogy érdeklődést tanúsított a katonai büntetőeljárás iránt is, és fontosnak tartotta, lehetővé tette, hogy azt tanszéke keretein belül oktathassuk.

Ad multos annos!

A – kétségtelenül angliai gyökerű, mégis jellegzetesen az amerikai joggyakorlat sajátjaként ismert – vádalku az angolszász büntetőeljárás jog jellegzetes intézménye, az Egyesült Államokban pedig az igazságszolgáltatás kiemelkedően fontos tényezője, és a jogi gondolkodás érdeklődését egyre inkább felkeltő, sőt egyes országok jogalkalmazására inspiráló hatású jogintézmény.

Az angolszász büntetőeljárás felfogása szerint a felek autonómiájából következő rendelkezési joguk alapján maguk jelölik ki jogvitájuk kereteit; ennek peralakító hatása, sőt az ügy érdemi elbírálására, a büntetésre is kiterjedő hatása van. Az angolszász jogrendszer tehát a felek megegyezéssel konfliktusrendezésében látja fő célját, szemben a kontinentális jogfelfogással, amely szerint a büntetőeljárás célja az igazság lehetőség szerinti kiderítése, s az annak megfelelő következmények levonása.

Terjedelmi okokból itt csak utalhatunk arra, hogy az amerikai vádalku eljárás menetét részletesen ismerteti tanulmányában Herke Csongor.¹³⁸

A vádalku létjogosultságának kérdése igen jelentős vitákat váltott ki a jogirodalomban, és a jogalkalmazók körében, de a laikus polgárok sem érdektelenek ez ügyben. Elég megemlíteni, hogy az Egyesült Államok több államában mozgalmak indultak eltörlése érdekében, s Kaliforniában népszavazás útján korlátozták is alkalmazhatóságának körét.

A jogintézmény támogatóinak érvanyagában igen kevés a valódi jogi érv, inkább praktikus, célszerűségi szempontokat helyeznek előtérbe. Révész Judit ismerteti¹³⁹ Robert Scott és William Stuntz véleményét, akik szerint a vádalku nem más, mint egy polgári jogi szerződés – ezt a véleményt egyébként az Egyesült Államok Legfelső Bírósága is osztja –, a klasszikus szerződési szabadság pedig megengedi a büntetésről szóló alkut is.

Mások kevésbé jogász érvelése szerint a kérdés csak a jogtudósoknak jelent dilemmát, a vádalkuban részt vevő felek semmi kivétlenül nem látnak benne. (megjegyezzük, hogy a jogtudósok dilemmáját feltehetően éppen az okozza, ami miatt a felek oly elégedettek). Az pedig csak az Egyesült Államok tekintetében igaz, hogy az alkalmazási gyakoriság a jogintézmény szükségességét bizonyítja.

¹³⁸ Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 2008, 107–118. o.

¹³⁹ Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban. Jogtudományi Közlöny, 1999/6. 270. o.

Révész ugyanazon tanulmányából tudjuk, hogy Easterbrook kompromisszumos megoldásként támogatja a vádalkut, mondván, hogy minden szereplő jobban jár: a vádlott gyorsabban, költségek nélkül megtudja az eljárás eredményét, másrészt „az ügyészek időt vásárolnak, így több bűnelkövető ellen tudnak vádat emelni”. Továbbmenve Easterbrook merész párhuzamot vont, mondván, a feketepiac is jobb, mint ha egyáltalán nem lenne piac. Mint ahogyan a feketepiacnak is létezik egyfajta árszabályozó szerepe, a vádalku is megmutatja az ítélezés irányvonalát.

A vádalkut támogatandó, többen hivatkoznak arra, hogy a vádalku során adott információk fontos bűnüldözési érdekeket szolgálnak. További érv a vádalku mellett, hogy érvényesül a felek autonómiája, döntési szabadsága – feltételezve a valós önkéntességet és tudatosságot. A legtöbbször hangoztatott vádalku melletti érv pedig az, hogy valamit tenni kell az igazságszolgáltatás túlterheltségének csökkentése, hatékonyságának erősítése érdekében. Ezért mondta azt John Langbein, hogy az USA-ban kialakult gyakorlat „valójában csak a szükségből csinál erényt”.¹⁴⁰ De a helyzet jellemzésére okkal idézhető Farkas Ákos vonatkozó tanulmányának címe is: „Mentőöv a büntető igazságszolgáltatásnak: vádalku az USA-ban”.¹⁴¹

A vádalku jogintézménye elleni érvek véleményünk szerint hangsúlyosabbak, és az alábbiak szerint foglalhatók össze:

Alapkérdésként vethető fel, hogy a vádalku (különösen tömeges) alkalmazása igazságszolgáltatást vagy jogszolgáltatást jelent-e? A kontinentális jogász legerősebb aggálya az anyagi igazság vonatkozásában merül fel. Az is felvethető, hogy az állam büntetőjogi igényének érvényesítése hogyan fér össze az ilyen alkudozással.

Az igazságosság és az arányosság a büntetés kiszabásánál feltétlenül sérül, ha azonos megítélésű bűncselekményeket elkövetők valamelyike vádalkut köt, a másik pedig nem tud, vagy nem akar élni ilyen lehetőséggel. Itt vetődik fel az az aggály is, hogy ha valaki ragaszkodik az esküdtszéki tárgyaláshoz feltehetően súlyosabb büntetésre számíthat, mintha elfogadta volna a vádalkut.

Márpedig amint azt Miskolcziné Juhász Boglárka helyesen állapítja meg: „a jogállamiság elvéből és az alapjogok lényegéből következően a büntetés arányosságának igénye a magyar jogi gondolkodásban is megmutatkozik.”¹⁴²

Az ártatlanság védelme szempontjából is merülnek fel problémák. A vádalku esetén ugyanis nem vitatható az ártatlanok elítélésének veszélye, hiszen nem életszerűtlen, hogy a kilátástalannak tűnő helyzetben lévő gyanúsított a súlyos büntetéstől tartva inkább választja a kisebb rosszat. Itt kell megemlíteni az amerikai eljárásjog egyik furcsaságát, amelyre Grmela Zoltán hívta fel a figyelmet: „Az Egyesült Államok Szövetségi Büntetési Eljárási Kódexe szerint a bíróság elfogadhatja a terhelt bűnösségének beismerését, még akkor is, ha a terhelt tagadja, hogy ténylegesen is bűnös lenne, ha a bíróság úgy találja, hogy a terhelt helyzetében ésszerű döntés a bűnösség beismerése”.¹⁴³

¹⁴⁰ Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései. In: Szabó Krisztián (szerk.): Tanulmányok Dr. Kovács Andor professzor születésének 120. évfordulójára. Debreceni Egyetem, 2004. 147. o.

¹⁴¹ Farkas Ákos: Mentőöv a büntető igazságszolgáltatásnak: Vádalku az USA-ban. In: Nagy Ferenc (szerk.) Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. 31. o.

¹⁴² Miskolcziné Juhász Boglárka: Az angolszász és a kontinentális eljárási rendszer elemeinek keveredése. Szemelvények az olasz büntetőeljárási törvény megegyezésre vonatkozó szabályaiból. Ügyészek Lapja 2014/5. 21. évfolyam 96. o.

¹⁴³ Grmela Zoltán: Vádalku – az amerikai modell. Magyar Jog, 1993/6. 369. o.

A beismerés önkéntességének, tudatosságának vizsgálata kötelező ugyan, mégis előfordulhat – bármilyen okból – felelősségátvállalás, nem zárható ki az ügyészi blöff, vagy esetleges ügyvédi praktika sem. A beismerés egyébként jogban vagy tényben való tévedésen is alapulhat. A vádalku ellen szól az is, hogy ez úgyszólván véletlenszerű és igazságtalan előnyt jelent: aki vádalkut köt, enyhe büntetést kap, míg az alkuból kimaradt társai jóval súlyosabbra számíthatnak.

A jogintézmény kapcsán olyan kritikai felvetés is elhangzott, hogy a beismerésre ösztönzés ellentétben áll az önvádra kötelezés tilalmával. Ez az eljárás e vélemények szerint sérti az egyenlő elbánás elvét is, hiszen aki beismer, jutalmat kap, aki tagad – azaz él alkotmányos jogával – az szigorúbb büntetést kap. Bár kötelező a beismerés ténybeli megalapozottságának vizsgálata, ez nehézségekkel és kétes eredménnyel járhat alaposabb bizonyítás nélkül.

Az ügyészi és a védői szereppel kapcsolatban is merülnek fel anomáliák. Az Egyesült Államokban az ügyész választott tisztviselő, így érdekelt abban, hogy az ügyek gyors befejezésével „bizonyítson”, de abban minden ügyész érdekelt, hogy minél kevesebb munka-, és idő ráfordítással fejezze be az ügyeket, egyúttal megszabadulva az egyébként ráháruló bizonyítás sikertelenségének kockázatától. Egyesek szerint az ügyészek gyakran taktikáznak, tudatosan súlyosabb vádról beszélnek, hogy az alku során ebből „engedjenek”, így lényegében megtévesztik a terheltet, hiszen a beismerésért tulajdonképpen nem adnak semmit.

Végül az sem elhanyagolható kritika, hogy a vádalku eljárásban kiszabott enyhe büntetésnek nincs elrettentő hatása, s az ilyen eljárási forma jelentős térnyerése a bűnmegelőzési szempontok elenyészését okozza.

Mindezt összevetve teljességgel helytálló a Tóth Mihály által idézett Weigend állítása: „Úgy tűnik, tudomásul kell venni, hogy ez az intézmény az igazságszolgáltatás saját hatékonyságát és nem a társadalomnak az igazságos büntetéshez fűződő érdekét szolgálja.”¹⁴⁴

Amint a bevezetőben említettük, az angolszász vádalku kétségtelenül felkeltette a jogi gondolkodás érdeklődését Európában is és ezzel kapcsolatban történtek is bizonyos eljárásjogi próbálkozások, annak ellenére, hogy a kontinentális jogi gondolkodás az angolszász jogi megoldásoktól, így köztük a vádalkutól is meglehetősen idegenkedett, ez utóbbi jogintézményt Erdei Árpád egyenesen „kufárszelleműnek” nevezte.¹⁴⁵

Az európai kontinentális jogcsaládba tartozó országok sokáig még a vádalku gondolatától is elzárkóztak, a 70-es és 80-as évek óta azonban már keresték ennek kedvező és hasznos vonásait, és néhány országban, ha nem is vezettek be vádalkut, de ehhez kisebb-nagyobb mértékben hasonló jogi megoldásokat dolgoztak ki.

Látható azonban, hogy az európai „vádalku-szerű” jogintézményeik lényeges vonásokban térnek el az angolszász vádalkutól. Úgy tűnik, hogy a kontinentális jogrendszerű országokban a jogtudósok, a jogalkalmazók többsége, de a laikus közvélemény máig is fenntartásokkal viseltet az angolszász vádalkuval szemben, a „kufárszellemű” megoldást saját jogi hagyományaival, jogi kultúrájával szemben testidegennek tartja, dacára annak, hogy nem vitatják a klasszikus jogi elveiknek nem

¹⁴⁴ Tóth Mihály (szerk.): Büntetőeljárás olvasókönyv. Osiris, Budapest, 2003, 481. o.

¹⁴⁵ Uviller, Richard H.: Pleading Guilty: A Critique of Four Models. Law and Contemporary Problems. Winter, 1977. 41. o.

mindenben megfelelő, de a tehercsökkentés és a hatékonyság növelés szorító szükségessége miatt elkerülhetetlen vádalku-szerű megoldások bevezetését.

Terjedelmi okokból itt most nincs mód a németországi, olaszországi, spanyolországi, norvégiai, romániai, dániai vagy észtországi próbálkozások, illetve megoldások ismertetésére, de nem kerülhető el a franciaországi „vádalku” lényegének rövid ismertetése.

Franciaországban is létezik ugyanis az angolszász eljáráshoz némileg hasonló, azonos céllal (az eljárás egyszerűsítése, ezáltal a bíróságok tehermentesítése) kialakított megoldás.¹⁴⁶ Itt elegendő Pápai-Tarr Ágnes tanulmánya nyomán azt megemlíteni, hogy a francia büntetőeljárás kódex 1999 óta ismeri a büntetőjogi megegyezést, 2004 óta pedig „az igazi vádalku” intézményét.

E jogintézmény bár konszenzuson alapul, mégsem angolszász értelemben vett vádalku, hiszen itt igazi alkudozásnak nincs helye: vagy elfogadja az elkövető az ügyész ajánlatát, vagy nem. Az utóbbi esetben vádemelésre kerül sor.

Az „igazi” francia vádalku is jelentősen eltér az amerikaitól. Ebben az eljárásban a terheltnek (védőjével) személyesen kell megjelennie az ügyész előtt, aki felajánlja az általa jónak látott büntetést, és közli az annak végrehajtásával kapcsolatos szándékát. A terhelt a védő felvilágosításának, tanácsának meghallgatása után (esetleg tíz napos gondolkodási idő után) nyilatkozik. Ha visszautasítja az ajánlatot, az ügyész az általános szabályok szerint folytatja tovább az eljárást.

Amint Pápai-Tarr Ágnes D. Chavret nyomán kiemeli: „a jogintézmény kétségtelenül újraosztja az igazságszolgáltatás résztvevőinek klasszikus szerepét, hiszen az ügyész alkalmazza a szankciót, a bíróság pedig jóváhagyja. A védő a tényleges védelem gyakorlása helyett tanácsadó funkciót tölt be. A terhelt pedig nem csupán az eljárás tárgya, aki felett ítéleznek, hanem annak aktív részesévé, mintegy mozgatórugójává válik.”¹⁴⁷

Abban is egyetérthetünk a szerzővel, hogy e francia jogintézmények valóban rokon vonásokat mutatnak a vádalkuval, de a jogalkalmazó korlátozott mozgástere, a szigorú törvényi előírások, az eljárási feladatok megosztása elvének érvényesülése miatt ezek a megoldások közelebb állnak a büntetőeljárások európai felfogásához. Ezért nagyon találó, hogy Pápai Tarr Ágnes tanulmányának címében idézőjelbe teszi a „vádalku” szót, amelyhez azt a magyarázatot fűzi, hogy „vagy amit Franciaországban annak neveznek”.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága is kénytelen volt foglalkozni a büntetőeljárások ésszerű, időn belüli lezárásával.

Az 1987. szeptember 17-én elfogadott 18. számú Ajánlásában az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága külön foglalkozott a bíróságon kívüli megegyezéssel is. Aláhúzta, hogy csak az alkotmányos rendelkezéseknek megfelelő, törvényben írt feltételek támaszthatók az elkövetőkkel szemben; hogy a megegyezésre vonatkozó javaslattételre jogosított hatóságokat és a szóba jöhető bűncselekmény-kategóriákat is törvénynek kell meghatároznia; hogy az eljárás ne sértse a terhelt jogát arra, hogy ha kívánja, cselekményét bíróság ítélje meg; hogy az ilyen eljárásban is garantált legyen a törvény előtti egyenlőség. Hangsúlyozta, hogy a terheltnek teljes szabadságot kell biztosítani

¹⁴⁶ Erről részletesen lásd Pápai-Tarr Ágnes: „Vádalku” – vagy amit Franciaországban annak neveznek. Miskolci Jogi Szemle, 2011/2. [a továbbiakban 2011b]

¹⁴⁷ Pápai-Tarr Ágnes: Vádalku – az amerikai és a magyar valóság. Jogelméleti Szemle. 2011/1. 33. o.

az önkéntes döntéshez, így ahhoz is, hogy hátrányos következmények nélkül visszautasíthassa a megegyezésre tett ajánlatot.

Az Ajánlás lényegében javasolja a megegyezési eljárások alkalmazását, de nem mondható, hogy ezzel az angolszász modell átvételét szorgalmazná.

Mindezek után nem kerülhető meg az a kérdés, hogy vajon Magyarországon van-e létjogosultsága a vádalkunak.

Pusztai László az olasz megoldást a hazai kodifikáció számára is tanulságosnak vélte, s azt mondta, hogy „megfontolandónak tűnik az eljárás gyorsítását szolgáló sommás eljárások számának bővítése. Talán az egyezségeen alapuló ítélethozatali modell adaptációjával, talán egy másik úttal, amely a vádlotti beismerésnek nagyobb szerepet adna.”¹⁴⁸ Megjegyezzük, hogy a kérdés megítélése körüli bizonytalanságra utal, hogy Pusztai egy évvel később lényegében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a vádalku idegen a kontinentális jogtól, elsősorban azért, mert a terhelt szabad rendelkezési jogát az anyagi igazság elé helyezi.¹⁴⁹

Már a 90-es évek elején a büntető eljárási reform előkészületei során, a koncepció kidolgozásakor felmerült, hogy helyes lenne az angolszász vádalku bevezetése. Erre ugyan nem került sor, de egy ahhoz néhány tekintetben hasonló, de attól mégis jól megkülönböztethető jogintézményt, a tárgyalásról lemondást vezette be az 1999. évi CX. törvény.

Ez az eljárásjogi rendezés megfelelni látszott a büntetőeljárás koncepciójáról szóló 2002/1994. (I. 17.) Kormányhatározatnak, amely a felek rendelkezési jogának erősítésével együtt az egyszerűsített eljárások térnyerését tűzte célul. Az említett törvénybe foglalt új jogintézmény azt tette lehetővé, hogy a vádlott beismerése honorálásaként a bíróság egyszerűsített eljárásban szabjon ki a törvényi büntetési tételhez képest jelentősen csökkentett mértékű büntetést.

A büntetőeljárási törvénynek ezt a rendelkezését először 2009-ben módosították (2009. évi LXXIII. törvény), amely olyan írásbeli megállapodást tett lehetővé, melyben az ügyész és a terhelt megállapodhatott a szóban forgó bűncselekmény tényállásáról és jogi minősítéséről, a büntetés és az intézkedés neméről és mértékéről, annak fejében, hogy a terhelt egyidejűleg lemond a tárgyalásról való jogáról. Fontos kiemelni, hogy ezt a konszenzuális eljárást csak a terhelt vagy védője kezdeményezheti, de az ügyész ezt nem köteles elfogadni.

Végül a Be. újabb módosítása (2011. évi LXXXIX. törvény) oldotta fel azt a problémát, hogy addig a bírói szerep jószerével a megállapodás jóváhagyására korlátozódott, a szankció mértékének megállapítására igen szűk mozgástere volt.

A hatályos hazai szabályozás – Be. 534. § – szerint, ha a terhelt bűnösségére is kiterjedő vallomást tesz, és a tárgyalásról való jogáról lemond, az ügyész indítványára a vád szerinti tényállás és jogi minősítés miatt a bíróság megállapíthatja a vádlott bűnösségét, és az ügyész által indítványozott büntetést, vagy intézkedést szabhat ki a Btk. 87. § (2) bekezdésében (az ún. enyhítő szakaszban) meghatározott büntetési tétel alapul vételével.

Csak a bünszervezetben elkövetett bűncselekmény a kivétel, de a Be. 537. §-a mégis lehetővé teszi, hogy a bünszervezet tagja is élvezhesse a tárgyalásról való lemondás előnyeit abban az esetben, ha „a nyomozás során az ügy, illetve más

¹⁴⁸ Pusztai László: Az új olasz büntetőeljárási törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából. Magyar Jog, 1991/4. 241. o.

¹⁴⁹ Kertész Imre – Pusztai László: Quo vadis büntetőeljárás? Jogtudományi Közlöny, 1992/4. 177. o.

büntetőügy bizonyításához hozzájárulva, az ügyésszel, illetve a nyomozó hatósággal jelentős mértékben együttműködött, de a nyomozás megszüntetésére bármely okból nem került sor”. Ez esetben azonban a büntetés mértékének megállapítására szigorúbb, de a Be. 537. §-ában is hivatkozott, s a Btk.-ban rögzített szabályok az irányadók.

Megjegyezzük, hogy noha Erdei Árpád úgy vélte, hogy „[az] összehasonlító jog művelői mégis joggal fedeznek fel jelentős hasonlóságokat a vádalku és a tárgyalás mellőzése között”,¹⁵⁰ természetesen nem lehet semmilyen hasonlóságot felfedezni, hiszen a magyar eljárásban nem valamiféle ígéretért cserébe tesz beismerő vallomást a terhelt, hanem megfordítva, a ténybeli és a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomásra is figyelemmel – az ügyek bizonyos körében és egyéb feltételek fennállása esetén – az ügyész maga dönt az ilyen eljárás mellett, amely egyébként nem zárja el az elkövetőt attól a jogától, miszerint kérhesse, hogy bűnügyét a bíróság tárgyaláson bírálja el [Be. 548. § (1) bekezdés].

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy a köznyelvben, de a szakzsargonban is – tévesen – vádalkuként szokták említeni a Be. 175. §, illetve 192. §-ában szabályozott eljárásokat. A törvény szövegéből is kitűnően itt szó sincs vádalkuról, hiszen – minthogy a feljelentés elutasításáról, vagy a nyomozás megszüntetéséről van szó – a vádig el sem jut az eljárás, s az eljárásban a bírónak nincs szerepe. Kétségtelen, hogy valamiféle alkut feltételez ez az eljárás, de azt legfeljebb nyomozási alkuként lehetne említeni. A kétféle eljárás céljában is eltérő, hiszen ez utóbbi nem az eljárás gyorsítása érdekében történik, hanem igen fontos nemzetbiztonsági, illetve bűnüldözési érdekeket szolgál.¹⁵¹

A 1999-ben a magyar jogban intézményesített eljárás – a lemondás a tárgyalásról – a tapasztalatok szerint nem tudott gyökeret verni, a jogalkalmazók sem nagyon preferálják (az ügyészeknek egyébként jelentős plusz munkát jelent), de úgy tűnik, az eljárás alá vontak, és védőik sem mutatnak nagy érdeklődést. A 2010. évi Budapesti Eurojustice konferencián Láng László előadásában¹⁵² említett egy idevágó adatot: „2008-ban vádemelés előtt 366 terhelt (a vádirattal vádolt személyek 0,4 százaléka) mondott le a tárgyalásról.” Továbbá egy újabb adat (illetve nincs adat!): a Legfőbb Ügyésznek az ügyészség 2012. évi tevékenységéről szóló Országgyűlési Beszámolója a büntetőeljárást gyorsító, és egyszerűsítő eljárásokról szólva közli, hogy a tárgyalásmellőzéses eljárásra az összes vádemelések 27,1 százalékában, bíróság elé állításra az összes vádemelések 15,3 százalékában került sor. A tárgyalásról való lemondás említésre sem került, nyilvánvalóan értékelhető statisztikai adat híján.¹⁵³

¹⁵⁰ Erdei Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntető eljárás elvei ürügyén. Magyar Jog, 1990/3. 221. o.

¹⁵¹ Jegtörténeti érdekességre bukkant a Baranya Megyei Levéltárban folytatott kutatásai során Szabó József János: Az 1860-as években működött egy betyárcsapat, Göllöncsér Józsi bandája, amelyet sokáig nem lehetett ártalmatlanná tenni. Végül 1864-ben elfogták az egyik betyárt, aki vállalta a hatóságokkal való együttműködést, a betyárbanda feladását. A Főispán a helytartó útján kikérte az uralkodó hozzájárulását a „vádalkuhoz”, hiszen csak neki volt joga megelőlegezett kegyelmet adni. Az együttműködésnek köszönhetően sikerült a betyárbandát felszámolni és bíróság elé állítani. Az együttműködő betyárt – elkülönített eljárásban – elítélték, de nyomban kihirdették a királyi kegyelmet is. In Szabó József János: Egy vádalku tanulságai a XIX. század magyar bűnüldözésében. 2005. <http://www.bunker.gportal.hu/gindex.php?pg=7133231&nid=1364022>

¹⁵² Láng László „A büntetőeljárást gyorsító és egyszerűsítő jogintézmények és mechanizmusok” című előadása a Eurojustice 2010. október 28–29. napján, Budapesten tartott konferenciáján.

¹⁵³ A Legfőbb Ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2012. évi tevékenységéről (J/10.648). 2013. május 3.

Ezek szerint nincs olyan veszély, amitől Fantoly Zsanett óvni akarja a jogrendet, mondván, hogy „a tárgyalás társadalmi jelentősége nem engedi meg, hogy a lemondásos eljárás az ügyek általános elintézési formájává váljon.”¹⁵⁴

Úgy tűnik tehát, hogy a jogalkotás említett törekvései kudarccal jártak. Egyet lehet érteni Kelemen Ágnessel: „A vádalku és a megegyezés, valamint az ezen alapuló bírói eljárás rendszere és elterjedtsége, domináns szerepe, a mi körülményeink között túlzottnak tűnik. Hagyományainkra [...] és a vádalku rendszerében rejlő hibaforrásokra is tekintettel az átültetés indokolatlannak látszik.”¹⁵⁵ Ugyanilyen értelemben fogalmazott Balla Péter is: „[az] angolszász, különösen az amerikai vádalku meghonosítása az egész jogrendszer átalakítását igényli, nem beszélve a jogász szerepek merőben új interpretálásáról [...] Rendszeridegen elemeket önmagukban pedig szerencsétlen dolog importálni.”¹⁵⁶

Egyébként is, ahogy a Magyar Ügyészség történetének egyik legnagyobb alakja, Vargha Ferenc 100 éve megfogalmazta: „nem az a jó törvényhozó, aki arra törekszik, hogy egy magasabb kultúrájú államot mielőbb utánozzon, mert az így alkotott törvény sohasem tud gyökeret verni”.¹⁵⁷

Természetesen tudjuk, hogy a büntetőeljárás törvényünk nem az amerikai vádalkut akarta átültetni, de valami ahhoz hasonló megoldást próbált – ismételjük: sikertelenül – keresni. (Talán nagyobb sikert ígért volna a Szlovéniában már intézményesített és a Franciaországihoz hasonlító megoldás.)

Valószínűleg nem lehet azonban letenni arról, hogy az egyre növekvő ügyészi – bírói munkateher csökkentése érdekében, ésszerű, átgondolt kompromisszumok útján olyan – esetleg más országok jogi megoldásait figyelembe vevő – eljárásjogi változásokat eszközöljünk, amelyek valóban szolgálják az eljárások gyorsítását, de nem sértenek alkotmányos jogokat, sőt meghatározó jogi hagyományokat sem, mint „a bírósági út kizárólagosságáról szóló elvi tétel, ami egyúttal azt is jelenti, hogy az állam büntető hatalmát gyakorló szerv egyedül a bíróság lehet.”¹⁵⁸

Vélhetően a napjainkban készülő új büntetőeljárás törvény alkotói is keresik a célszerű (és elvszerű) megoldást, és talán bele kell nyugodnunk, hogy nálunk is lesz valamiféle „vádalku”, de elkerülhetetlennek tűnik, hogy az ilyen eljárásban meghatározó szerepet kapjon az ügyész, illetve, hogy az ún. vádalkut valamiféle bírói szentesítéshez kössük.

Megjegyezzük, hogy eljárások gyorsítását a büntető anyagi jog bizonyos változtatása (így az ésszerű dekriminalizáció) is szolgálhatná. Úgy véljük, az még mindig elfogadhatóbb, ha az állam a dekriminalizáció révén bizonyos körben maga mond le a büntetőjogi igényéről, mint ha esetenként aggályos alkuk eredményeként teszi ezt az állam tisztviselője.

Bármely megoldás keresésénél nem veszíthető szem elől a büntetőeljárás célja; az anyagi igazság kiderítése, majd a tettarányos és személyre szabott büntetés vagy intézkedés. Ezt nem írhatja felül semmilyen praktikus vagy célszerűségi szempont sem.

¹⁵⁴ Fantoly Zsanett: Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról? In: Erdei Árpád – Kovács Mónika (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.152. o.

¹⁵⁵ Kelemen Ágnes: A vádalku, illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog, 1990/10. 10. o.

¹⁵⁶ Balla Péter: Vádalku helyett büntetőparancs. Magyar Jog, 1992/11. 669. o.

¹⁵⁷ Vargha Ferenc: Az esküdt bíróság tévedése. Budapest 1915.

¹⁵⁸ Király Tibor: A büntetőhatalom korlátai. Magyar Jog, 1988/9. 740. o.

Ahogy Németh László fogalmazott: „A körülmények sivár szorítása nem szólhat a cél magassága ellen.”¹⁵⁹

---

¹⁵⁹ Németh László: A Vásárhelyi kútra. Tiszatáj, 1972/9. 71. o.

Mészáros Bence: A fedett nyomozó révén történő információ- és bizonyítékgyűjtési módok

Az idén 75. születésnapját ünneplő Tremmel Flórián professzor úr tanárként, tudósként, vezetőként és kollégaként is nagy hatással volt rám és életem alakulására. Harmadéves joghallgatóként vettem először kezembe a Magyar büntetőeljárás című, 2001-ben megjelent tankönyvét, amely első olvasásra magával ragadott, és amelynek hatására már akkor eldöntöttem: büntető eljárásjoggal szeretnék foglalkozni a diploma megszerzését követően. Személyesen Tőle, valamint írásaitól kaptam azt az igazi eljárásjogi szemlélet- és gondolkodásmódot, amely a mai napig meghatározza az oktatói és tudományos munkámat, a bűnügyekről való elmélkedéseimet. Személye azért is kedves számomra, mert ő volt az első tanszékvezetőm, amikor egyetemi oktatói pályám elindult a pécsi jogi kar – akkori nevén – Büntető Eljárásjogi Tanszékén, ahol sok támogatást és szakmai tanácsot kaptam tőle. A kriminalisztika iránti szeretete és elhivatottsága pedig a bűncselekmények nyomozása tudományának híveként mindig is példaértékű volt számomra.

Jelen tanulmányban a fedett nyomozó révén történő információ- és bizonyítékgyűjtés egyes kérdéseit járom körül, így tisztelegve Tremmel Flórián professor emeritusnak, a magyar büntető eljárásjog tudomány doyenjének életműve előtt. Amely életműnek egyik legjelentősebb szelete – az ünnepelt szavaival élve – „a bizonyítékok beszerzése és felhasználása örökzöld problémájának”¹⁶⁰ elemzése.

I. A fedett nyomozó révén szerzett információk tipizálása

A fedett nyomozó mint sajátos titkosszolgálati eszköz révén rengeteg információhoz juthatnak a bűnüldöző hatóságok, azonban a választott bevetési módtól és az adott ügy sajátosságaitól függően ezeknek mindig csak egy része képezhet bizonyítékot a később esetlegesen sorra kerülő, vagy a folyamatban lévő büntetőeljárásban.

A fedett nyomozó sikeres bevetése esetén egy rendkívül sokoldalú és hatékony információgyűjtési eszköz lehet. Előnyei a bűnüldözés területén a titkosszolgálati eszközök közül leggyakrabban alkalmazott telefonlehallgatással összehasonlítva is kézenfekvőek: míg távollévők közötti kommunikáció esetén annak résztvevői nem szívesen osztanak és beszélnek meg egymással bűnös tevékenységre vonatkozó részleteket, vagy akkor is kódszavakat használnak, addig a szemtől szembeni dialógusoknál a nyíltság a jellemzőbb.

A fedett nyomozás révén szerzett információk háromféle eredményt hozhatnak. Egyrészt a bűncselekmény gyanúja megerősödhet, amelynek következtében a célszeméllyel szemben eljárást indítanak, majd – amennyiben elegendő bizonyíték áll rendelkezésre – elítélik. Másrészt a bűncselekmény gyanúja elenyészhet, ennek következtében a célszemély kikerül az operatív tevékenység hatóköréből. A harmadik lehetőség, amikor a fedett nyomozás nem eredményez nyílt eljárásban felhasználható

---

¹⁶⁰ Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2001. 207. o.

bizonyítékot, a célszemélyek közül való kizárást sem alapozza meg, de hasznos információkkal szolgál a további bűnüldözési tevékenységhez.¹⁶¹

Az alábbiakban bemutatom azokat az információgyűjtési és információrögzítési módszereket, amelyek a jelenlegi jogunkban rendelkezésre állnak egy, a célszemélyek által elfogadott legendával rendelkező titkos ügynök esetén.

II. A fedett nyomozó észleletei és memóriája

A célszemélyek bizalmának elnyerése esetén a kriminális miliőben mozogva a leginkább magától értetődő információszerzést természetesen a fedett nyomozó saját megfigyelései, észleletei – elsősorban az általa folytatott beszélgetések során tudomására jutó adatok – jelentik. Azonban nem csak azok a dialógusok fontosak, amelyekben ő maga részt vesz, mindennek, amit lát, hall (kihallgat) és tapasztal jelentősége lehet, és ezek az információk a művelet irányítójához vagy a nyomozás vezetőjéhez jutva természetesen közvetlenül segítik a bűnüldözést.¹⁶²

A célba vett elkövetői körbe tartozók neve (gúnyneve), járműveik típusa (rendszáma), tevékenységi köre, munkamegosztása, jövőbeli tervei stb. kifürkészése, kapcsolataik, törzshelyeik, érdekeltségeik, forrásaik, eszközeik feltérképezése mind ide tartozik. De volt már példa hazánkban arra is, hogy kettős játékot játszó informátort sikerült lelepleznie teljesen véletlenül egy fedett nyomozónak, akit az illető bűntársnak hitt.¹⁶³

Az információk megőrzésének helye a nyomozó pszichéje és módja az emlékezés, éppen ezért fontos, hogy a fedett nyomozó jó memóriával rendelkezzen, mert sokszor hosszabb idő is eltelhet, amíg biztonságosan feljegyzést tud készíteni az általa tapasztaltakról.¹⁶⁴

III. Tárgyi bizonyítási eszközök és okiratok megszerzése

A fedett nyomozó hat alkalmazási módja közül három is (mintavásárlás, bizalmi vásárlás, álvásárlás) egyértelműen tárgyi bizonyítási eszközök megszerzésére irányul, így természetesen az ilyen módon a hatóságok birtokába került tárgyakban (hamis pénz, hamis értékpapír, fegyver, robbanóanyag, kábítószer, ékszer, műkincs, lopott áru stb.) rejlő információk is a fedett nyomozás hozadékai. Nem feltétlenül kell azonban kifejezett alkalmazási mód, színlelt ügylet ahhoz, hogy tárgyi bizonyítási eszközt szerezzen be a fedett nyomozó: a célszemélyek által a titkos ügynöknek ellenérték nélkül átadott tárgyak (pl. lőfegyver) vagy okiratok is képezhetnek bizonyítékot a későbbiekben. A tárgyi bizonyítási eszközök vizsgálata természetesen

---

¹⁶¹ Kruisbergen, Edwin W. – de Jong, Deborah – Kleemans, Edward R.: Undercover Policing. Assumptions and Empirical Evidence. British Journal of Criminology, 2011/2. 10. A szerzők találóan „steering information,” azaz „kormányzó információ” névvel illetik az ilyen típusú adatokat.

¹⁶² Joseph D. Pistone nyomozó, az FBI különleges ügynöke, aki Donnie Brasco fedőnéven épült be az amerikai egyesült államokbeli olasz maffia egyik New York-ban működő aleggységébe, egy elejtett mondatot megemlített jelentésében a Szicíliából érkező maffia tagok, az ún. cippek jelenlétéről a városban. Ebből az egy mondatnyi információból indult ki a történelem egyik legnagyobb heroin csempész hálózatának felszámolása, az ún. Pizza-kapcsolat ügy. Lásd Joseph Pistone, D. – Woodley, Richard: Fedőneve: Donnie Brasco. Alexandra Kiadó, Pécs, 2006.

¹⁶³ Az esetről egy volt fedett nyomozó számolt be a szerzőnek a vele folytatott interjú alkalmával.

¹⁶⁴ Buckwalter, Art: Surveillance and Undercover Investigation. Butterworth Publishers, Boston, 1983. 140.

már nem a fedett nyomozó, hanem a művelet vagy a büntetőeljárás során igénybe vett szakértők feladata.

IV. Kép- és/vagy hangfelvételek készítése

A fedett nyomozó alkalmazása adott esetben arra is lehetőséget kínál, hogy maguktól a célszemélyektől szerezzenek be terhelő állításokat tartalmazó bizonyítékokat a hatóságok. A megfelelő technikai eszközzel (pl. lehallgató-készülékkel) ellátott nyomozó ugyanis rögzítheti egy konkrét bűncselekmény kitervelésének, megbeszélésének részleteit, vagy elkövetett bűncselekményekről szóló szóbeli beszámolókat. Sőt amennyiben jelen van egy bűncselekmény elkövetésekor (pl. felbujtás), magának a cselekmény megvalósulásának mozzanatait is megörökítheti, közvetlen bizonyítékot szolgáltatva ezáltal. Az ilyen módon szerzett felvételek, amennyiben bizonyítékként használják fel azokat, kétséget kizáróan dokumentálják, hogy a célszemély mit mondott valójában és általuk a bíróságnak – a tanúk szavahihetőségének mérlegelése helyett – elegendő a vádlott saját szavai és tettei megítélésére koncentrálnia.¹⁶⁵

A technikai eszközzel történő, magánlakáson kívüli információgyűjtés jogi alapját a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 64. § (1) bekezdés d) pontja teremti meg, amely kimondja: a rendőrség *„a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható és vele kapcsolatban lévő személyt, valamint a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható helyiséget, épületet és más objektumot, terep- és útvonalszakaszt, járművet, eseményt megfigyelhet, arról információt gyűjthet, az észlelteket hang, kép, egyéb jel vagy nyom rögzítésére szolgáló technikai eszközzel rögzítheti.”*

A fénykép- és videofelvételek, úgy gondolom, nem bírnak akkora jelentőséggel témánk szempontjából, mert azok elkészítése tipikusan a háttérbiztosítást végző személyek feladata, ezért a továbbiakban csak a hangfelvételekkel foglalkozom.¹⁶⁶

A „bedrótozva” történő munka rendkívüli stresszt jelent a fedett nyomozók számára a lelepleződés veszélyének megnövekedése miatt, éppen ezért nem is szívesen vállalkoznak rá a külföldi tapasztalatok szerint. Ha azonban mégis ilyesmire kerülne sor, az ezzel járó feszültség leküzdésére BAND és SHEEHAN azt javasolja, hogy az akció előtt mindenképpen lehetőséget kell biztosítani a titkos ügynöknek, hogy egy technikus felügyelete mellett gyakoroljon a berendezéssel (de mindenekfelett abszolút vétőjogot kell biztosítani számára a technikai eszköz alkalmazásával szemben.)¹⁶⁷

A fedett nyomozó bármely bűncselekmény esetén bevethető, ügyészi engedélyhez (a nyomozás előtt két esetben még ahhoz sem) kötött titkosszolgálati eszköz, a magánlakásban technikai eszközzel történő információgyűjtéshez azonban bírói engedély szükséges, akár a büntetőeljárás megindítása előtt [Rtv. 69. § (1) bekezdés b) pont], akár azt követően a nyomozás alatt kerül rá sor [1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.). 200. § (1) bekezdés a) pont], és öt

¹⁶⁵ Clymer, Steven D.: Undercover Operatives and Recorded Conversations: a Response to Professors Shuy and Lininger. Cornell Law Review 2007/4. 848.

¹⁶⁶ Természetesen előfordulhat a fedett nyomozó általi fénykép- vagy videofelvétel-készítés is. Bob Hamer, az FBI különleges ügynöke például a mellére szerelt rejtett kamerával készített videofelvételeket annak a pedofil szervezetnek a gyűléseiről, amelybe sikerült beépülnie. Lásd Hamer, Bob: The Last Undercover: The True Story of an FBI Agent's Dangerous Dance with Evil. Center Street Hachette Book Group, New York, 2008.

¹⁶⁷ Band, Stephen R. – Sheehan, Donald C.: Managing Undercover Stress – The Supervisor's Role. FBI Law Enforcement Bulletin, 1999/2. 3.

évig terjedő, valamint ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett, valamint a törvényben taxatív meghatározott bűncselekmények esetén van csak erre lehetőség.¹⁶⁸

Az e tevékenységre vonatkozó bírói engedély nélkül igénybe vett fedett nyomozó a saját észleletei megszerzését leszámítva semmilyen adatszerző tevékenységet nem végezhet magánlakásban: nem kutathatja át, nem készíthet benne fényképeket és videofelvételeket, valamint – és témánk szempontjából ez a legfontosabb – nem veheti fel az abban zajló beszélgetést.

Az Rtv. valamint a Be. rendelkezéseiből következően a fedett nyomozó bírói engedély nélkül csak a nyilvános vagy a közönség számára nyitva álló helyen, esetleg tömegközlekedési eszközön készíthet hangfelvételeket, mert minden más helyiség vagy terület, illetve jármű magánlakásnak minősül. Az Rtv. 97. § (1) bekezdés c) pontja értelmében magánlakás: a lakás (üdülő, nyaraló vagy a lakás céljára használt egyéb helyiség, létesítmény, tárgy), az ahhoz tartozó nem lakás céljára szolgáló helyiség, létesítmény, bekerített terület. Azonban az Rtv. 69. § (7) bekezdése ezt a fogalmat kiterjeszti a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés vonatkozásában a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden más helyiségre vagy területre, továbbá – a közösségi közlekedési eszköz kivételével – a járműre is.

A Be. esetében is gyakorlatilag ugyanez a helyzet: a Be. 200. § (5) bekezdésének értelmében a titkos adatszerzés szempontjából magánlakásnak minősül a lakás (üdülő, nyaraló vagy a lakás céljára használt egyéb helyiség, létesítmény, tárgy), az ahhoz tartozó nem lakás céljára szolgáló helyiség, létesítmény, bekerített terület, a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden más helyiség vagy terület, továbbá – a közösségi közlekedési eszköz kivételével – a jármű.

A nyomozó hatóságnak tehát, amennyiben nem folyamodott bírói engedélyhez, ügyelnie kell arra, hogy csak nyilvános helyen (pl. étterem, szórakozóhely) vagy tömegközlekedési eszközön végezzen lehallgatást a fedett nyomozó által viselt technikai eszköz segítségével. A titkos ügynöknek kell ezeken a helyeken illetve járműveken „beszéltetnie” a célszemélyeket, elérnie azt, hogy szóba kerüljön a bűnös tevékenységük.

Azonban ezeknek a beszéltetési fogásoknak is lehetnek aggályos elemei: SHUY amerikai professzor könyvében igazságügyi nyelvész-szakértői tapasztalatait összegezve egy sor olyan „társalgási stratégiát” és trükköt sorol fel, amelyekkel a fedett nyomozók és informátorok tudatosan manipulálták az általuk felvett dialógust annak érdekében, hogy az terhelő legyen a célszemélyre nézve.

Az ügynökök szándékosan félreérthetően fogalmaztak, hogy a célszemély bűnösnek tűnjön a felvételt hallgatva, a célszemély nevében beszéltek, a szavába vágtak, vagy kikapcsolták az eszközt, amikor mentő állításokat fogalmazott meg. Az ügynökök a célszemély szájába adták a terhelő szavakat, nem vették tudomásul, ha valaki nemet mondott, terhelően átfogalmazva megismételték a célszemély által mondottakat, de még az is előfordult, hogy statikus zörejt keltettek, annak érdekében, hogy ne hallatszanak a célszemély számukra nem megfelelő állításai, vagy egyszerűen sietve elhagyták a helyszínt, mielőtt a célszemély megmagyarázhatta volna az addig felvett terhelőnek tűnő közléseit (ez az ún. cserbenhagyás-stratégia).¹⁶⁹

¹⁶⁸ Lásd Rtv. 69. § (1) és (3) bekezdés, 97. § (1) bekezdés i) pont; Be. 201. §

¹⁶⁹ Shuy, Roger W.: Creating Language Crimes: How Law Enforcement Uses (and Misuses) Language. Oxford University Press, New York, 2005. 13-29.

Bár e „társalgási stratégiák” széleskörű elterjedtsége a fedett nyomozásban vitatott,¹⁷⁰ az idézett mű mindenesetre intő példaként szolgál arra, hogy milyen fogásokat kell elkerülnie a titkos ügynököknek annak érdekében, hogy ne kreálja, hanem csak beszeresse a bizonyítékokat a hangfelvétel-készítés alkalmával. Magyar büntetőügyben is képezte már viták tárgyát a fedett nyomozó által készített hangfelvétel.¹⁷¹

Visszatérve a bírói engedély követelményére, ha annak hiányában magánlakásban készítenek felvételt, az egyrészt törvénytelen, másrészt felesleges is. A felvételt készítő fedett nyomozó elköveti a Jogosulatlan titkos információgyűjtés vagy adatszerzés büntettét,¹⁷² az így szerzett bizonyíték pedig jogellenesnek minősül, ezért nem használható fel a büntetőeljárásban a Be. 78. § (4) bekezdésének értelmében.¹⁷³

Amennyiben a fedett nyomozást végzők a magánlakásra vonatkozóan a szükséges engedélyeket be is szerezték – az abban meghatározott időbeli és egyéb kereteken kívül – még egy további szempontra figyelemmel kell lenniük: ha a felvételek készítésére a büntetőeljárás megindítása előtt kerül sor, a Be. 206/A. § (1) bekezdés b) pontjának értelmében csak akkor használhatók fel bizonyítékként, ha a titkos információgyűjtés engedélyezését kérő szerv a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzését követően a nyomozást – a büntetőeljárás megindításának valamennyi, Be-ben meghatározott feltétele megállapításakor – nyomban elrendelte vagy a feljelentési kötelezettségének nyomban eleget tett.

A korábbi törvényszöveg „haladéktalanságot” írt elő, a „nyomban” ugyan nem annyira szigorú kifejezés¹⁷⁴, és a mostani szabály a korábbitól eltérően időt és lehetőséget ad a büntetőeljárás megindítása feltételeinek vizsgálatára, ám a sokszor kiszámíthatatlanul alakuló, időben gyakran elhúzódó fedett nyomozás esetén még ennek a tágabb (legfeljebb pár napos késedelmet megengedő) követelménynek is nehéz eleget tenni.

Mivel hazánkban a fedett nyomozó szinte kizárólag a büntetőeljárás megindítása előtt kerül bevetésre, a magánlakásban rögzített információk estén gyakorlatilag választani kell a készített felvételek felhasználhatósága és a további fedett nyomozás között. Könnyű belátni, hogy egy elrendelt nyomozás vagy megtett feljelentés esetén ez utóbbi nem, vagy csak sokkal nagyobb kockázattal folytatható. A nyomban való intézkedés követelményére és a fedett nyomozás sajátosságaira tekintettel a magánlakásban készített hangfelvételeket nem tartom célszerű bizonyítékgyűjtési módnak, de természetesen elképzelhető olyan ügy is, amelyben szükségessé válik.

Már utaltam rá, hogy a lehallgató-készülék viselése a fedett nyomozók körében a lebukás veszélye miatt nem túl népszerű, azonban van egy pozitív hozadéka is, mivel nem egyedül a bizonyítékgyűjtést, hanem a nyomozó védelmét is szolgálja. A figyelést

¹⁷⁰ Clymer, Steven D.: Undercover Operatives and Recorded Conversations: a Response to Professors Shuy and Lininger. Cornell Law Review, 2007/4. 850.

¹⁷¹ Lásd <http://magyaridok.hu/belfold/eredeti-hangfelvetel-hiszeken-ugyben-357184/>

¹⁷² „Az a hivatalos személy, aki bíró vagy az igazságügyért felelős miniszter engedélyéhez kötött titkos információgyűjtést, illetve titkos adatszerzést engedély nélkül végez (...) büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” [2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 307. § (1) bekezdés]

¹⁷³ „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján (...) szerzett meg.” [Be. 78. § (4) bekezdés]

¹⁷⁴ A módosítást elvégző 2013. évi CLXXXVI. törvény indoklása külön ki is emeli, hogy „ügyenként eltérő időigénye lehet a feljelentés megtételének, illetve a nyomozás elrendelésének”.

végzők a történeteket egyidejűleg hallgatva bármikor közbeléphetnek egy veszélyes szituáció kialakulása esetén.¹⁷⁵

A kép- és hangfelvételekre vonatkozó hatályos szabályozás vizsgálata alapján összefoglalva azt állapíthatom meg, hogy a jelenlegi jogunk szerint a fedett nyomozó magánlakáson kívüli hangfelvétel-készítése a legcélravezetőbb bizonyítékgyűjtési mód e körben. A felhasználhatóság jogi követelményei ebben az esetben a legenyhébbek, és amennyiben a nyomozó vállalja viselését, a lehallgató-készülék a saját biztonságát is szolgálhatja.

V. Számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megszerzése

A számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján rögzített adatokhoz való leplezett hozzáférés mindig bírói engedélyhez kötött,¹⁷⁶ a büntetőeljárás megindítása előtt az Rtv. 69. § (1) bekezdés e) pontjának, a nyomozás során pedig a Be. 200. § (1) bekezdés c) pontjának alapján, és szintén csak a törvényben meghatározott bűncselekmények esetén van lehetőség ilyen típusú információszerzésre (lásd előző pont lábjegyzetében).

A fedett nyomozó tehát elektronikus adatokat csak bírói engedély birtokában szerezhet be, ennek hiányában például, egy magánlakáson kívül található hordozható számítógépről sem menthet le adatokat (mondjuk egy cserélhető lemez segítségével). Az adott ügy jellegétől függően – például gazdasági bűncselekmények esetén – természetesen szükség lehet a fedett nyomozó ilyen típusú bizonyíték gyűjtésére is. A felhasználhatóságuk kritériumai azonban azonosak a magánlakásban technikai eszközzel készített hangfelvételekével, így a számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok gyűjtését sem tartom a fedett nyomozás sajátosságaihoz kifejezetten illőnek.

Összegzés

Jelen írásban azokat az információgyűjtési és bizonyítékszerzési módokat mutattam be, amelyek kriminalisztikai és jogi szempontból szóba jöhetnek a fedett nyomozó alkalmazása esetében. A terjedelmi korlátok miatt azonban arra nem állt módomban kitérni, hogy az összegyűjtött és rögzített információk milyen jogi csatornákon keresztül és milyen formában válhatnak a bizonyítási eljárás részévé, mert ez egy külön tanulmányt igényelne. Mindenesetre reményeim szerint azt sikerült szemléltetnem, hogy milyen gazdag információforrás lehet a bűnüldöző szervek számára egy, a célszemélyek által elfogadott legendával bíró fedett nyomozó a kriminális miliőben mozogva.

---

¹⁷⁵ Rambach, Peter H. M.: Landesbericht Belgien. In: Walter Gropp (Red.): Besondere Ermittlungsmaßnahmen zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität: ein rechtsvergleichendes Gutachten im Auftrag des Bundesministeriums der Justiz und des Bayerischen Staatsministeriums der Justiz. Eigenverlag Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg, 1993. 47.

¹⁷⁶ Az Rtv. 64. § (1) bekezdésének h) pontja csak a hálózaton tárolt adatokhoz való hozzáférést teszi lehetővé bírói engedély nélkül a 2010. évi CXLVII. törvény indokolása szerint.

Orbán József: Bayes hatása a kriminalisztikára

Először könyvgyűjtőként szembesültem azzal, hogy – a Büntető Eljárásjogi Tanszék egykori vezetője, szervezeti jogutódjának ma professor emeritusa – Tremmel Flórián korábbi monográfiái elérhetetlenek az antikváriumokban. Hasonlóképp észrevettem, hogy nagy szorgalommal igyekezett a büntetőeljárást több nézőpontból megvizsgálni, amit már a három évtizeddel ezelőtt megjelent „Igazságügyi retorika”¹⁷⁷ és „A magánvád”¹⁷⁸ monográfiái is bizonyítanak. Munkássága láttatni engedi ünnepeltünk széles büntetőeljárás-látókörét. A valószínűség számításban ismert Bayes-tétel kriminalisztikai alkalmazhatóságának hazai elméleti kutatásai jelentős mértékben köthetők a Pécsi Tudományegyetem Büntető Eljárásjogi Tanszék oktatóinak-kutatóinak nevéhez. Professzor úr tankönyvén keresztül is ösztönözte a következő generációkat a Bayes-tétel megismerésére.¹⁷⁹ Bizonyításelméleti jegyzetében több olyan megközelítést vet fel, melynek kifejtése tovább viszi a hazai kriminalisztika fejlődését.¹⁸⁰ A tanítványok tiszteletüket a mesterektől megszerzett ismeretek továbbbeszólásával fejezhetik ki leginkább, ennek jegyében vettem papírra az alábbi sorokat.

Bevezetés

A szubjektív valószínűség alapelvét a néhai angol Bayes tiszteletes fektette le a XVIII. században, s újrafelfedezése a múlt század első harmadának végére datálható. Az alapelvből származó módszertant, s annak további származékos alrendszereit Bayes nevével, mint egyfajta rangjelzéssel hivatkozzák a tudományos világ számos szakterületén. Mindezek ellenére az alapgondolat és az ezt követő kutatás fellelőjének számító Egyesült Királyságban elhangzott az a kijelentés, hogy „A Brit igazságszolgáltatásban a számolás nem kívánatos.”¹⁸¹¹⁸² Ez jelzi a módszerrel szembeni komoly jogász-ellenességet, s így a kutatók járulékos kihívásait.

A perbeli bizonytalanság a római jogtól a DNS alapú bizonyításig

A római jog kialakulásának kezdetén a jogviták bizonyítási eljárásaiban felmerült tapasztalatok és dilemmák vezethettek az anyagi jogi kategóriák és alapelvek kidolgozásához.¹⁸³ A fennmaradt római ítéletek mondatszerkesztésében szereplő *fecisse videtur* és a *fecisse non videtur* (úgy tűnik, hogy) szófordulatok utalnak arra,

¹⁷⁷ Tremmel Flórián: Igazságügyi retorika. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985. 90. o.

¹⁷⁸ Tremmel Flórián: A magánvád. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 368. o.

¹⁷⁹ Tremmel Flórián: A Bayes-analízis. In: Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 290-296. o.

¹⁸⁰ Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet. Egyetemi jegyzet. PTE ÁJK, Pécs, 2009. 23., 30-32. és 45-49. o.

¹⁸¹ Morrison, Geoffrey Stewart: Forensic Voice Comparison and the Paradigm Shift in Forensic Science. <https://njca.com.au/wp-content/uploads/2013/07/Dr-Geoffrey-Stewart-Morrison-Forensic-Voice-Comparison-and-the-Paradigm-Shift-in-Forensic-Science-paper.pdf> Hozzáférés: 2016. 03.26.

¹⁸² A 90 évesen 2013-ban elhunyt Dennis Lindley – akit a The Guardian az angol Bayes statisztika iskolájának vezető alakjaként búcsúztatott – 1977-ben szembesült a fenti kinyilatkoztatással, amit később változó környezetben újra és újra megismételtek. <https://www.theguardian.com/science/2014/mar/16/dennis-lindley> Hozzáférés: 2016. 03.26.

¹⁸³ Bessenýő András: Római magánjog. A római magánjog az európai gondolkodás történetében. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2003. 133-134. o.

hogy az objektív és a per során megismert igazság közötti kétely nem új keletű.¹⁸⁴ A nem teljes értékű bizonyítékok egymást erősítő, vagy gyengítő felhasználása azonban csak magánjogi perekben és korlátozásokkal volt lehetséges. A büntető ügyekben a kétséget kizáró bizonyítékok felhasználása volt csak megengedett. Ahogy ezt 382-ben Gratianus császár megfogalmazta, a bizonyítéknak kétséget kizárónak, a napnál világosabbnak kell lenni. Ez folyamatosan motiválta a jogalkalmazókat, hogy a bizonytalan, vagy valószínű, de még kételyeket tartalmazó bizonyítékokat és érvelést hihetővé erősítsék. Az első jelentős idevágó munka Nicolaus Bernoullihoz, a híres Bernoulli dinasztia¹⁸⁵ tagjának nevéhez köthető, az 1709. június 14-én Bázelen a matematika valószínűségszámítási területén benyújtott doktori értekezésével, melynek „...Usu Artis Conjectandi in Iure ...” címe is utal erre.¹⁸⁶ A teológus Thomas Bayes a valószínűség egy speciális területének kérdéseivel foglalkozva írja meg az „Esszé az esélyek doktrínájában egy probléma megoldásának irányába” című munkáját,¹⁸⁷ amely halála után két évvel jelenik meg. A XX. században nagyszámú információból levonható törvényszerűségek tételeit lefektető Kolmogorov munkájából megállapítható, hogy az, kevés számú információból kiindulva nem tud valószínűségre vonatkozó releváns információt szolgáltatni. A hadtudomány, az orvostudomány és ehhez hasonlóan a jogtudomány egy adatra, tényre vagy állításra vonatkozó bizonyossági mértékre kíváncsi. A kriminalisztika vezérfonalát alkotó kérdésekre¹⁸⁸ nem adható gyakorisági valószínűségi válasz, mint ahogy a Fenyvesi-féle vázatöredékekből sem valószínűsíthető az eredeti állapot gyakorisági alapon. A Bayes-tétel segítségével következtetni lehet egy konkrét múltbeli tény valószínűségére, avagy egy jelenbeli tény ismeretében egy jövőbeli esemény bekövetkezésének esélyére. A kriminalisztikában a szakértők és a szakértői rendszerek az összehasonlító valószínűségek meghatározásában használják, jelesül a DNS-, vagy az ujjnyom azonosítás során.

A Bayes-féle gondolkodás bűnügyi kiteljesülése

A kriminológusok nagyszámú bűneset feldolgozásával foglalkoznak, a kriminalisták pedig egy-egy konkrét bűnessel. A bayesi statisztika a bűnöző várható viselkedésének becslésénél, a profilalkotásnál és az elkövető további bűncselekményeinek megelőzésénél lehet kiváló.

A bayesi szubjektív valószínűség gyakorlati alkalmazásának egy speciális területe a Bayes-háló – amely Wright 1920-ban írt hörcsögszaporodási tanulmányától¹⁸⁹ eredeztethető, s kiteljesülése az 1970-es évek végen a Mesterséges Intelligencia kutatásával indult fejlődésnek – a szervezési megoldáskeresésben is elérhető haszonnal szolgál. A kezdeti időben kutatása és népszerűsítése leginkább

¹⁸⁴ Nótári Tamás: Római jog. Lectum Kiadó, Szeged, 2014. 304-305. o.

¹⁸⁵ Méltán tekinthető rendkívülinek, hogy két évszázad alatt a hugenotta gyökerű Bernoulli család nyolc neves természettudóssal öregbítette a befogadó Bazel hírnevét. Ez is indokolja, hogy a Bernoulli dinasztia munkásságára való hivatkozás esetén a keresztnevet mindig célszerű megemlíteni.

¹⁸⁶ Bernoulli (1709).

¹⁸⁷ Bayes, Thomas: An Essay towards solving a Problem in the Doctrine of Chances. In.: Philosophical Transactions of the Royal Society of London, London, 1763. Vol. LIII. 370-418.

¹⁸⁸ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja jelene, jövője. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014. 108. o.

¹⁸⁹ Wright, S.: Systems of Mating. The Biometric Relations between Parent and Offspring. In: Genetics 6., 1921. 11-123.

Pearl¹⁹⁰ nevéhez köthető. A Bayes hálók kriminológiai és kriminalisztikai kutatása és alkalmazása helyet kapott a tengerentúlon és a távol-keleti régiókban. A teljesség igénye nélkül említhetők az Egyesült Államok,¹⁹¹ Brazília,¹⁹² avagy Hong Kong¹⁹³ kutatási központjainak publikációi. A bayesi gondolkodásmód általában ellenérzést szokott kiváltani a tárgyalótermekben kultúrától függetlenül. Ezért is fontos előnyeinek megmutatása ügyészek, ügyvédek és a bírák számára, továbbá azért, mert számos bizonyítékfajta csak valószínűségi alapon értelmezhető, így különösen a DNS, az ujjnyomat, a lőfegyverrel kapcsolatos nyomok és anyagmaradványok. A jogász Robertson és a matematikus Vignaux közös véleménye szerint a valószínűségi bizonyítékok felhasználásának legfőbb akadálya a jogászok és a tudósok közötti kommunikációban rejlik. Megítélésük szerint a logika, a valószínűség és a következtetés biztosítja az egyetlen közös nyelvet, amelyen a csoportnak kommunikálnia kell. A bizonyítékok bayesi értelmezésében a birminghami kriminalisztikai intézet kutatási vezetője, Ewett járt élen az 1970-es évek végétől. Megítélése szerint a kivizsgálási technika fejlődésének az adott nagy lökést, amikor 1987-1988-ban Manchesterben kilenc fiatal nőt erőszakoltak meg, ebből hármat írtak Andrew Dean számlájára. Később, perújrafelvételkor a londoni statisztika professzor Donelly szerint a bizonyítékokat félreértelmezték, így az újbóli bizonyítás során a három rendbeli nemi erőszakból kettőt ejteni kellett. Felhívta a figyelmet arra, hogy a megtalált tények előítéleteket generálnak, amelyek téves értelmezést eredményeznek. A DNS általános fogalma 1953-ban jelent meg az orvosi biológiában. A kriminalisztikában az első humán DNS terhelő bizonyíték felhasználása 1979-ben történt, de az első vádlott DNS mintán alapuló felmentése 1987 júliusáig váratott magára. Az Egyesült Államokban először 1987-ben, Tommy Lee Andrews 16 rendbeli nemi közönség bűntettének bizonyításában – Ashton kezdeményezésére – Berry végeztetett DNS vizsgálatot. Magyarországon büntetőeljárásban az első DNS azonosítást 1993-ban végezték.¹⁹⁴ Az állati eredetű DNS – amely a gyanúsított kutyájától származott – bizonyítékként való felhasználása már csak az ezredforduló után következett be. A DNS témakör boncolgatása rávilágít arra, hogy az abban rejlő valószínűségi értékelés Magyarországon is már több mint két évtizede jelen van, ezért a tárgyalótermi bayesi gondolkodás elvetése kevésbé indokolható. Több mint meglepő, hogy az Egyesült Királyságban néhány valószínűségelméleti kérdésre visszavezethető justizmord kapcsán limitálják az alkalmazási kört a DNS-re és az ujjnyom vizsgálatra, ahelyett, hogy a valószínűségi szakvélemények készítését kötnék szigorúbb feltételekhez.

¹⁹⁰ Pearl, J.: "Reverend Bayes on Inference Engines: a Distributed Hierarchical Approach," Proceedings. AAAI National Conference on AI, Pittsburgh, PA, 1982. 133-136. http://www.ece.tamu.edu/~bjyoon/ecen689-604-fall10/Pearl_1982.pdf hozzáférés:2013.07.20.

¹⁹¹ Hepler, A. B.: Improving Forensic Identification Using Bayesian Networks and Relatedness Estimation: Allowing for Population Structure. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/231831.pdf> hozzáférés:2013.07.20.

¹⁹² Carvalho, R. N. – Laskey, K. B. – Costa, P. C. G. – Ladeira, M. – Santos, L. L. – Matsumoto: Probabilistic Ontology and Knowledge Fusion for Procurement Fraud Detection in Brazil. http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-642-35975-0_2#page-1, hozzáférés: 2013.07.20.

¹⁹³ Kwan, M. Y. K. – Law, F. Y. W. – Lai, P. K. Y.: Computer Forensics Using Bayesian Network: A Case Study <http://i.cs.hku.hk/cisc/forensics/papers/BayesianNetwork.pdf>, hozzáférés: 2013.07.20.

¹⁹⁴ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 112. o.

Blair és Rossmo a Bayes-tétel kriminalisztikai összegzésében úgy fogalmaz, hogy választ ad arra kérdésre, hogy „Mit mond nekünk a bizonyíték valaki bűnösségének a valószínűségéről?”¹⁹⁵

A likelihood az esélyekből és az eshetőségekből indul ki. Az érvek és ellenérvek esélyeinek összehasonlítása sokkal markánsabb képet ad az individuális esélylatolgatásnál. Brümmer végigvezeti a bűnügyi bayesi likelihood ratio (LR) alkalmazását, bemutatva, hogy nem csak a kriminalisztikai laborokban, hanem a tárgyalóteremben is helye van a módszernek.¹⁹⁶ Maradva a DNS témakörnél, a vád hipotézise, hogy az elkövető és a gyanúsított ugyanaz a személy, amíg a védelem hipotézise arra épít, hogy a DNS minták két különböző személytől származnak. A két eltérő megközelítés akkor szolgálja a legjobban az in dubio pro reo elvet, ha a gyanúsított és a tetthelyen gyűjtött minta nagyon hasonló, és az eltérés mértéke a hibahatár körül mozog, ami a justizmord megalapozása lehet. Haraksim disszertációjában¹⁹⁷ bűnügyi ujjnyomat-azonosítás LR alapú validálási¹⁹⁸ kérdéskörét elemezte.

A napi aktualitások és további bayesi fejlesztések

A napi aktualitások alapján a veszélyes migránsok¹⁹⁹ és a terroristagyanús személyek azonosításánál figyelmet érdemel az LR számításra alapuló bűnügyi hang-összehasonlítás, többek közt Zhang et al.²⁰⁰ Rodríguez-Fuentes et al.²⁰¹ és Morrison²⁰² által vizsgált módszere. Az elmúlt két évtized hangfelismerésének fejlődését Gonzalez-Rodriguez²⁰³ foglalta össze. A hangfelismerési feladat összetettségét jelzi az is, hogy a kísérleteket áttekintő 2004-es tanulmány beszámol nyolcféle számítógépes tanulási feltételről, nyolcféle mikrofontípusról²⁰⁴ és az arabot is beleértve öt nyelvcsaládról.²⁰⁵ 2012-ben már több mint kétezer résztvevő bevonásával egymillió feletti beszéd-felismerési kísérletet hajtottak végre.

¹⁹⁵ Blair, Pete J. – Rossmo, Kim D.: Evidence in Context: Bayes' Theorem and Investigations <http://drsmorey.org/bibtex/upload/Blair:Rossmo:2010.pdf> hozzáférés: 2016. március 18.

¹⁹⁶ Brümmer, Niko: Tutorial for Bayesian forensic likelihood ratio, AGNITIO Research, South Africa, October 2011, <http://arxiv.org/pdf/1304.3589v1.pdf> hozzáférés: 2016. március 20.

¹⁹⁷ Haraksim, Rudolf: Validation of Likelihood ratio Methods Used for Forensic Evidence Evaluation: Application in Forensic Fingerprints. Enschede, 2014.

¹⁹⁸ Mint minden laboratórium esetében, úgy a bűnügyi laboratóriumok esetében is alkalmazni kell a vonatkozó mérésügyi ajánlásokat, így jelen esetben az ISO/IEC 17025:2005 E jelzésű General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. 14. o.

¹⁹⁹ A veszélyes jelző fontos, mivel nem általános azonosítás kívánatos, hanem valamely bűncselekmény elkövetésével gyanúsíthatóak.

²⁰⁰ Zhang, Cuiling – Morrison, Geoffrey Stewart – Thiruvaran, Tharmarajah: Forensic Voice Comparison Using Chinese /iau/, <https://www.internationalphoneticassociation.org/icphs-proceedings/ICPhS2011/OnlineProceedings/RegularSession/Zhang,%20Cuiling/Zhang,%20Cuiling.pdf> hozzáférés: 2016. március 26.

²⁰¹ Rodríguez-Fuentes, Luis J. – Brümmer, Niko – Penagarikano, Mikel – Varona, Amparo – Diez, Mireia – Bordel, Germán: The Albayzin 2012 Language Recognition Evaluation Plan, (Albayzin 2012 LRE)

²⁰² Morrison, Geoffrey Stewart: Forensic Voice Comparison and the Paradigm Shift in Forensic Science. <https://njca.com.au/wp-content/uploads/2013/07/Dr-Geoffrey-Stewart-Morrison-Forensic-Voice-Comparison-and-the-Paradigm-Shift-in-Forensic-Science-paper.pdf> hozzáférés: 2016.03.26.

²⁰³ Gonzalez-Rodriguez, J.: Evaluating Automatic Speaker Recognition systems: An overview of the NIST Speaker Recognition Evaluations (1996-2014). Loquens, 1(1), e007. doi: <http://dx.doi.org/10.3989/loquens.2014.007>

²⁰⁴ Így különösen a tárgyalótermi mikrofon is.

²⁰⁵ Ezt kétnyelvű kísérleti alanyok segítségével végezték el.

Hasonlóképp fontos lehet az SMS szöveges üzenetek bűnügyi elemzése a bűnüldözés minden fázisában.²⁰⁶ Felmerülhet a kérdés, hogy mi értelme van a valószínűségi „okoskodásnak”. A választ legegyszerűbben az üzenetek emberi erővel feldolgozhatatlan nagy számosa indokolhatja. Az LR alapú rosszindulatú üzenet keresés előválogatást végez, csökkentve az időigényes mechanikus tevékenységre fordítandó emberi időt.

A Bayes-hálók egyre inkább elengedhetetlen kellékeivé fognak válni a kor fejlesztéseit követő és felhasználó kriminalistának. A soktényezős bűncselekmények számai közötti összefüggések valószínűségi értelmezése és a gyökér okok feltárása a legintuitívabb kriminalista számára is egyre inkább jelent kibogozhatatlan fonalköteget. A gyökér-okok feltárása elvben nem feladata a kriminalistának, mivel célja az elkövető azonosítása. A gyökér-okok feltárása elsősorban a kriminológus feladata, viszont a kriminalista hipotézis validálásához is fel tudja használni, így is javítva a bizonyítékok hihetőségét.

A kriminalisztika bayesi irányvonalának továbbfejlődését a szenzortechnológia és az informatika forradalma biztosítja. A legújabb fejlesztések szinergiája lehetővé teszi a valósidejű dinamikus Bayes-hálók használatát arcfelismerésre. Az arc jellegzetes pontjainak meghatározását követően a hálóba kötött kamerák bármelyikén bukkan fel újra a keresett személy, gépi követése folytatódik. Ez már azt eredményezi, hogy nemcsak képi adatbázisok és átlépési pontok statikus összehasonlítása válik lehetővé, hanem a folyamatos mozgóképeken való keresés is.

A követett személy mozog, a mimikája, mozdulatai miatt arca folyamatosan változik, így a gépi azonosítás nem nélkülözheti a szubjektív valószínűség bayesi alapjait, és az abból származó Bayes-módszereket.²⁰⁷

Összefoglaló gondolatok

Belátható, hogy a Bayes-alapgondolat jelen van a kriminalisztikai laboratóriumokban, a gyanúsítottak követésénél, a tárgyalótermi érvelésnél mindkét oldalon és az ítélethozatalt megalapozó tényeknél egyaránt. E rövid fejlődési összefoglaló tisztelgés és visszajelzés ünnepeletünk felé, hogy a következő generáció őrzi és tovább viszi a lángot.

---

²⁰⁶ Ishihara, S.: A forensic text comparison in SMS messages: a likelihood ratio approach with lexical features. In: Clarke, N. – Tryfonas, T. – Dodge, R. (eds): Proceedings of the 7th International Workshop on Digital Forensics and Incident Analysis. 55-65. o.

²⁰⁷ An, Le – Kafai, Mehran – Bhanu, Bir: Dynamic Bayesian Network for Unconstrained Face Recognition in Surveillance Camera Networks. 2013. IEEE http://alumni.cs.ucr.edu/~mkafai/papers/Paper_jetcas.pdf hozzáférés: 2016.03.30.

Szili Zoltán: Joghatóság az öröklési ügyekben. Az európai öröklési rendelet hatálybalépését követő hagyatéki eljárási szabályok

Tremmel Flórián professzor úr tanársegédje voltam 1986-1989. között. Annak ellenére, hogy a későbbi szakmai munkám már nem a büntető eljárásjoghoz kapcsolódik, a jelen kis dolgozattal szeretném reprezentálni, hogy azok az eljárásjogi alapok, amelyeket a tanársegédként elleshettem a Professzor Úrtól, más jogterületeken is kiválóan hasznosíthatók voltak. E tanulmánnyal köszöntöm Öt, és köszönöm meg az eljárási jogok iránti szeretetem megalapozását!

A tanulmánykötet többi, büntető eljárási és kriminalisztikai témájú dolgozatai között engedje meg a Tisztelt Olvasó, hogy egy kis mesével vezessem át a civilisztikai jogterületre. Mindannyiunk előtt ismert népmesei helyzet, amikor (rendszerint) a legkisebb fiú (felismerve a hagyatéki várománya csekély voltát) elindul hetedhét országon át szerencsét próbálni. Elkerülve a téma jelenleg aktuális migrációs csapdait, ugorjunk a történet várható végére: hősünk feltehetően egy világszép kiráylánnyal és egy fél országnyi hozománnyal tér haza. Majd boldogan élnek, míg meg nem halnak. A meseíró pedig egyszerűen így zár: „itt a vége, fuss el véle”. Az öröklési joggal és a hagyatéki eljárással foglalkozók azonban jól tudják, hogy a mese igazából csak ekkor kezdődik! Feltételezve, hogy hősünk, mint örökhagyó hagyatékának megnyíltakor a hozományként megszerzett külföldi fél ország még a hagyatékba tartozik, a hatályos öröklési eljárási szabályok alapján számos kérdés fog felmerülni. Ezek közül a jelen rövid dolgozatban, csak a joghatósági problémák körüljárására vállalkozhatom. Az alább ismertetendő, a 2015. augusztus 17-én vagy azt követően elhunyt személyek utáni öröklésre alkalmazandó eljárási szabályok megváltozása természetesen nem az jelenti, hogy valamennyi külföldi elemet tartalmazó hagyatéki eljárásban fél országokat adnak át hagyatékként a magyar közjegyzők és csak mesés túlélő kiráylányok özvegyi jogait állapítják meg. Kétségtelen azonban, hogy az eljárásokban a mese továbbélését biztosítja az örökhagyó „szokásos tartózkodási helye” elvének alkalmazása.

Az örökhagyó hagyatéka az örökhagyó halálának pillanatában a törvénynél fogva (ipso iure) átszáll az örökösökre.²⁰⁸ Általában szükség van azonban egy formális jogi eljárás, a hagyatéki eljárás lefolytatására annak érdekében, hogy az ember halálával bekövetkező hagyatékátszállást – az örökösként érdekelt személyeknek és a hagyaték egyes vagyontárgyaira, vagyoni részhányadára való öröklési jogcímüknek a megállapításával – közhitelesen biztosítsa.²⁰⁹ Csak emlékeztetőül: a magyar jogrendben a hagyatéki eljárás a közjegyzők által lefolytatott nemperes eljárás²¹⁰, amelyben a közjegyző eljárása a járásbíróságéval azonos hatályú. Az eljárást kötött illetékességi szabályok szerint kell lefolytatni,²¹¹ így nincs arra lehetőség, hogy az öröklésben érdekelték maguk válasszák ki az eljárást lefolytató közjegyzőt. Az eljárása során a közjegyzőnek hivatalból kell a tényállást megállapítania annak tisztázása céljából, hogy a hagyatéki vagyonból kit, milyen

²⁰⁸ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 7:87. §

²⁰⁹ A hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény (Htv) 1. §

²¹⁰ A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLV. törvény 1. § (3) bekezdés

²¹¹ Lásd: Htv. 4. és 5. §

arányban és milyen jogcímen illet. Az eljárás keretében lehetőség van az öröklésben érdekelték közötti egyezségekre. Az örökösök a hagyatékot – kizárólag a hagyaték tárgyaira vonatkozóan – a hagyatéki eljárásban kötött egyezséggel feloszthatják egymás között.²¹² Az eljárást befejező alakszerű határozatban, a hagyatékátadó végzésben a közjegyző a hagyatékot „átadja” az örökösöknek. A végzéssel szemben jogorvoslatként a törvényszékhez címzett fellebbezéssel lehet élni. Fellebbezés hiányában a hagyatékátadó végzés jogerőre emelkedik, és az abban foglalt vagyontárgyakra vonatkozó közhiteles nyilvántartásokban az átjegyzés alapjául szolgál. A hagyatékátadó végzésnek nincs anyagi jogi jogereje.

Az európai országok többségében a hagyatéki eljárások szabályozása annyiban megfelel a felvázolt magyar öröklési eljárási modellnek, hogy az eljárások döntő többsége jogvita nélkül, peren kívüli egyezségekkel bonyolódik le. Abban már lényeges eltérések vannak, hogy az öröklési ügyek rendezésében milyen fokú, milyen terjedelmű a hatóságok közreműködése. Általános megoldás, hogy a hagyatéki vagyont a jogosultak részére egy állami közhatalmat képviselő szerv (bírság illetve közjegyző) „adja át” egy formális eljárás lefolytatása után. Vannak azért olyan jogrendszerek is (elsősorban a skandinávok), amelyben az öröklésben érdekelték rendszerint magánjogi megállapodással rendezik a hagyaték sorsát, és csak a legkritikább esetekben kerül sor állami beavatkozásra az öröklési ügyekbe. Eltérőek viszont a hagyatéki eljárás lefolytatása után kibocsátásra kerülő jogi aktusok mind alaki megjelölésük (végzés, határozat, öröklési bizonyítvány, közokirat), valamint a jogi természetük, és a hozzájuk fűződő joghatások tekintetében is. E különbségekkel indokolható, hogy az európai polgári jogi együttműködésekben és az Európai Unió keretében megvalósuló igazságügyi együttműködésben a közelmúltig érintetlen területnek számított az öröklési jog. Az öröklés kérdéseit és a végrendeletekre vonatkozó szabályokat az uniós normák is kifejezetten kirekesztették a tárgyi hatályuk alól.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012. július 4-i 650/2012/EU Rendelete (az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről²¹³) (a továbbiakban: a Rendelet) megalkotásáig az öröklési jog határon átnyúló kérdéseit ezért kizárólag a tagállamok autonóm nemzetközi magánjoga, valamint a tagállamok közötti (általában) kétoldalú nemzetközi szerződések szabályozták.

A Rendelet előtti időben a külföldi hagyatéki elemeket tartalmazó ügyekben az örökösök minőség igazolására a legtöbb állam kizárólag a saját joga által ismert fajtájú határozatot vagy okiratot fogadta el. Az egyes államokban hozott öröklési határozatok, illetőleg az ott kiállított közokiratok szabad mozgása számos akadályba ütközött, vagy a már említett kétoldalú egyezmények keretében volt biztosított. Az öröklési ügyekben érdekelt személyek az esetek jelentős részében arra kényszerültek, hogy az ugyanazon örökhagyó utáni öröklés tekintetében is minden olyan államban, ahol hagyatéki vagyon maradt, külön eljárást kezdeményezzenek a hagyatékhhoz való hozzájutás érdekében.

²¹² Lásd: Ptk. 7:93. § (osztályos egyezség)

²¹³ Megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának 2012. július 27-i, L 201. számában (107. o.), hatályos 2012. augusztus 16-tól.

A Rendelet hatálybalépésig a nemzetközi magánjogi kódexként emlegetett 1979. évi 13. tvr. a Magyarországon fekvő ingatlanok öröklésénél kizárólagos joghatóságot írt elő. kimondva, hogy kizárólag magyar bíróság vagy más hatóság járhat el a belföldön fekvő ingatlannal kapcsolatos dologi jogi hatályú jog érvényesítése iránti eljárásban, és a magyar állampolgárságú örökhagyó belföldi hagyatékát érintő hagyatéki eljárásban.²¹⁴ Az alkalmazandó jogra pedig az örökhagyó állampolgárságát tekintette alapvető szabályozó elvnek, amikor így rendelkezett: az öröklési jogviszonyokat annak a jognak az alapján kell elbírálni, amely az örökhagyónak halála időpontjában személyes joga volt.²¹⁵

Az Európai Tanács felismerve az egységesítésben rejlő előnyöket a 2004. november 4-én és 5-én Brüsszelben tartott ülésén új programot fogadott el, „Hágai program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban” címmel. Ez a program hangsúlyozta, hogy az öröklési ügyekre vonatkozó olyan jogi eszközt kell elfogadni, amely foglalkozik különösen a jogszabályok közötti kollízió, a joghatóság, az öröklési kérdésekkel kapcsolatban hozott határozatok kölcsönös elismerése és végrehajtása, valamint az európai öröklési bizonyítvány kérdésével.

A Hágai programban megfogalmazott célkitűzések megvalósítása érdekében alkották meg a Rendeletet, egybegyűjtve a joghatósággal, az alkalmazandó joggal, a határozatok, a közokiratok és a perbeli egyezségek elismerésével – vagy adott esetben elfogadásával –, végrehajthatóságával és végrehajtásával, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetésével kapcsolatos rendelkezéseket.

A Rendeletet 2012. július 4. napján fogadták el, szabályai 2015. augusztus 17-től közvetlenül alkalmazandóak.²¹⁶ A megjelölt napon vagy ezt követően elhunyt személyek utáni öröklési ügyeket a magyar jogalkalmazóknak már a Rendelet szerint kell lefolytatniuk, illetve a Rendelet alapján más tagállamban lefolytatott öröklési ügyekben hozott határozatokat, illetve ott kiállított európai öröklési bizonyítványokat végrehajtaniuk. A Rendelet hatályba lépésével összefüggésben a kapcsolódó magyar igazságügyi tárgyú jogszabályok (többek között a hagyatéki eljárásról szóló törvény) módosítását a 2015. évi LXXI. törvény végezte el.

A Rendelet szabályait minden öröklési kérdésben alkalmazni kell. Csupán egyetlen öröklési jogi természetű kérdést zár ki a rendelet a tárgyi hatálya alól: nem terjed ki a szóbeli végintézkedés alaki érvényességére.²¹⁷ Nem terjed ki a Rendelet hatálya egyebek mellett a dologi jog körébe tartozó jogkérdésekre sem. A nemzeti jogrendszerekben az ingatlanok (illetve más vagyontárgyak) nyilvántartására vonatkozó szabályozás szintén egyedi és zárt rendszert képez, meghatározva egyebek között azon jogokat, tényeket, és azon adatok körét is, amelyeknek a nyilvántartásba történő bejegyzésére lehetőség van. A Rendelet nem kötelezi a tagállamokat arra, hogy a területükön lévő vagyontárgyak vonatkozásában érvényesülni engedjenek olyan fajtájú dologi jogokat, melyeket saját jogrendszerük nem ismer, illetőleg arra sem, hogy lehetővé tegyék az ilyen ismeretlen dologi jogok bejegyzését a közhiteles nyilvántartásaikba. Az ilyen helyzetek kezelésére a rendelet az adaptáció módszerének

²¹⁴ A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr (Nmtvr) 2015. augusztus 16. napjáig hatályban volt 62/A. §-a.

²¹⁵ Lásd: Nmtvr. 2015. augusztus 16. napjáig hatályban volt 36. § (1) bekezdés

²¹⁶ Rendelet 83. cikk (1) bekezdés: Ezt a rendeletet a 2015. augusztus 17-én vagy azt követően elhunyt személyek utáni öröklésre kell alkalmazni.

²¹⁷ Lásd: Nmtvr tvr. hatályos 36. §

alkalmazását írja elő, amit a magyar jog a 2015. évi LXXI törvény által szabályozott megfeleltetési nemperes eljárás létrehozásával valósított meg.

A Rendelet újdonsága, hogy a szabályozási rendszerében fő kapcsolóelvként az örökhagyó halálának időpontjában fennállott szokásos tartózkodási helyét határozza meg, amely mind a joghatóság, mind pedig az alkalmazandó jog meghatározása tekintetében irányadó. A Rendelet bevezető rendelkezései szerint a napjainkra általánossá vált nagyfokú nemzetközi mobilitásra tekintettel a tartózkodási hely fejezi ki legjobban azt, hogy valamely személy melyik államhoz, illetve jogi kultúrához kötődik a legszorosabban. A szakirodalom²¹⁸ a nemzetközi tendenciákat egyébként is úgy értékeli, hogy a szokásos tartózkodási hely koncepciója fokozatosan tört magának utat a nemzeti jogrendszerek kollíziós és joghatósági szabályaiban és már évek óta jelen van a házassági, a szülői felelősségi, valamint a tartási jogviszonyok határokon átnyúló vonatkozásait szabályozó uniós normákban. A fogalom tartalmát illetően azonban ennek ellenére nem csökken a bizonytalanság. A rendelet értelmező rendelkezéssel nem segíti a jogalkalmazók munkáját, amiből arra kell következtetni, hogy uniós szinten talán nem is lehet definiálni. A Rendelet preambuluma (23) bekezdése szerint „a szokásos tartózkodási hely meghatározása céljából az öröklés ügyében eljáró hatóságnak átfogóan kell értékelnie az örökhagyónak a halálát megelőző években és az elhalálozása időpontjában fennálló életkörülményeit, figyelembe véve az összes releváns tényállási elemet, különösen az örökhagyónak az érintett államban való tartózkodása időtartamát és gyakoriságát, valamint annak körülményeit és indokait. Az így meghatározott szokásos tartózkodási hely szoros és tartós kapcsolatot kell, hogy jelentsen az érintett állammal e rendelet konkrét célkitűzéseinek figyelembevételével.” A Preambulum következő bekezdéseiben a Rendelet alkotói ajánlásokat fogalmaznak meg, amely szerint például az öröklésre alkalmazandó jog meghatározását illetően vizsgálendő lehet az is, hogy az örökhagyó a szokásos tartózkodási helye szerinti államba csak igen kevéssel az elhalálozása előtt költözött és az ügy összes körülményei akár arra is utalhatnak, hogy egy másik államhoz nyilvánvalóan szorosabb kapcsolat fűzhető. A tanulmányom korábbi szakaszában ezen az eljárások lefolytatása szempontjából nagyon fontos, ám mégis bizonytalan kérdésekre bátorkodtam a „mese elem” továbbéléseként utalni.

A Rendelet bevezető rendelkezéseiben a jogalkotó egyébként közli, hogy maga is tisztában van a problémával és szinte sajnálva a jogalkalmazót előre vetíti: „egyes esetekben az örökhagyó szokásos tartózkodási helyének megállapítása összetettnek bizonyulhat. Ez különösen akkor fordulhat elő, ha az örökhagyó szakmai vagy gazdasági okokból külföldre került és ott dolgozott, esetenként hosszú ideig, azonban a származási államával szoros és tartós kapcsolatot őrzött meg. Ez az eset az adott körülményektől függően úgy is értékelhető, hogy az örökhagyó szokásos tartózkodási helye továbbra is a családi és társadalmi életének központját képező származási államban található. További összetett esetek adódhatnak abból, ha az örökhagyó élete során felváltva több államban élt, vagy az egyik államból a másikba utazott, ugyanakkor egyik államban sem telepedett le állandó jelleggel. Amennyiben az örökhagyó az egyik érintett állam állampolgára volt, illetve összes jelentősebb vagyontárgya az egyik érintett államban volt fellelhető, akkor az örökhagyó

---

²¹⁸ Szöcs Tibor: Az állampolgárság szerepének változása a nemzetközi öröklési viszonyok terén, különös tekintettel a küszöbön álló reformra. Közjegyzők Közlönye, 2015/1.

állampolgársága vagy ezeknek a vagyontárgyaknak a fellelhetősége különleges tényező lehet az egész tényállás átfogó értékelésekor.²¹⁹„

Tekintettel arra, hogy a Rendelet egyik deklarált célja a párhuzamos hagyatéki eljárások elkerülése, ez megvalósíthatatlan lesz a szokásos tartózkodási hely fogalmának egységes uniós szintű értelmezése nélkül. A fogalom egységes értelmezését szolgálhatja egy európai adatbázis is, amely az egyes tagállamoknak a szokásos tartózkodási hely meghatározásával kapcsolatos joggyakorlatát gyűjti és teszi elektronikusan elérhetővé.

A magyar jogalkalmazásban a szokásos tartózkodási hely meghatározásának egységes gyakorlatát segíti elő a hagyatéki eljárás egyes cselekményeiről szóló 29/2010. (XII. 31.) KIM rendeletet módosító 12/2015. (VII. 23.) IM rendelet, amely 2015. augusztus 17. napjától kiegészítette a hagyatéki leltár elkészítéséhez kitöltendő nyomtatvány adattartalmát.

A Rendelet alapelvi szinten fogalmazza meg a hagyaték egységének elvét, amikor nem tesz különbséget az alkalmazandó jog meghatározása, illetőleg a joghatóság terén sem a hagyatéki vagyontárgyak jogi jellege (ingó vagy ingatlan dolgok, vagyoni értékű jogok), sem pedig azok fellelhetősége (az eljáró bíróság tagállama, más tagállam vagy harmadik állam) szerint.

A Rendelet egységesíti a joghatósági szabályokat azon esetekre nézve is, amikor az örökhagyónak a tagállamokon kívül volt halálakor a szokásos tartózkodási helye.²²⁰ A Rendelet hatályba lépését követő öröklési eljárásokban már nem alkalmazhatók a tagállami nemzeti jogok joghatósági szabályai. A joghatóságot kizárólag az uniós jog szabályozza, akár a tagállamok valamelyikében volt az örökhagyó szokásos tartózkodási helye, akár harmadik államban.²²¹

A rendelet általános joghatósági szabálya (4. cikk) az örökhagyó halálakor szokásos tartózkodási helyén alapul függetlenül attól, hogy a hagyatéki vagyont milyen vagyontárgyak képezik, és azok hol lelhetőek fel. Főszabályként az öröklés egészére alkalmazandó jog annak az államnak a joga, amelynek a területén az örökhagyó szokásos tartózkodási helye elhalálozásának időpontjában volt (21. cikk). Az általános joghatóság még a külföldi államban fekvő ingatlan hagyatékra is kiterjed, ami a Rendelet hatályba lépését megelőző nemzeti jogok joghatósági szabályaival az öröklési ügyeket érintő nemzetközi szerződések ingatlanokra vonatkozó rendelkezéseivel teljesen ellentétes joggyakorlatot eredményez.

Egy adott személy az utána történő öröklés egészére irányadó jogként azonban végintézkedés formájában tett nyilatkozatban választhatja annak az államnak a jogát, amelynek állampolgárságával a választás megtételekor vagy az elhalálozás időpontjában rendelkezik (22. cikk). A jogválasztással azonban csak arra ad lehetőséget a Rendelet, hogy az örökhagyó (a halálakor szokásos tartózkodási hely államának joga helyett) a halálakor vagy a választás időpontjában meglévő állampolgársága szerinti jogot válassza. Az örökhagyó más jogot nem választhat és az általa választott jognak valamely tagállam jogának kell lennie. A jogválasztás csak teljes körű lehet. Nincs mód például csak az ingatlan vagyonra vonatkozóan külön jogot választani.

²¹⁹ Rendelet bevezető rendelkezések (25) bekezdés.

²²⁰ Rendelet 10. cikk.

²²¹ 2015. augusztus 17. napjával hatályukat veszítették a Hetv 104. §-a és az Nmtvr –nek a 7. és 8. lábjegyzetben idézett rendelkezései.

Annak következtében, hogy a Rendelet az általános joghatóságot és az alkalmazandó jogot egyaránt az örökhagyó halálakori szokásos tartózkodási helye alapján határozza meg, a Rendelet hatálybalépését követően az unióban az öröklési ügyek nagy részében az eljáró közjegyző vagy bíróság a saját jogát alkalmazza. Az alkalmazandó jog és az eljáró hatóság egybeesését az uniós jogalkotó azon esetekben is meg kívánta őrizni, amikor az örökhagyó a 22. cikk alapján a szokásos tartózkodási helye szerinti jog helyett az állampolgársága szerinti jogot választotta. A Rendelet 5–9. cikkei ugyanis olyan rendelkezéseket tartalmaznak, amelyek azt hivatottak elősegíteni, hogy az eljárás helye ilyen esetekben is kövesse a választott jogot. E szabályok szerint azon közjegyző vagy bíróság, amelyik a rendelet 4. vagy 10. cikke alapján egyébként joghatósággal rendelkezne az öröklési ügyben, „lemond” a joghatóságról, vagyis megállapítja joghatóságának hiányát, és helyette a választott jog szerinti tagállam bírói fóruma jár el.

Másfelől jelentősége lehet az öröklési eljárásban érdekelt felek akaratelhatározásának is. A felek legalább egyikének kérelme (6. cikk a) pont), a közöttük létrejövő megállapodás (5. cikk), avagy a joghatóság kifejezett elismerése (7. cikk c) pont) vagy annak hallgatólagos elfogadása (9. cikk (1) bekezdés) az előfeltételét képezi annak, hogy az öröklési ügy az eredetileg joghatósággal rendelkező (4. vagy 10. cikk szerinti) bíróság/közjegyző helyett a választott jog tagállamának hatósága előtt kerüljön rendezésre.

A Rendelet 10. cikke szerint, ha az örökhagyó szokásos tartózkodási helye elhalálozásának időpontjában nem valamely tagállamban található, a hagyatéki vagyontárgyak helye szerinti tagállam bíróságai mégis joghatósággal rendelkeznek az öröklés egészében történő határozathozatalra (kiegészítő joghatóság), ha az örökhagyó elhalálozásának időpontjában rendelkezett ennek a tagállamnak az állampolgárságával; vagy ennek hiányában az örökhagyó előző szokásos tartózkodási helye az említett tagállamban volt, amennyiben ez a szokásos tartózkodási hely a bírósági eljárás kezdő időpontjától visszafelé számított öt évnél nem korábban változott meg. Ezenkívül megalapozhatja a kiegészítő joghatóságot a hagyatéki vagyon fekvése is, mert ha egyik tagállam bírósága sem rendelkezik a fentebb említett kiegészítő okokra tekintettel joghatósággal, a hagyatéki vagyontárgyak helye szerinti tagállam bíróságai mégis joghatósággal rendelkeznek az e vagyontárgyak tekintetében történő határozathozatalra. A 10. cikkben nevesített joghatósági okok sorrendje azonban kötött. A 10. cikk szerinti kiegészítő joghatósági szabályok alkalmazásának célja a tagállamok közötti pozitív joghatósági összeütközések megelőzése.

*

A fentebb vázaltszerűen felvillantott szabályokkal érzékeltetni kívántam, hogy a nemzetközi összefüggéseket tartalmazó öröklési ügyekben már önmagában annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy az ügyben (joghatóság hiányában) van-e helye eljárásnak, vajon a Magyarországon meginduló ügyekkel párhozamosan nem indult-e más országban is hagyatéki eljárás (a Rendelet korábban idézett szövegét elfogadva) igen összetett feladat.

A szerkesztők által szabott terjedelmi korlátokra tekintettel nem volt lehetőség az alkalmazandó jog, a határozatok elismerésének és az európai öröklési bizonyítvány szabályainak elemzésére. Megköszönve a kötetben való megjelenés megtisztelő lehetőségét tisztelettel felajánlom, hogy az ezekkel kapcsolatos joggyakorlat elemzésére Tremmel Flórián Professzor Úr 100. születésnapjára készülő

tanulmánykötetben szívesen visszatérek, a kéziratnak az ünnepelt részére történő személyes átadása reményével.

Felhasznált irodalom:

1. Christoph Döberinger: (Kötelező?) Jogválasztás az európai öröklési jogi rendelet alapján. Közjegyzők Közlönye 2015/6.
2. Csonka Péter: Új megoldások és kritikai meglátások az elfogadott Európai Öröklési Rendelettel kapcsolatban. Közjegyzők Közlönye, 2014/5.
3. Szócs Tibor – Szirányi Pál: Egységes öröklési jogi kollíziós szabályok Európában. Magyar Jog, 2010/10.
4. Szócs Tibor: Az állampolgárság szerepének változása a nemzetközi öröklési viszonyok terén, különös tekintettel a küszöbön álló reformra. Közjegyzők Közlönye, 2015/1.
5. Szócs Tibor: Európai Öröklési Bizonyítvány – új lehetőség a külföldi hagyatékkal kapcsolatos igények érvényesítésére. Ügyvédvilág, 2015. április.

Than Alexandra Katalin: Az elektronikus technikai eszköz hatása a házi őrizet fejlődésére

Nagy örömmre szolgál, hogy a Tremmel Flórián professor emeritus születésnapjára íródó tiszteletkötet részese lehetek. A büntető eljárásjog kiemelkedő oktatójának „A kényszerintézkedések a büntetőeljárásban” című műve már annak idején, hallgató koromban felkeltette az érdeklődésemet a kényszerintézkedések iránt. 1992-ben – a hivatkozott írás megjelenésekor – még a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényben rendelkezett a jogalkotó a büntetőeljárás eredményességét szolgáló kényszerintézkedésekről. Számos módosítást követően, 2003 júliusában lépett hatályba az úgynevezett új Be., az 1998. évi XIX. törvény. Az évek során e kényszerintézkedések szabályozása többször is módosult a hivatkozott törvényekben. 2016-ban pedig már egy újabb büntetőeljárásról szóló törvény előkészülete van folyamatban. A házi őrizet mint az előzetes letartóztatás helyettesítő intézménye szintén jelentős változásokon ment keresztül bevezetése, azaz 2000 óta.

A kényszerintézkedések szerepe

A kényszerintézkedések a büntetőügyekben eljáró hatóságok által a büntetőeljárás sikere érdekében, eljárási célokra, elsősorban a terhelttel szemben alkalmazható kényszer tartalmú cselekmények, amelyek szükségszerűen az alapvető alkotmányos jogoknak, az úgynevezett emberi jogoknak különböző mértékű korlátozásával járnak.²²² A kényszerintézkedések elengedhetetlen, szükséges eszközei a büntetőeljárás sikeres lefolytatásának.

Tremmel a következőképpen fogalmazza meg a kényszerintézkedések szükségességét: Amennyiben büntetőeljárás indul, „a büntetőeljárás eredményesen nem folytatható le és ezért maga a büntetőeljárás sem gondolható el kényszerintézkedések nélkül.”²²³ Ugyanígy Tremmel írja azt, hogy „a kényszerintézkedések szabályozási módjában jól tükröződik két alapkövetelménynek, nevezetesen az úgynevezett emberi jogok biztosításának és a büntetőjogi felelősségre vonás eredményességének, azaz a büntetőeljárás „régikettős szorításának” komplementer jellege. Mindkettő szükséges ugyanis, de egymást korlátozó hatású lehet.”²²⁴

A kényszerintézkedésekkel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy kétségtelen, hogy érdekkonfliktus van az alapvető jogok érvényesítése és a bűnüldözés, illetőleg a büntető igazságszolgáltatás között, de ennek feloldása a törvény által megvalósulhat, ha az megfelelő egyensúlyt teremt közöttük.²²⁵

---

²²² Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2014. 184. o.

²²³ Tremmel Flórián: A kényszerintézkedések a büntetőeljárásban. Egyetemi Jegyzet. PTE Állam-és Jogtudományi Kar, 1992. 2. o.; Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2001. 287. o.

²²⁴ Tremmel Flórián: A kényszerintézkedések a büntetőeljárásban. Egyetemi Jegyzet. PTE Állam-és Jogtudományi Kar, 1992. 3. o Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2001. 287. o.

²²⁵ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris, Budapest, 2008. 301. o.

Az arányosság elve alapján elvileg csak akkor kerülhet sor előzetes letartóztatásra, ha ez elkerülhetetlenül szükséges. Így a bíróságok nehéz helyzetbe kerülnek, ha nem indokolt a személyi szabadság súlyosabb korlátozása, azonban bizonytalan, hogy a terhelt megjelenik-e az eljárási cselekményeknél. Ezért van szükség a helyettesítő intézményekre, így a házi őrizetre is.²²⁶

A házi őrizetről dióhéjban

A házi őrizettel a terhelt mozgási szabadságát és a tartózkodási helye szabad megválasztásának jogát korlátozzák egy meghatározott helyen tartózkodásra – lakás és ahhoz tartozó bekerített hely – kötelezés keretében. Ezzel az intézkedéssel a büntetőeljárás eredményes lefolytatását lehet szolgálni. A terhelt nem kerül be a büntetés-végrehajtási intézet káros hatással bíró közegébe, hanem a bíróság által kijelölt házban, lakásban, stb. köteles – az előzetes letartóztatás helyett – az előzetes fogvatartásban töltendő időtartamot letölteni.

Elrendelése akkor megalapozott, ha a bűncselekmény jellegére, a büntetőeljárás tartamára, a terhelt eljárás során tanúsított magatartására tekintettel az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok ezzel a kényszerintézkedéssel is elérhetőek, és annak feltételei fennállnak.²²⁷

A házi őrizet mint kényszerintézkedés 2000. március 1. óta alkalmazható a büntetőeljárásban, ekkortól lehet – az ellenőrzés módját tekintve – elektronikus technikai eszközzel is elrendelni azt. Magyarországon a mozgáskövetővel történő ellenőrzési módhoz szükséges technikai háttér és az azzal történő alkalmazás a gyakorlatban először 2013-ban realizálódott.

Az elektronikus technikai eszközzel történő ellenőrzés kezdetei

Az elektronikus mozgáskövető eszköz fejlődés-történetének kezdeteiről, a külföldi szakirodalomban használt „Electronic Monitoring” kifejezéssel illetett alkalmazás kialakulásáról esik pár szó a következőkben.

Az elektronikus házi őrizet „anyaországá” az Amerikai Egyesült Államok.

Az elektronikus technikai eszközzel történő ellenőrzés gondolata először az 1960-as évek végén jelent meg a Harvard Egyetem pszichológia professzora, Ralph Schwitzgebel cikkében – „Issues in the use of an electronic rehabilitation system with chronic recidivists” címmel –, amelyben a szerző egy különös találmánnyal foglalkozik. Schwitzgebel azt állította, hogy új technológiai fejlesztések révén lehetőség nyílhat a terheltek fogvatartásának új alternatívájára. Úgy vélte, hogy ha az elektronikus technológiát helyesen használják fel, akkor a terheltek korábban visszanyerhetnék szabadságukat és visszakerülhetnének a közösségbe.²²⁸ Az említett elektronikus eszköz alkalmas lehetne arra, hogy a viselője tartózkodási helyét figyelemmel kísérjék, információt szolgáltatson tevékenységéről, kommunikáljanak vele, és ha szükséges, befolyásolják a terhelt viselkedését. Mindez a hivatkozott cikk

²²⁶ Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 191. o.

²²⁷ Fantoly Zsanett: Szabadságvesztéssel (szabadságkorlátozással) járó kényszerintézkedések. In: Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Kovács Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jogi alapjai. Bába Kiadó, Szeged, 2004. 301. o.

²²⁸ Schwitzgebel, Ralph K.: Issues in the use of an electronic rehabilitation system with chronic recidivists. In: Law & Society Review Volume III Number 4. 597-598.

megírásakor még csak kísérleti fázisban volt Cambridge-ben, Massachussets államban.²²⁹ A Schwitzgebel által elképzelt alkalmazás jelentősen hasonlít a ma használatos elektronikus ellenőrzött házi őrizethez.

Schwitzgebel kutatásaitól függetlenül 1983-ban Albuquerque-ben (Új-Mexikó, USA) kifejlesztették a ma is használatos rendszer elődjét, amely Jack Love bíró nevéhez fűződik, aki először rendelte el az elektronikus nyomkövető eszköz alkalmazását. A bíró az ötletet az egyik Pókember képregényből merítette, amelyben Pókembert az egyik ellenfele egy elektronikus karbilinccsel figyelte meg.²³⁰

Az „Electronic Monitoring” fogalma, alkalmazásának módja és célja

Az amerikai gyökerű, úgynevezett „Electronic Monitoring” az évtizedek folyamán Európában és más földrészeken is jól elterjedt jogintézménnyé vált sokrétű alkalmazási lehetőségekkel, ami valójában az összefoglaló elnevezése az elektronikus mozgáskövető eszközzel történő megfigyelésnek a büntető igazságszolgáltatás során.

Az elektronikus mozgáskövető rendszer az USA-ból Nagy-Britannián át áramlott be Nyugat-Európába, majd Nyugatról Kelet felé haladva lassan terjedt Közép- és Közép-Kelet-Európa irányába.

Az Európa Tanács Electronic Monitoringról szóló CM/Rec (2014)4. számú ajánlásában meghatározza annak fogalmát. Az „Electronic Monitoring” a megfigyelés típusára vonatkozó általános kifejezés, amellyel a büntető igazságszolgáltatási folyamat során személyek tartózkodási helyét, mozgását és egyéni viselkedését figyelik meg. Az elektronikus ellenőrzés jelenlegi formái a rádióhullámon, biometrikus vagy műholdas nyomkövető technológián alapulnak. Az érintett személy egy jeladó eszközt visel magán és annak segítségével ellenőrzik távfelügyelet keretében.²³¹

Az elektronikus ellenőrzést – nemzeti joghatóságoktól függően – a büntető igazságszolgáltatás során használják különböző módokon, így a tárgyalás előtti szakaszban, felfüggesztett szabadságvesztésnél vagy annak végrehajtása feltételeként. Elrendelhető a közösségben végrehajtott büntetőjogi szankció vagy intézkedés ellenőrzésére („stand-alone”) vagy pártfogó felügyeleti eljárásokkal kombinálva. További alkalmazási lehetősége lehet a büntetés-végrehajtási intézetben levő terheltekkel szemben mint „pre-release” (korábbi elbocsátás) intézkedés, illetve a büntetés-végrehajtási intézetből feltételes szabadlábra helyezés keretében. Előfordulhat egyes elkövetői típusoknál, – azok intenzív irányítására, illetve felügyeleti intézkedésként –, büntetés-végrehajtási intézetben az elkövetők belső mozgásának megfigyelésére és/vagy nyitott büntetés-végrehajtási intézet határain belül, meghatározott bűncselekmények áldozatainak egyes gyanúsítottaktól vagy elkövetőktől való elkülönítésére.²³²

Célja az intézetek túlszűfoltóságának enyhítése a terheltek intézeti fogvatartásának elkerülésével, állandó felügyelet biztosítása az előzetes letartóztatás helyettesítése esetére, ezáltal a költségek csökkentése. További szándék az elektronikus ellenőrzéssel a kriminalizálódás lehetőségének megelőzése, illetve az

²²⁹ Anthropotelemetry: Dr. Schwitzgebel's Mashine. Harvard Law Review, 1966. 403.

²³⁰ Wittstamm, Katja: Elektronischer Hausarrest? Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999. 13.

²³¹ Európa Tanács Miniszterek Bizottsága a CM/Rec(2014)4 számú ajánlása II. pont

²³² Európa Tanács Miniszterek Bizottságának CM/Rec (2014) 4 számú ajánlása II. pont

elítéltekkel szembeni alkalmazás esetén a visszaesés lehetőségének csökkentése reszocializációs program segítségével.

Az elektronikus eszközzel történő ellenőrzés Magyarországon

A kényszerintézkedések körében az elektronikus mozgáskövető eszközzel történő ellenőrzésre a házi őrizet keretében van lehetőség hazánkban.

Az elektronikus ellenőrzés során a terhelt egy műanyagból készült jeladót („lábbilincs”) visel a bokáján. Ez jelzéseket bocsát ki a vevőegység részére, amely a – bíróság által kijelölt – lakásba kerül beépítésre. A vevőegység feladata, hogy a beérkezett jeleket a telefonos összeköttetés segítségével továbbítsa az ellenőrző központ számítógépének. A lábbilincs révén közvetített, a vevőegység továbbításával a központba beérkező adatok összehasonlításra kerülnek a terhelt részére előírt követelményekkel. Ha az érintett személy az előírással ellentétben nem tartózkodik a számára előírt helyen, az ellenőrzőhelyen található számítógép riasztja az illetékes hatóságot. A modernebb technikai megoldások már mobiltelefon és műholdas rendszer segítségével működnek.

2015. november 18-án Magyarországon 409 gyanúsított volt házi őrizetben. Ebből 283 fő, azaz 69 százalék felügyeletét elektronikus mozgáskövető eszközzel végezte a rendőrség. A korábbi 24 órás rendőri felügyelet költségéhez viszonyítva gyanúsítottanként havonta csaknem félmillió forinttal kevesebbe kerül a házi őrizet szabályainak ellenőrzése.²³³

Az elektronikus technikai eszközt, egy másik kényszerintézkedésnél, a távoltartásnál lehet még jól hasznosítani. A technikai fejlődés segítségével az úgynevezett távoltartás – amely hazánkban a kényszerintézkedések közé tartozik – ellenőrzését több európai országban szintén elektronikus nyomkövető eszközzel végzik. Ugyanis a jelzőrendszer fordítva is működik, nemcsak azt jelezheti, hogy a terhelt kilépett a meghatározott körzetből, hanem az is kiválthatja a megfelelő jelzést, ha a személy bekerül egy meg nem engedett körzetbe.

Nyugat-Európában például otthoni erőszak elkövetése esetében a rendszert úgy alkalmazzák, hogy az áldozat házába egy kiegészítő készülék kerül. Ha a terhelt bekerül a vevőegység sugarába, akkor az megfelelő hangjelzést ad le mind az áldozat, mind pedig a rendőrség irányába, sőt riasztóhoz hasonló hangerővel is bír, így a környezet (pl. a szomszédok) figyelmét is felkelti, ezáltal a terheltre is elrettentő hatással bírhat.²³⁴

A kényszerintézkedések körén túllépve meg kell említeni, hogy Magyarországon az elektronikus mozgáskövető eszközt a büntetés-végrehajtás során 2015. április 1-től reintegrációs őrizet keretében is alkalmazzák. Ennek lényege, hogy a törvényi feltételek fennállása esetén a büntetés-végrehajtási bíró engedélyezheti, hogy az érintett elítéltek a lakóhelyükön töltsék le szabadságvesztés büntetésük hátralévő részét, legfeljebb hat hónapot.²³⁵

²³³ Harle Szilvia: Biztosabb a házi őrizet lábbilincssel. <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsaru-magazin/biztosabb-a-hazi-orizet-labibilincssel> (2016. 04. 02.)

²³⁴ Nogala Detlef – Haverkamp, Rita: Elektronische Bewachung. Stichworte zur punitiven Aufenthaltskontrolle von Personen. Datenschutz und Datensicherheit (DuD) 2000/1 32.; Weber, Jonas Peter: Der elektronisch überwachte Hausarrest und seine versuchsweise Einführung in der Schweiz. Helbing & Lichtenhahn, Basel, 2004. 24.

²³⁵ Szabályozását lásd részletesen a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben.

Összefoglalás

Majdnem világszerte általános az a tendencia, hogy a fogva tartási intézetek túlsúlyosak és a fogva tartás meglehetősen költséges. A terheltek további kriminalizálódástól való megóvása, illetve később a megfelelő visszavezetésük a társadalomba a büntetés letöltése után nehéz problémákat vet fel. Ennek a problematikus helyzetnek a megoldására keresték az alkalmazó országok a megfelelő eszközt és vezették be az „Electronic Monitoring” intézményét.

Az elektronikus technikai eszközzel való ellenőrzés célja tehát az igazságszolgáltatás erősítése, a költséghatékonyság, a büntetés-végrehajtási intézetek terheltségének redukálása, a terhelt védelme a kriminalizálódástól, vagy annak elmélyülésétől.

Mindaddig, amíg hazánkban még viszonylag új jogintézménnyről beszélhetünk, addig az USA-ban már az 1980-as évektől, Nagy-Britanniában és több más országban az 1990-es évektől működő igazságszolgáltatást támogató intézménnyről van szó. A statisztikák több tízezer fogvatartottról és jelentős költségmegtakarításokról írnak az USA-ban és Európában is. Fontos tény azonban, hogy az Electronic Monitoring-ot alkalmazó országok többségében, a nehézkes kísérleti fázisokat és a kezdeti akadozó működést követően, a saját, illetve más országok példájából gyűjtött tapasztalatok segítségével jutottak el – hosszú évek során – a jól funkcionáló és költséghatékony intézményhez.

Felhasznált irodalom

- Anthropotelemetry: Dr. Schwitzgebel's Mashine. Harvard Law Review 80. 1966. 403-421.
- Európa Tanács Miniszterek Bizottságának CM/Rec (2014)4 számú ajánlása az Electronic Monitoringról.
- Fantoly Zsanett: Szabadságvesztéssel (szabadságkorlátozással) járó kényszerintézkedések. In: Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Kovács, Judit – Lőrinczy György – Vida, Mihály: A büntetőeljárás jogi alapvonalai. Bába Kiadó, Szeged, 2004.
- Harle Szilvia: Biztosabb a házi őrizet lábbilincessel. <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsar-magazin/biztosabb-a-hazi-orizet-labbilincessel> (2016. 04. 02.)
- Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2014.
- Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002.
- Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris, Budapest, 2008.
- Nogala, Detlef – Haverkamp, Rita: Elektronische Bewachung. Stichworte zur punitiven Aufenthaltskontrolle von Personen. Datenschutz und Datensicherheit (DuD) 2000/1.
- Schwitzgebel, Ralph K.: Issues in the use of an electronic rehabilitation system with chronic recidivists. Law&Society Review Volume III Number 4.
- Tremmel Flórián: A kényszerintézkedések a büntetőeljárásban. Egyetemi Jegyzet. PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 1992.

- Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2001.
- Weber, Jonas Peter: Der elektronisch überwachte Hausarrest und seine versuchsweise Einführung in der Schweiz. Helbing & Lichtenhahn, Basel, 2004.
- Wittstamm, Katja: Elektronischer Hausarrest? Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999.

Tóth Gabriella: Adott is meg nem is, kapott is meg nem is – gondolatok napjaink pártfogó felügyeletéről

„Persze, hogy a bűnös kötelessége a bűnbánat. De miért? Mert csak így tisztázhatja önmagának, miben is vétkezett. Ám a bűnbánat pillanata a megszentelődése is. S több annál. A múlt leküzdésének eszköze.”

(Oscar Wilde: Sóhaj a mélyből)

Akinek születésnapjáról kollégái, barátai, tisztelői, tanítványai egy tiszteletkötet kiadásával is megemlékeznek, azt minden joggal lehet jeles személyiségnek nevezni, mert ez azt mutatja, hogy munkájával jelentős hatást gyakorolt a tudományra. Professzor úrnak jómagam nemcsak tanítványa voltam, hanem néhány évig az általa vezetett akkori Büntető Eljárásjogi és Kriminálisztikai Tanszéken mellette dolgozhattam tanársegédként. Visszagondolva azokra az évekre az ünnepelt szakmai munkássága mellett először a tenisz, a sakk és a humora jut eszembe, illetve hogy szívesen énekelt, szavalt franciául. Előadásain, valamint az együtt vizsgáztatások alkalmával elhangzott néhány mondata máig fülemben cseng. A minap fiatalkorú pártfogoltam tárgyalására várakozva a bíróság folyosóján a következő párbeszédre lettem figyelmes. Odalépett a vádlotthoz kirendelt védője – akit akkor látott először – és kioktatta védencét, hogy terheltként sok mindent megtehet, nyugodtan hazudhat, ha úgy gondolja. Erről eszembe jutott „A terhelt jogállása, a terhelt vallomása mint bizonyíték” című vizsgatétel. Ha ezt húzta a hallgató, a professzor úr mindig megkérdezte tőle, hogy joga van-e hazudni a terheltnek. Az igenlő válasszal azonban még nem szabadulhattak a vizsgázók, jött a következő beugratós kérdés: És erre figyelmeztetni is kell?

Az élet messzire sodort az egyetemi katedrától, jelenleg pártfogó felügyelőként dolgozom, de máig kamatoztatom azt a dogmatikai tudást, amit azokban az években megszereztem. Jelen írásban – a hivatásomról – kifejtett néhány gondolattal tisztelgek az ünnepelt előtt.

A pártfogó felügyeletet leginkább a következő hindu tanmeséhez tudnám hasonlítani.

Hat hindusztáni vak férfi tudomást szerzett egy elefánt nevű állatról és útra kelt, hogy tanulmányozza a természetét. Mikor rátaláltak, egyikük az elefánt oldalába ütközött és arra a következtetésre jutott, hogy az elefánt olyan, mint a fal. A második férfi az agyarával akadt össze és úgy találta, hogy az elefánt olyan, mint a lándzsa. A harmadik, aki a kígyózó ormányt fogta meg, azt állapította meg, hogy az elefánt a kígyóhoz hasonlatos. A negyedik, aki az egyik lábát karolta át, úgy gondolta, hogy az elefánt olyan, mint a fatörzs. Az ötödik a lapátfülek szelét érezte és úgy vélte, hogy az elefánt valami legyezőféle lehet. A hatodiknak az elefánt farka jutott, így ő meg volt győződve arról, hogy az elefánt olyan, mint a kötél. Mindegyikük biztos volt benne,

hogy vizsgálódása az igazsághoz vezette el, és persze részben mindegyiküknek igaza is volt. Másrészt azonban mindannyian tévedtek is.

Azért jutott ez a példázat eszembe, mert alapvetően határozza meg a pártfogó felügyelet megítélését, hogy a szakma prominens szereplői, hogyan vélekednek erről a jogintézményről. Tapasztalatom szerint mást gondol az eljáró ügyész, bíró, de még a pártfogó felügyelők vélekedésében is tapasztalható eltérés. Tovább színesedik a kép, ha a pártfogoltak véleményét is figyelembe vesszük.²³⁶ Pedig ugyanarról a büntetőjogi intézkedésről van szó, és mint a hivatkozott példázatban, ebben az esetben is kicsit mindenkinek igaza is van, meg nincs is. A megítélés különbözősége a pártfogók között leginkább abban érhető tetten, hogy a pártfogó felügyelet végrehajtása során a segítő, támogató eszközöket, vagy a kontroll-funkciót preferálják. Az ügyész, bíró, illetve a pártfogó felügyelő között pedig abban, hogyan ítéli meg a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegését és főleg annak következményét.

A jogintézmény gyökere hazánkban már több mint száz éve létezik. Maga a pártfogó elnevezés Angyal Pál (1873-1949) büntetőjogász, egyetemi tanártól származik, az ő javaslatára került be 1909-ben a magyar jogrendszerbe.²³⁷ A Mr. igazságügyminiszternek 27.100/1909. I. II./ sz. rendelete 6. §-a szerint: „(...) A fiatakorú terheltek egyéniségére és életviszonyaira vonatkozó adatok megszerzésében, a fiatakorú terheltek felügyeletében, elhelyezésében és gondozásában e rendeletben megállapított szabályok szerint a bíróságnak pártfogók segédkeznek (...)”²³⁸

Az eltelt egy évszázad alatt a pártfogói tevékenység formája és tartalma többször átalakult, lényegesen változtak a rá vonatkozó jogszabályok, de az alappillérek ma is ugyanazok: a pártfogolt ellenőrzésével és irányításával annak megakadályozása, hogy a pártfogolt ismételten bűncselekményt kövessen el.

A hatályos szabályozás szerint a pártfogó felügyelet a Büntető Törvénykönyvben meghatározott szankció, amely járulékos jellegű, csak valamely büntetéssel vagy intézkedéssel együtt alkalmazható, önállóan nem. Vannak kötelező, illetve a bíró, ügyész mérlegelési jogkörébe tartozó esetei. Elrendelheti felnőtt korú terheltek esetében a vádemelés elhalasztásánál az ügyész, próbára bocsátásnál, felfüggesztett szabadságvesztés, illetve jóvátételi munkára ítélet mellett a bíróság. Fiatakorúak esetében a törvény nem biztosít mérlegelési lehetőséget, ők a törvény erejénél fogva pártfogó felügyelet alatt állnak a felsorolt esetekben, illetve a visszaeső terheltek, ha a szabadságvesztés végrehajtását a bíróság próbaidőre felfüggesztette, továbbá, ha a fiatakorút a büntetés-végrehajtási bíró a javítóintézetből ideiglenes elbocsátotta.²³⁹

A pártfogó felügyelet végrehajtása során a pártfogók között a mai napig nincs konszenzus abban a kérdésben, hogy a kontrollon, vagy a támogatáson legyen a

²³⁶ „Maga a pártfogóm, segítsen!” – gyakorta elhangzó mondat a pártfogoltak szájából.

²³⁷ Angyal Pál: A patronage. Jogállam, 1909/7. 481-490. o.

²³⁸ Kun Béla – Marschalkó János – Rottenbiller Fülöp: A fiatakorúak támogatására hivatott jótékony célú intézmények Magyarországon. Budapest, 1911.
http://mtdaportal.extra.hu/books/a_fiatakoruak_tamogatasara_hivatott_jotekonycelu_intezmenyek.pdf (2016. 03. 15.)

²³⁹ 2014. évi XXX. törvény egyes törvényeknek a belügyminiszter feladat- és hatáskörével összefüggő módosításáról értelmében a Pártfogó Felügyelői Szolgálat feladat és hatáskörébe tartozó tevékenységek közül a feltételes szabadság tartamára elrendelt vagy megállapított pártfogó felügyelet végrehajtása 2014. augusztus 09. napjától a büntetés-végrehajtási szervezetekhez került át, ezért ezzel jelen írás nem foglalkozik.

hangsúly. Következik ez talán abból, hogy a pártfogó felügyelői munkakör különböző végzettséggel tölthető be.²⁴⁰ Azon pártfogók munkamódszerében, akik a pártfogoltakat ügyfélként, kliensként kezelik, inkább a támogató elemek dominálnak. Nem vitatva, hogy a pártfogó felügyelet végrehajtása során természetesen meg kell jelenniük a támogató elemeknek is, hiszen a Bv. tv. 313. § (2) bekezdése szerint a pártfogolt a pártfogó felügyelői szolgáltatótól²⁴¹ segítséget kérhet, különösen a munkába álláshoz, letelepedéshez, megélhetése és szállása biztosításához, tanulmányai folytatásához, gyógyító kezeléséhez és gyógyító eljárásához. Életvezetési tanácsot kérhet, segítséget kérhet családi kapcsolatainak helyreállításához, kérheti csoportos foglalkozáson való részvételét. Álláspontom szerint azonban a kontroll-elemeknek kell dominálniuk. Ezt támasztják alá a pártfogó felügyeletet szabályozó jogszabályi helyek megfogalmazásai is, amikor is előbb említik az ellenőrzést és az irányítást és csak utána a segítségnyújtást a társadalmi beilleszkedéshez. Ezért sem tartom szerencsésnek – többek között – a pártfogoltakkal kapcsolatban az ügyfél vagy kliens megnevezést, hiszen ezek a kifejezések a segítő hivatásokban megszokottak, és egyfajta mellérendeltséget sugalmaznak, ami fogalmilag kizárt a pártfogó felügyelet során. A pártfogolt ugyanis nincs kezdeményező szerepben, az intézkedés akarata ellenére is kikényszeríthető, és ha nem teljesíti az általános vagy külön magatartási szabályokat, annak jogi következményei vannak.

A pártfogó felügyelet részben az elkövető jogainak korlátozását vagy megvonását jelenti, így joghátrány jellegű, más részben azonban életvitelének pozitív irányú alakítását célzó tevőleges magatartásra kötelezi, amelynek megvalósításához segítséget és támogatást nyújt.²⁴²

A szankció málum eleme abban nyilvánul meg, hogy a pártfogolt általános magatartási szabályként köteles a jogszabályban és a határozatban előírt magatartási szabályokat megtartani, a pártfogó felügyelővel rendszeres kapcsolatot tartani, és a pártfogó felügyelő részére az ellenőrzéshez szükséges felvilágosítást megadni.²⁴³

Ezzel összhangban a Bv.tv. az alábbiak szerint pontosítja a pártfogolt kötelezettségét. A pártfogó felügyelet tartama alatt a pártfogolt köteles a bíróság határozatában előírt külön és az e törvényben meghatározott magatartási szabályokat (a továbbiakban együtt: magatartási szabályok) megtartani, a pártfogó felügyelőnek és a rendőrségnek a magatartási szabályok megtartására és ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseit teljesíteni, a kért felvilágosítást megadni, a pártfogó felügyelő felhívásának eleget tenni, és a kapcsolattartás meghatározott rendszeressége és módja szerint a pártfogó felügyelőnél jelentkezni.²⁴⁴

A bíróság, illetve vádemelés elhalasztása esetén az ügyész a határozatában a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályként kötelezettségeket és tilalmakat írhat elő. A szankció egyéniesítését a külön magatartási szabályok teszik lehetővé, hiszen előírásuknál az elrendelő hatóság a pártfogolt

²⁴⁰ 29/2012. (III. 07.) Korm. rend. 1. melléklet 10. pontja szerint felsőoktatásban szerzett közszolgálati, jogi, társadalomtudományi, hittudományi, pedagógus, andragógus, pszichológus, művelődésszervező szakképzettség; felsőoktatásban szerzett szakképzettség és szociális, addiktológiai, gyermek- és ifjúságvédelmi, mentálhigiénés felsőfokú szakképesítéssel.

²⁴¹ Helyesen: Igazságügyi Osztály a fővárosi és megyei kormányhivatalok szervezeti és működési szabályzatáról szóló 7/2015. (III. 31.) MvM utasítás alapján.

²⁴² László Jenő (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 227. o.

²⁴³ Btk. 71. (1) bekezdés.

²⁴⁴ Bv. tv. 313. § (1) bekezdés.

bűnismétlés szempontjából történő kockázati minősítését (magas, közepes, alacsony),²⁴⁵ személyiségét, életvitelét, egészségi állapotát is figyelembe tudja venni. A legmegfelelőbb magatartási szabály kiválasztásához nyújthat nagy segítséget a pártfogó felügyelői vélemény. A bíróság és az ügyész a büntetés vagy intézkedés alkalmazása, illetőleg a vádemelés elhalasztása vagy a közvetítői eljárásra utalás előtt pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendelheti el.²⁴⁶ A pártfogó felügyelői vélemény a terhelt személyiségét és életviszonyait jellemző tényeket és körülményeket tárja fel, azokat, amelyek a bűncselekmény elkövetésekor fennálltak.

A pártfogó felügyelői vélemény lényege, hogy a terhelt személyét, életkörülményeit, a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okfolyamatot olyan szemszögből vizsgálja, amely egyébként az eljárás más adataiból nem, vagy nem feltétlenül ilyen részletességgel derülne ki.²⁴⁷ A pártfogó – a bűncselekménnyel kapcsolatos speciális ismeretére figyelemmel – javaslatot tehet a bíróságnak, illetve ügyészségnek bizonyos külön magatartási szabályok vagy kötelezettségek elrendelésére. A pártfogó felügyelői vélemény 2003. július 1. napjától létező jogintézmény a büntetőeljárásban, de ez a gyakorlatban – a benne rejlő lehetőségekhez képest – sajnálatosan kis számban jelenik meg. A bíróságok alig élnek ezzel az eszközzel.²⁴⁸ A pártfogó az a személy, aki a mikrokörnyezetében is látta a terhelte, és róla a legtöbb információval rendelkezik. Az általa készített pártfogó felügyelői véleménnyel a büntető igazságszolgáltatás szereplői (a bíróság és az ügyész) előtt egy sokkal árnyaltabb és dinamikusabb kép alakulhat ki a terheltről, ami akár a diverzió alkalmazásának lehetőségéről, akár a szankciókiszabás körében messzemenőig hasznosítható lenne az egyéniesítés érdekében.

Azokat a Baranya megyében folyamatban lévő pártfogó felügyeleket áttanulmányozva, amelyekben külön magatartási szabályokat is elrendeltek, az állapítható meg, hogy ezzel a lehetőséggel jellemzően az ügyészség él, és ők is főleg fiatalokú terheltekkel szemben alkalmazzák.²⁴⁹ Ez egyrészt helyeselhető, hiszen a fiatalokúak vonatkozásában megkívánt nevelő jelleg a jól megválasztott külön magatartási szabályon keresztül tud leginkább megvalósulni. Másrészt viszont óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy miért nem alkalmazzák a bíróságok és miért nem alkalmazzák gyakrabban felnőtt korú pártfogoltakkal szemben? Ez a jogalkalmazói gyakorlat így azt sugallja, hogy a külön magatartási szabályok a társadalomra kevésbé veszélyes elkövetőkre vannak „kitalálva”. Az feltételezhető ugyanis, hogy azok az elkövetők, akik pártfogó felügyelet alatt állnak, ám az ügyészség vagy a bíróság nem alkalmazott velük szemben külön magatartási szabályt, azok személyükben, illetve az általuk elkövetett bűncselekmények jellege miatt, a társadalomra kevésbé veszélyes kategóriát képeznek.²⁵⁰ Véleményem szerint nem ez volt a jogalkotó szándéka, hanem

²⁴⁵ A pártfogoltak bűnismétlés szempontjából történő kockázati besorolása módszerének kidolgozása jelenleg folyik a Nemzeti Bünmegelőzési Stratégia 8.4.2.B. „Kockázatértékelés fejlesztése” intézkedés keretében.

²⁴⁶ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 114/A. § (1) bek.

²⁴⁷ Bodor Tibor – Csák Zsolt – Somogyi Gábor – Szepesi Erzsébet – Szokolai Gábor – Varga Zoltán: Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/322/id/A09Y1831.KK/ts/20150701/lr/chain2378> Lekérdezés: 2016.03.22.

²⁴⁸ Baranya megyében 2015-ben 144 darab pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendelték el, és ebből mindösszesen 10 darab érkezett a bíróságról és 19 darab vonatkozott felnőtt korú terheltre.

²⁴⁹ Jelenleg 520 folyamatban lévő pártfogó felügyeletből 96 ügyben írtak elő külön magatartási szabályt, ebből 57 a fiatalokú, és csak húszat írt elő a bíróság (2016.03.25.)

²⁵⁰ Kerezsi Klára – Kó József: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Budapesti Szociális Forrásközpont, 2006. 57. o. A 2006-os kutatásban szereplő speciális magatartási szabályokkal sújtottak körének 85,2 %-a első büntényes volt.

az, hogy azok kerüljenek intenzívebb – külön magatartási szabályokkal terhelt – pártfogó felügyelet alá, akik a bűnisméltés szempontjából magas kockázatúnak minősülnek. Maguk a pártfogoltak sem tekintik „igazi” szankciónak a külön magatartási szabály nélkül elrendelt/megállapított pártfogó felügyeletet. Úgy vannak vele, hogy a bíróság, ügyészség adott is, meg nem is.

Mikor rátaláltak, egyikük az elefánt oldalába ütközött és arra a következtetésre jutott, hogy az elefánt olyan, mint a fal. A pártfogó akkor érzi úgy, hogy falba ütközött, amikor a magatartási szabályszegés következményeit szeretné érvényesíteni. Különösen, amikor az általános magatartási szabályokat szegte meg a pártfogolt. Álláspontom szerint az általános és a külön magatartási szabályok között nincs hierarchikus rangsor, a szabályszegés súlya nem attól függ, hogy általános, vagy külön magatartási szabályt szegett-e meg a pártfogolt.

Mégis a külön magatartási szabály nem teljesítése esetén általában az ügyészek elfogadják a pártfogók javaslatát, és vagy vádat emelnek, vagy indítványozzák a próbára bocsátás megszüntetését, illetve a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelését. Ebből a gyakorlatból úgy tűnik, hogy a külön magatartási szabály megszegését minden további nélkül súlyos szabályszegésnek értékelik. A problémát itt abban látom, hogy az ügyész a szabályszegés miatt vádat emel ugyan, vagy megteszi a szükséges indítványt, azonban nem egyszer azt indítványozza a bíróságnak, hogy tárgyalás mellőzésével döntsön, abban az esetben is, ha fiatakorúról van szó, nem találkoztam olyan esettel, hogy a bíróság ismét előírta volna a megszegett külön magatartási szabályt, vagy ha az nem teljesíthető, helyette másikat szabott volna ki. Tapasztalatom szerint ez a hozzáállás a hatóságok részéről éppen az ellenkező hatást éri el, mint ami a büntetőeljárásnak a célja lett volna. A pártfogoltak ugyanis nem tudnak különbséget tenni büntetés és intézkedés súlya között, nekik a vádemelés elhalasztása, a próbára bocsátás és a felfüggesztett szabadságvesztés is „felfüggesztett büntetés.”²⁵¹ Az egészből annyit érzékelnek, hogy „kedvezőbb helyzetbe kerültek”, mert nem kell például ART tréningre járniuk, nem kell bocsánatot kérniük, nem kell családgondozóval, pszichológussal stb. kapcsolatot tartaniuk. A jogalkalmazó ezáltal megfosztja magát attól a lélektani lehetőségtől, hogy a tárgyaláson, szemtől szemben fejezze ki rosszallását nemcsak az elkövetett bűncselekmény, hanem amiatt is, hogy a terheltnek nem sikerült bizonyítania, valóban érdemes a hatóságok jóindulatára, és igyekszik beilleszkedni a társadalomba. Fiatakorúaknál egy jól irányzott – a büntudatot felkelteni igyekvő – indokolással jobban tudna érvényesülni a nevelő jelleg, mint egy postán megkapott „papírdarabbal”. A minél hatékonyabb, valóban nevelő jellegű szankció megválasztásához ebben az esetben is nagy segítséget tudna nyújtani, ha a bíróság, ügyészség pártfogó felügyelői véleményt kérne és az abban foglaltakat figyelembe venné a szankció megválasztásánál. Így talán elkerülhető lenne, hogy azt a vádlottat, akinek ugyanannál az Igazságügyi Osztálynál vádhalasztás mellett párhuzamosan közérdekű munka büntetése is van – amit azonban nem dolgozott le, és amit már a büntetés-végrehajtási bíró át is változtatott szabadságvesztésre –, a vádhalasztás melletti pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegése miatt a bíróság újabb közérdekű munka büntetésre ítélje. Vagy olyan fiatalkorú vádlottat bocsásson

²⁵¹ Kerezsi Klára és Kó József hivatkozott kutatása szerint a megkérdezett 352 pártfogoltból csak kilencen tudták megmondani, hogy vádemelés elhalasztásához kapcsolódóan kapták a pártfogó felügyeletet. Kerezsi Klára – Kó József: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Budapesti Szociális Forrásközpont, 2006. 35. o.

próbára, újabb pártfogó felügyelet megállapításával, akinek azért helyezték hatályon kívül a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatát, és aki ellen azért emeltek vádat, mert a pártfogó felügyelet alatt külföldre távozott és a pártfogóval semmilyen módon nem tartotta a kapcsolatot. Ezekből a példákból az látszik, hogy a büntető igazságszolgáltatás gyakran „jogászcodik”, a szankció kiválasztása automatikusan történik, eltűnik a speciális prevenció, és főleg a nevelő jelleg.

A Btk. 65. § (4) bekezdése szerint, ha a próbára bocsátott a pártfogó felügyelet magatartási szabályait megszegi, a próbaidő egy alkalommal, legfeljebb egy évvel meghosszabbítható. A Btk. 66. § (1) bekezdés c) pontja szerint a próbára bocsátást meg kell szüntetni, és büntetést kell kiszabni, ha a próbára bocsátott a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi. A 87. § szerint a felfüggesztett szabadságvesztést végre kell hajtani, ha az elkövető a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi. A Bv.tv. 314. § (4) bekezdésének d) pontja szerint kisebb súlyú szabályszegés esetén az ügyész a külön magatartási szabályok megváltoztatását is indítványozhatja. A nehézséget az okozza, hogy jelenleg nincs szabályozva, mi minősül enyhe, súlyos, illetve igen súlyos²⁵² szabályszegésnek. Szükség lenne egy szakmai protokollra, amely a szabályszegések egységes kezelési rendjéhez adna útmutatást. Napjainkban – kis túlzással – úgy fest a helyzet, hogy ahány ügyész, bíró annyiféleképpen ítéli meg a szabályszegéseket.

Nézzünk két végletet a gyakorlatból! Fk. vádlottat a járásbíróság lopás büntette és más bűncselekmények miatt halmazati büntetésül 10 hónap fiatakorúak fogházára ítélte. A kiszabott szabadságvesztés végrehajtását 1 év 6 hónap próbaidőre felfüggesztette. Megállapította, hogy a vádlott pártfogó felügyelet alatt áll. (Külön magatartási szabályt nem alkalmazott, pedig a fiatal szerhasználó, a bűncselekményeket is bódult állapotban követte el és tankötelezettségét sem teljesítette). A pártfogó kioktatta a fiatalot a magatartási szabályokra és megszegésük következményére, amit a pártfogolt a jegyzőkönyv aláírásával tudomásul vett. Ennek ellenére a pártfogolt teljesen rendszertelenül, több hónapos kihagyásokkal tett eleget jelentkezési kötelezettségének, mulasztásainak okát elfogadható módon nem tudta igazolni, majd anélkül, hogy pártfogóját erről tájékoztatta volna, külföldre távozott. A pártfogó annak érdekében, hogy látóterébe vonja a fiatalkorút, több felhívást küldött neki, amiket az édesanyja vett át, illetve mivel ezek nem vezettek eredményre rendőri felkutatást kért. Rendőri igazoltatás során a pártfogolt úgy nyilatkozott, hogy azért nem tett eleget jelentkezési kötelezettségének, mert nincs kedve együttműködni a pártfogóval. Időközben a fiatalot másik ügyben is elítélték, szintén megállapította a bíróság, hogy a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll. Ebben az újabb pártfogó felügyeletében már jegyzőkönyv felvételre sem került sor, mert szabályszerű felhívások ellenére nem jelent meg a pártfogónál. Fentiek miatt a pártfogó mindkét ügyben javaslatot terjesztett elő a járási ügyészségnek a felfüggesztett szabadságvesztés elrendelésének indítványozására. Ezeket a javaslatokat az ügyészség nem fogadta el, egyik esetben sem tett indítványt a felfüggesztett fogház végrehajtására, mert álláspontja szerint a fiatalkorú terhére a súlyos kötelezettség megszegés nem állapítható meg. A később indult pártfogó felügyeletében pedig még „túl korainak” ítélte meg a pártfogó javaslatát.

²⁵² BJD.111. a Fehér Megyei Bíróság BH.84/6. szám alatt közzétett Bj.220/1983. sz. határozatának indokolása szerint, a próbaidő eltelte után már csak igen súlyos magatartási szabályszegés esetén látszik indokoltnak a felfüggesztett szabadságvesztés utólagos elrendelése.

Az ügyészség döntése – szakmai meggyőződésem szerint – több szempontból is aggályos. Egyrészt a pártfogó tekintélyét rombolja, aki nagy nyomattal hívta fel a fiatalok figyelmét az általános magatartási szabályok teljesítésének fontosságára és megszegésük következményeire, illetve a következetességhez fűződő érdeket, a fegyelmezés e fontos eszközét is devalválja. Másrészt azt sugallja a pártfogoltnak, hogy „meg lehet úszni” a pártfogó felügyeletet úgy is, ha néha bemegy a pártfogóhoz. Az arra való hivatkozás pedig, hogy a pártfogói javaslat „túl korai” teljességgel értelmezhetetlen számomra. Hiszen ugyanarról a fiatalról van szó, párhuzamosan egymás mellett futó pártfogó felügyeletében. Bizonyíthatóan egyik ügyében sem tett eleget az általános magatartási szabályoknak, csak az egyik pártfogó felügyeletből még kevesebb idő telt el. A komplex szemlélet hiányában az ügyészi indokolás pusztán a fentebb említett elméleti jogáskodásnak tűnik.

Az ügyészség álláspontjának elfogadása a pártfogó felügyelet intézményének kiürítését, a pártfogó felügyelet általános magatartási szabályainak súlyos megszegéséhez fűzött jogkövetkezmények anullálását jelentené, mivel indoklásából az következik, hogy a pártfogolt kedve szerint tehet eleget jelentkezési kötelezettségének, a pártfogó felügyelet hatálya alól önkényesen, hónapokra kivonhatja magát. Mindez ellentétes a pártfogó felügyelet lényegével, amelynek alapvető eleme a pártfogolt rendszeres figyelemmel kísérése. Igaz a jogszabály *expressis verbis* nem mondja ki, hogy mi minősül rendszeres figyelemmel kísérésnek, abból azonban, hogy a Bv. tv. 314. § (5) bekezdése a pártfogó felügyelet speciális, enyhébb eseteinél, ahol még pártfogó felügyelői tervet sem kell készíteni, úgy rendelkezik, hogy legalább kéthavonta köteles kapcsolatot tartania a pártfogoltnak a pártfogóval, számomra az következik, hogy az egyéb esetekben legalább havonta kell jelentkeznie a pártfogoltnak, különösen, ha fiatalokról van szó.

Szabályozás híján, hogyan tudjuk eldönteni, hogy a szabályszegés kisebb súlyú, súlyos, vagy igen súlyos? Támpont lehet, ha egyfajta arányosítást próbál a pártfogó elvégezni, amelynek során azt kell eldöntenie, hogy mivel okoz nagyobb hátrányt. Ennek során a szabályszegés jelentőségét, azok ismétlődését, megbánását, a pártfogolt egész életvitelét kell vizsgálni. Mindeközben nem szabad szem elől téveszteni, hogy a magatartási szabály „csak” eszköz, a végcél a bűnismétlés megelőzése, a szabályszegést követő felelősségre vonás pedig a visszatartó hatás fontos eszköze.

Ahhoz, hogy a pártfogó felügyelet eredményes legyen, nélkülözhetetlen a pártfogó és a pártfogolt közötti személyes, tervezett, és rendszeres kapcsolattartás. Ha az ügyész, bíró külön magatartási szabályként nem határozta meg a jelentkezések gyakoriságát és módját, akkor az általános magatartási szabályként megfogalmazott rendszeres jelentkezések időpontjának, gyakoriságának és módjának a meghatározása a pártfogó hatáskörébe tartozik. A pártfogó felügyelet az elkövetők ellenőrzését és társadalmi integrálását egyaránt szolgáló intézkedés. Kettős természetű: a speciálprevenciót egyrészt a bűnelkövető ellenőrzésével, felügyeletével, másrészt a pártfogolt segítségével és támogatásával szolgálja.²⁵³ Abban az esetben, ha a pártfogolt nem tesz eleget jelentkezési kötelezettségének, egyik cél sem tud megvalósulni. Több eseti döntés született ezzel kapcsolatban: „az elítélt azáltal, hogy sem önként, sem többszöri, írásbeli felhívásra nem jelentkezett a hivatásos pártfogónál súlyosan

²⁵³ Részletes indokolás a Btk. 69. §-ához. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013. 403. o.

megsértette az általános magatartási szabályokat.” (BH2000. 336.) „Az ítélkezési gyakorlat szerint azzal a magatartással, hogy a terhelt teljesen kivonja magát a pártfogó felügyelet alól, már önmagában olyan súlyos szabályszegést valósít meg, amely a próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának az elrendelését eredményezi.” (BJD 8652.)

A másik végtellessel is találkoztam munkám során, igaz tíz év alatt csak egyszer. A közokirat-hamisítás büntette miatti felnőtt elkövetővel szemben a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatát a jogerőre emelkedés után a járási ügyészség alig egy hónap múlva már hatályon kívül helyezte azzal, hogy a gyanúsítottal szemben vádat emel, tekintettel arra, hogy a pártfogó felügyelő arról tájékoztatta, hogy a pártfogolt kétszeri szabályszerű felhívás ellenére nem jelent meg jegyzőkönyvi meghallgatáson.

A hatodiknak az elefánt farka jutott, így ő meg volt győződve arról, hogy az elefánt olyan, mint a kötél. Fontos lenne az arany középutat megtalálni a bemutatott két végtel között, és jó lenne, ha befejeződne a „kötélhúzás” a pártfogók és az ügyészek, bírák között, ahol ráadásul a pártfogók nehezített pályán vannak, hiszen sok esetben úgy tűnik, nekik kell bizonygatni, hogy jól végezték a munkájukat, mindent megtettek annak érdekében, hogy a pártfogó felügyeletet eredményesen hajtsák végre, de ez a pártfogolt nélkül nem megy. A pártfogó felügyelet „fegyvere” az általános és a külön magatartási szabály. Éppen ezért a megszegésük miatti pártfogói javaslatokat jóval nagyobb nyomatékkal kellene értékelni, hiszen a következmények elmaradásával a pártfogó felügyelet nem több, mint segítő tevékenység, patronázs, ahogyan száz évvel ezelőtt volt. Pedig nagy utat tettünk meg azóta.

A negyedik, aki az egyik lábát karolta át, úgy gondolta, hogy az elefánt olyan, mint a fatörzs. A bűnüldözés sikere azon múlik, hogy mennyire eltökélt a politikai akarat a bűnözés elleni harc folytatására, és e célra milyen szellemi és anyagi eszközök állnak rendelkezésre. A jelenlegi változások sajnos nem abba az irányba mutatnak, hogy a pártfogói mesterség Magyarországon lábra tudna kapni,²⁵⁴ annak ellenére, hogy a fejlett országok egyre határozottabban érvényesítik azt az elvet, hogy a bűnüldözésre fordított költség nem lehet magasabb, mint a bűnözéssel okozott kár. A pártfogó felügyelet alkalmas lehetne a köztudottan drága²⁵⁵ és kevésbé hatékony szabadságvesztés kiváltására, az elkövetők viselkedésének pozitív irányba történő formálására, a helyreállító szemlélet érvényesítésére. A jól megválasztott magatartási szabályokkal a pártfogó felügyelet valóban visszatartó hatású lehetne, nem olyan, mint a mesében, hogy adott is meg nem is, kapott is meg nem is.

Felhasznált irodalom

- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.
- Angyal Pál: A patronage. Jogállam, 1909/7.

²⁵⁴ Dér Mária: Mi az oka, hogy Magyarországon a pártfogó felügyeleti mesterség „lábra nem tud kapni”? Kriminológiai Közlemény Különkiadás, 1995. 166-171. o.

²⁵⁵ A hazai adatok szerint egy börtönférőhely létesítése 11,7 millió forint. A szabadságvesztés végrehajtása több mint hatezer forintba kerül naponta, évente tehát 2 millió forint a fogva tartás költsége személyenként. bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/tars_bunmeg_nemz_strat.doc Lekérdezés: 2016. 03. 25.

- Dér Mária: Mi az oka, hogy Magyarországon a párfogó felügyeleti mesterség „lábra nem tud kapni”? Kriminológiai Közlemények, Különkiadás, 1995.
- Kerecsi Klára – Kó József: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Budapesti Szociális Forrásközpont, 2006.
- Kun Béla – Marschalkó János – Rottenbiller Fülöp: A fiatalkorúak támogatására hivatott jótékony célú intézmények Magyarországon. Budapest, 1911.
- László Jenő (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- Oscar Wilde: Sóhaj a mélyből. Fordította és összeállította Tandori Dezső. Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2002.
- Részletes indokolás a Btk. 69. §-ához. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013.